

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ, ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Πολιτιστική πολιτική, διοίκηση και επικοινωνία»

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ 19° ΣΤΟΝ 21° ΑΙΩΝΑ

Μαρία Κ. Ανδρικοπούλου
Α.Μ. 4102Μ023

Επιβλέπων: Καθηγητής Ι. Ανδρεάδης
Μέλη: Επίκουρη Καθηγήτρια Δ. Βουδούρη, Δρ Α. Γκαζή

*«Ξύπνησα με το μαρμάρινο τούτο κεφάλι στα χέρια
που μου εξαντλεί τους αγκώνες και δεν ξέρω πού
να τ' ακουμπήσω.»*

Γ. Σεφέρης, Μυθιστόρημα

Π Ι Ν Α Κ Α Σ Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Ω Ν

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	5
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10

Μέρος πρώτο

ΤΟ ΥΠΑΡΧΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

α. Αρχαιολογικές συλλογές στην Ακρόπολη	14
β. Το ιστορικό της ίδρυσης του μουσείου	15
γ. Το κτίριο του μουσείου	18
δ. Οι συλλογές του μουσείου	20
ε. Η έκθεση στο μουσείο	24
1. Παρουσίαση – περιγραφή	24
2. Σχολιασμός της έκθεσης	27
στ. Στοιχεία οργάνωσης και λειτουργίας του μουσείου	31
ζ. Η ανάγκη ίδρυσης Νέου Μουσείου Ακρόπολης	33

Μέρος δεύτερο

ΠΡΟΣ ΕΝΑ ΝΕΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

α. Αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί με θέμα την ανέγερση Νέου Μουσείου Ακρόπολης.....	39
1. Ο 1 ^{ος} και ο 2 ^{ος} διαγωνισμός	39
2. Ο 3 ^{ος} διαγωνισμός	40
3. Ο 4 ^{ος} διαγωνισμός	43
β. Οι βραβευμένες προτάσεις για το Νέο Μουσείο Ακρόπολης	46
1. Η πρόταση των Πασαρέλι – Νικολέτι	46
2. Η πρόταση των Bernard Tschumi και Μιχάλη Φωτιάδη	49

γ. Περιπέτειες του Νέου Μουσείου Ακρόπολης εξαιτίας της χωροθέτησής του στη θέση Μακρυγιάννη.....	55
1. Η επιλογή της θέσης	55
2. Το ζήτημα της προστασίας των αρχαιοτήτων	57
3. Η γειννίαση με τον «ιερό βράχο»	62
δ. Άλλα προβλήματα υλοποίησης του έργου: η χρηματοδότηση και η διαδικασία απαλλοτριώσεων.....	64

Μέρος τρίτο

ΤΟ ΝΕΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΑ «ΕΛΓΙΝΕΙΑ ΜΑΡΜΑΡΑ»

α. Σύντομο ιστορικό της αρπαγής των Μαρμάρων	69
β. Το Νέο Μουσείο Ακρόπολης και η σύνδεσή του με το αίτημα επιστροφής των Μαρμάρων.....	71

Μέρος τέταρτο

ΟΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ ΩΣ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΕΣ

α. Οι κλασικές αρχαιότητες και ο ρόλος τους στη διαμόρφωση της ιδεολογίας του νεοελληνικού έθνους	78
β. Το Μουσείο της Ακρόπολης και η διαχείριση της αρχαιότητας ...	80
γ. Ο χώρος, τα κοινωνικά υποκείμενα και οι σημασίες.....	83
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	89
ΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ	93
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Κατάλογος φωτογραφιών.....	94

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΠΘ	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
ΒΔ	Βασιλικό Διάταγμα
ΔΙΠΚΑ	Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων
ΕΠ	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
ΕΣΜΑ	Επιτροπή Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως
ICOMOS	Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών
ΚΑΣ	Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο
ΚΠΣ	Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης
Ν	Νόμος
ΟΑΝΜΑ	Οργανισμός Ανέγερσης Νέου Μουσείου Ακροπόλεως
ΣΑΔΑΣ	Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών
ΤΑΠΑ	Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων
ΥΠΠΟ	Υπουργείο Πολιτισμού

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα μελέτη για το Μουσείο της Ακρόπολης αναφέρεται στην πραγματικότητα σε δύο μουσεία:

α. το αρχαιολογικό μουσείο, που από τον 19^ο αιώνα ως σήμερα λειτουργεί πάνω στον ιερό βράχο, για το οποίο χρησιμοποιούνται οι όροι «Παλιό Μουσείο Ακρόπολης» ή «Υπάρχον Μουσείο Ακρόπολης», και

β. το υπό ανέγερση μουσειακό συγκρότημα που αναφέρεται ως «Νέο Μουσείο Ακρόπολης»¹, οι περιπέτειες του οποίου ξεκινούν από το 1976 και συνεχίζονται ως τις μέρες μας.

Η μελέτη, κινούμενη σε τρεις βασικούς άξονες, αντιμετωπίζει το Μουσείο της Ακρόπολης:

1. ως παράδειγμα εξέλιξης του μουσειακού θεσμού στην Ελλάδα, που κατά κύριο λόγο έχει ταυτιστεί με το «αρχαιολογικό μουσείο»·
2. ως αφορμή για να θίξουμε μερικές πλευρές του πάντα επίκαιρου θέματος της προστασίας αρχαιοτήτων στη χώρα μας: ίδρυση των πρώτων μουσείων στο πλαίσιο της μέριμνας για τις αρχαιότητες, αρχαιολογικά ευρήματα και υλοποίηση δημόσιων έργων, διεκδίκηση επιστροφής αρχαιοτήτων που έχουν παράνομα εξαχθεί κατά το παρελθόν·
3. ως πεδίο διαχείρισης της μνήμης του παρελθόντος από τους νεοέλληνες.

Η μελέτη επικεντρώνεται σε θέματα που σχετίζονται με τους ανωτέρω άξονες, παραλείποντας ζητήματα που δεν αφορούν αυτή την οπτική· διαρθρώνεται σε δύο μέρη, όπου το πρώτο αναφέρεται στο υπάρχον μουσείο και το δεύτερο στο υπό ανέγερση μουσειακό συγκρότημα:

α. Υπάρχον μουσείο: το μουσείο παρουσιάζεται ως εξέλιξη των αρχαιολογικών συλλογών στην Ακρόπολη και μέσα από μια ιστορική αναδρομή επιχειρείται η ανασύνθεση της φυσιογνωμίας του, από την

¹ Δανειζόμαστε εδώ την ορολογία του ΥΠΠΟ, αγανοθέτη στον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό για την ανέγερση του Νέου Μουσείου Ακρόπολης (1989). ΥΠΠΟ/Δ/ΝΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ, *Διεθνής αρχιτεκτονικός διαγωνισμός. Απαντήσεις στις ερωτήσεις*, Αθήνα, 1989, σ. 5.

ιδρυσή του ως σήμερα. Στο πλαίσιο αυτό επικεντρωνόμαστε, κυρίως, στα εξής σημεία: ιστορικό ίδρυσης, κτιριολογικές τροποποιήσεις, στοιχεία οργάνωσης και λειτουργίας, στοιχεία συλλεκτικής και εκθεσιακής πρακτικής, ιδεολογικός προσανατολισμός του μουσείου. Ενόψει των περιορισμένων χρονικών πλαισίων περάτωσης της εργασίας μας αναγκαστήκαμε να παραλείψουμε τα θέματα που σχετίζονται με την επικοινωνιακή πολιτική του μουσείου (όπως π.χ. εκπαιδευτικά προγράμματα και ζητήματα κοινού), τα οποία, παρόλο που εντάσσονται άμεσα στον πρώτο άξονα της μελέτης μας, εντούτοις η πραγμάτευσή τους θα απαιτούσε χρονική άνεση για τη διεξαγωγή επιτόπιας έρευνας.

β. Υπό ανέγερση μουσείο: Μετά την τεκμηρίωση της ανάγκης δημιουργίας νέου μουσείου, η μελέτη στρέφεται στο ιστορικό της διαδικασίας υλοποίησής του, που αφορά, ουσιαστικά, σε μια τριακονταετή περιπέτεια, εξαιτίας των κάθε είδους εμπλοκών που αναφύονται, κατά καιρούς, στην πορεία πραγμάτωσης του έργου. Η προσπάθεια ανασύνθεσης της περιπέτειας αυτής αναφέρεται, κυρίως, σε μια σειρά αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, σε μη υλοποιηθείσες μελέτες και σε ζητήματα επιλογής της χωροθέτησης του μουσείου. Ακολουθώντας τις περιοριστικές παραμέτρους που έχουμε εξ αρχής επιλέξει για την πραγμάτευση του θέματός μας, επιχειρούμε να αναδείξουμε κυρίως εμπλοκές που σχετίζονται με την προστασία των αρχαιοτήτων και την «πρόσληψη» του αρχαιολογικού χώρου της Ακρόπολης από τους νεοέλληνες. Σ' αυτή την προοπτική, εμπλοκές που άπτονται άλλης θεματικής, όπως για παράδειγμα οι απαλλοτριώσεις για την εγκατάσταση του νέου μουσείου, αναφέρονται ακροθιγώς. Ειδικότερα, ο περιορισμένος αριθμός διαθέσιμων στοιχείων, το μέγεθος του θέματος και η έλλειψη νομικής παιδείας, μας αποθάρρυνε από την ενασχόληση με το ζήτημα των διαφόρων προσφυγών στη δικαιοσύνη, οι οποίες συγκροτούν, αναμφισβήτητα, μια ιδιαίτερη αλλά σημαντική κατηγορία λόγων αναστολής της ανέγερσης του μουσείου.

Από πλευράς συλλεκτικής και εκθεσιακής πρακτικής του νέου μουσείου, εξετάζεται η μουσειολογική πρόταση της μελέτης των Τσουμί – Φωτιάδη που επιλέχτηκε κατά τον τελευταίο διεθνή διαγωνισμό, καθώς και

το ζήτημα της ολοκλήρωσης της συλλογής του μουσείου με την - ενδεχόμενη - ευδότηση του αιτήματος επιστροφής των Γλυπτών του Παρθενώνα από το Βρετανικό Μουσείο.

Τέλος, το Μουσείο της Ακρόπολης, ως χώρος μνήμης, υπεισέρχεται αναπόφευκτα στη συζήτηση για τη διαχείριση της αρχαιότητας στη νεότερη Ελλάδα, εξαιτίας, κυρίως, της συμβολοποίησης τόσο των εκθεμάτων του όσο και του χώρου ανέγερσής του: τα κατάλοιπα της κλασικής αρχαιότητας και ιδιαίτερος ο βράχος της Ακρόπολης (που λειτουργεί ως εμβληματική τους έκφραση) αποτελούν για τους νεοέλληνες, από τον 19^ο αιώνα ως σήμερα, σταθερό σημείο αναφοράς, αποκαλυπτικό της στάσης τους απέναντι στην ιστορία και ενδεικτικό της διαδικασίας συγκρότησης της συλλογικής τους ταυτότητας.

Η παρούσα μελέτη στηρίχτηκε σε μελέτη βιβλιογραφίας που άπτεται γενικότερων θεωρητικών θεμάτων που σχετίζονται με το εξεταζόμενο ζήτημα, καθώς και ειδικότερης βιβλιογραφίας που αναφέρεται στο Υπάρχον Μουσείο Ακρόπολης. Οι επισκέψεις στο υπάρχον μουσείο και στην περιοχή ανέγερσης του νέου μουσείου, η σχετική φωτογράφιση καθώς και η συγκριτική μελέτη καταλόγων - οδηγών για την Ακρόπολη και το μουσείο της, προσέφεραν χρήσιμες πληροφορίες. Ειδικότερα για το υπό ανέγερση μουσείο, η εργασία στηρίχτηκε στη μελέτη δημοσιευμάτων του ελληνικού τύπου της τελευταίας δεκαετίας που αναφέρονται τόσο στο Μουσείο Ακρόπολης όσο και στο ζήτημα της επιστροφής των Μαρμάρων του Παρθενώνα από το Βρετανικό Μουσείο².

Τέλος, στο σημείο αυτό, θα ήθελα να ευχαριστήσω την τριμελή μου επιτροπή για τη συμβολή της στην ολοκλήρωση αυτής της εργασίας. Ιδιαίτερα:

² Αρχείο Α. Γκαζή, προσωπικό αρχείο της ερευνήτριας, ηλεκτρονικά αρχεία εφημερίδων *Ελευθεροτυπία*, *Ριζοσπάστης*, *Το Βήμα*, *Η Καθημερινή*, Φάκελος σημειώσεων του Πολιτιστικού Εργαστηρίου Ι, Ε' εξαμήνου του Τμήματος Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού (διδάσκουσα: Δ. Βουδούρη), Φάκελος παραδόσεων στο πλαίσιο του μαθήματος *Νομικό και Θεσμικό πλαίσιο του Πολιτισμού*, Β' εξαμήνου του ΠΜΣ Τμήματος Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού, Παντείου Παν/μίου (διδάσκουσα: Δ.Βουδούρη).

- την κυρία *A. Γκαζή* για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε δανειζοντάς μου το προσωπικό της αρχείο αποκομμάτων του ελληνικού τύπου, χωρίς το οποίο θα ήταν αδύνατη η ανάπτυξη του θέματος που αφορά στο Νέο Μουσείο Ακρόπολης καθώς και για τις πολύτιμες βιβλιογραφικές υποδείξεις της και τις λεπτομερείς διορθώσεις της κατά το στάδιο της συγγραφής του τελικού κειμένου·

- την κυρία *Δ. Βουδούρη* για την πολύτιμη συνδρομή της κατά τη διαδικασία επιλογής του θέματος της εργασίας μου, έτσι ώστε να συνδυάζει το ζήτημα της προστασίας των αρχαιοτήτων με το ενδιαφέρον μου για την μουσειολογική προσέγγιση, καθώς και για τις χρήσιμες συμβουλές της σε όλο το διάστημα της εκπόνησης της εργασίας·

- τον κύριο *I. Ανδρεάδη* για όλα όσα αποκόμισα από την πολύχρονη μαθητεία μου κοντά του και, ιδιαίτερα, για τα εναύσματα που μου έδωσε ώστε να επεκτείνω την εργασία μου στο ζήτημα της ιδεολογικής διαχείρισης της αρχαιότητας.

Ευχαριστώ, τέλος, την οικογένειά μου για τη συμπαράσταση και την αγάπη που μου πρόσφερε σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για την ολοκληρωμένη πραγμάτευση του θέματος κρίνεται σκόπιμο να ξεκινήσουμε με μια σύντομη αναφορά στην εξέλιξη του μουσειακού θεσμού³.

Η έννοια του μουσείου συνδέεται από την αρχαιότητα με την έννοια του *συλλέγειν*. Ωστόσο, μόλις τον 15^ο αιώνα χρησιμοποιείται πρώτη φορά ο όρος *μουσείο*, για να περιγράψει τη συλλογή του Λαυρεντίου των Μεδίκων, η οποία μετεξελιχτηκε στο μουσείο Uffizzi της Φλωρεντίας.

Στις αρχές του 18^{ου} αιώνα ο όρος μουσείο συνδέεται με το κτίριο που στεγάζει κάποια συλλογή. Οι συλλογές που δημιουργούνται από την Αναγέννηση ως τον 18^ο αιώνα έχουν ιδιωτικό χαρακτήρα και μόνο στα τέλη του αιώνα αυτού αρχίζουν να απευθύνονται στο ευρύ κοινό. Έτσι εμφανίζονται τα πρώτα δημόσια μουσεία.

Τον 19^ο αιώνα, εποχή έξαρσης των εθνικών κινημάτων, η έννοια του μουσείου ως χώρου φύλαξης τοπικών αρχαιοτήτων και αντικειμένων με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, συνδέεται κυρίως με την προστασία της εθνικής κληρονομιάς. Τα μουσεία διαδραματίζουν ρόλο θεματοφύλακα εθνικών παραδόσεων και διατήρησης της εθνικής ταυτότητας. Αυτή την περίοδο ιδρύονται μια σειρά από εθνικά μουσεία στην Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας.⁴

³ Για την εξέλιξη της έννοιας “μουσείο” βλ. μεταξύ άλλων: Α. Γκαζή, Από τις Μούσες στο Μουσείο. Η ιστορία ενός θεσμού διαμέσου των αιώνων. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 70, 1999, σ. 39-46, Τ. Σαλή – Α. Καμπύλη, Συλλογή μουσείων, *Γεωτρόπιο*, 2002, 139, σ. 64-71.

⁴ Εθνικό Μουσείο Αρχαιοτήτων στην Δανία (1819), Μουσείο στην Πράγα (1818), Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο στην Αθήνα (1893).

Η ιστορία του μουσειακού θεσμού στην Ελλάδα ξεκινά αμέσως μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους και συνδέεται άρρηκτα με τη μέριμνα για τις αρχαιότητες, που στην συνείδηση των απελευθερωμένων Ελλήνων λειτουργούν ως σύμβολα εθνικής ταυτότητας, αποτελώντας μάλιστα «τα μόνα έτοιμα εθνικά σύμβολα».⁵ Τα πρώτα ελληνικά μουσεία αποτελούν εξέλιξη των αρχαιολογικών συλλογών που δημιουργούνται στο πλαίσιο της μέριμνας για την προστασία των αρχαιοτήτων, οι οποίες στεγάζονται σε διάφορα σημεία της χώρας: εκκλησίες, σχολεία, δημόσια κτίρια, στο βράχο της Ακρόπολης και αλλού ⁶.

Η συλλογή του πρώτου ελληνικού μουσείου, του «Εθνικού Μουσείου», στεγάζεται στο Ορφανοτροφείο της Αίγινας (1829) και αποτελείται από αρχαιολογικά ευρήματα που έχουν συγκεντρωθεί απ' όλη την επικράτεια⁷. Η συλλογή του μεταφέρεται αργότερα στο «Κεντρικό Αρχαιολογικό Μουσείο» που στεγάζεται στο Θησείο και μετά από την αποπεράτωσή του, στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο(1894). Ωστόσο, το πρώτο ελληνικό μουσείο που στεγάζεται απευθείας σε κτίριο προορισμένο αποκλειστικά γι' αυτή τη χρήση είναι το Μουσείο Ακροπόλεως. Το πρώτο οργανωμένο μουσείο της Ελλάδας ιδρύεται πάνω στο βράχο της Ακρόπολης, ο οποίος λειτουργεί από νωρίς δίκην μουσείου με τη στενή έννοια του όρου που επικρατεί τον 19^ο αιώνα, δηλ. ως τόπος συγκέντρωσης και φύλαξης αρχαιοτήτων.

Σύμφωνα με ορισμό της εποχής, «Μουσείον ονομάζεται το μέρος όπου τίθενται αι αρχαιότητες και φυλάττονται» ⁸. Η αντίληψη αυτή, όπως διαφαίνεται από την εξέλιξη της έννοιας του μουσείου στη σχετική ελληνική νομοθεσία, συνεχίζεται ως τον 20^ο αιώνα. Στο νόμο της 10/22 Μαΐου 1834 προσδιορίζεται ως σκοπός των μουσείων «η διατήρησης των αντικειμένων»

⁵ Δ. Βουδούρη, ό. π., σ. 8, Α. Γκαζή, Η έκθεση των αρχαιοτήτων στην Ελλάδα (1829-1909) Ιδεολογικές αφειτηρίες – πρακτικές προσεγγίσεις, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 73, σ. 46.

⁶ Βλ. Α. Γκαζή, Απ' τις Μούσες στο Μουσείο. Η ιστορία ενός θεσμού διαμέσου των αιώνων, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 70, 1999, σ. 43, Α. Κόκκου, *Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*, Ερμής, Αθήνα, 1977, σ. 153-158.

⁷ Δ. Βουδούρη, ό.π., σ. 13-18, Α. Γκαζή, Από τις Μούσες στο Μουσείο..., ό.π., σ.43.

⁸ Α.Κόκκου, ό.π., σ. 54.

και στο Ν. 5351/1932 αναφέρεται η φροντίδα του κράτους για την αναζήτηση και διάσωση των αρχαίων σε δημόσια μουσεία⁹.

Ιδιαίτερης μνείας αξίζει ο εξ αρχής δημόσιος χαρακτήρας των ελληνικών μουσείων. Το άρθρο 5 του ΒΔ της 26-11-85 «Περί διοργανισμού των εν Αθήναις Μουσείων», προβλέπει το άνοιγμα στο κοινό της Ακρόπολης και του μουσείου της αλλά και του Κεντρικού Μουσείου¹⁰.

Όπως θα έχουμε την ευκαιρία να διαπιστώσουμε στη συνέχεια, το Μουσείο της Ακρόπολης είναι ίσως το πλέον αντιπροσωπευτικό δείγμα της εξέλιξης του μουσειακού θεσμού στην Ελλάδα ακολουθώντας την αντίστοιχη εξέλιξη στον ευρωπαϊκό χώρο:

- το μεν υπάρχον μουσείο, έχοντας ως πυρήνα τις πρώτες αρχαιολογικές συλλογές και στοχεύοντας στην προστασία των αρχαιοτήτων, ιδρύεται στο πνεύμα των πρώτων ευρωπαϊκών δημόσιων μουσείων που λειτουργούν ως θεματοφύλακες της εθνικής μνήμης·

- το δε υπό ανέγερση «μουσείο της κλασικής τέχνης για τον 21^ο αιώνα»¹¹ έρχεται να θεραπεύσει την αδυναμία προσαρμογής του υπάρχοντος στις σύγχρονες αντιλήψεις για το ρόλο του μουσείου.

Πράγματι, αν λάβουμε υπ' όψη μας αφενός μεν ότι το μουσείο του 21^{ου} αιώνα είναι ένα «πολυδύναμο πολιτιστικό κέντρο που αναπτύσσει πλήθος δραστηριοτήτων»¹² και αφετέρου ότι αυτός ο νέος ρόλος που καλούνται πλέον να παίξουν τα μουσεία επηρεάζει το χαρακτήρα, το κτιριολογικό πρόγραμμα, τη χωροταξική κατανομή και τη στελέχωσή τους, τότε, στην περίπτωση του Μουσείου της Ακρόπολης, το Νέο Μουσείο αναμένεται να καλύψει αυτή την ανάγκη προσαρμογής των παραμέτρων που προαναφέρθηκαν στα σύγχρονα δεδομένα.

⁹ Δ. Βουδούρη, ό.π., σ. 113-115.

¹⁰ Βλ. Δ. Βουδούρη, *Κράτος και Μουσεία. Το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσ/νίκη, 2003, σ. 39.

¹¹ Μ. Θερμού, Ένα μουσείο για τα Γλυπτά του Παρθενώνα, *Το Βήμα*, 22-2-2001.

¹² Ε. Βενιζέλος, *Διαχρονία και συνέργεια. Μια πολιτική πολιτισμού*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1998, σ.121.

Μέρος πρώτο

ΤΟ ΥΠΑΡΧΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

α. Αρχαιολογικές συλλογές στην Ακρόπολη

Ήδη από το 1833 ο βράχος της Ακρόπολης αποτελεί χώρο συγκέντρωσης και φύλαξης αρχαιοτήτων. Την εποχή αυτή ο Κ. Πιπτάκης¹³, στην προσπάθειά του να διατηρήσει τις «αρχαιότητες εντός των αρχαιοτήτων»¹⁴ προκειμένου να προστατευτούν, έστω και υποτυπωδώς, από φθορές, κλοπές ή/και ακρωτηριασμούς αλλά και εξαιτίας της έλλειψης άλλου καταλληλότερου οικοδομήματος - σχηματίζει την πρώτη αρχαιολογική συλλογή στον Προμαχώνα των Προπυλαίων.

Στη συνέχεια, λόγω της επιχείρησης εκκαθάρισης του χώρου από μεταγενέστερα προσκτίσματα, η συλλογή αυτή μεταφέρεται (1836/37) στο τζαμί του Παρθενώνα. Αργότερα, εξαιτίας της στενότητας του χώρου στο τζαμί, οι προς φύλαξη αρχαιότητες μεταφέρονται, κατ' αρχήν, σε μια ευρύχωρη δεξαμενή δυτικά του Παρθενώνα και, μετά την κατεδάφισή της, στην υπόγεια τουρκική πυριτιδαποθήκη ανατολικά του Ερέχθειου.

Ως προσωρινό μουσείο λειτουργεί τουρκικό διόροφο σπίτι μπροστά από το Ερέχθειο, δηλαδή στη βόρεια πλευρά του ιερού βράχου, όπου φυλάσσεται, από το 1835, η συλλογή έργων μικροτεχνίας που έφεραν στο φως οι πρώτες ανασκαφές στην Ακρόπολη. Επίσης, για να μην είναι σκόρπια ανάμεσα στα ερείπια, διάφορα ανασκαφικά ευρήματα από τον βράχο καθώς και άλλες αρχαιότητες που συγκεντρώθηκαν εκεί για φύλαξη, εντοιχίζονται στη νότια πλευρά του βράχου μέχρι την περίοδο των μεγάλων ανασκαφών (1885-1890).

Μετά την προαναφερθείσα επιχείρηση εκκαθάρισης του αρχαιολογικού χώρου από μετακλασικές υλικές μαρτυρίες, δύο ακόμη σημαντικές αρχαιολογικές συλλογές δημιουργούνται πάνω στο βράχο χάρη

¹³ Ο αθηναίος Κυριακός Πιπτάκης, διορισμένος επιστάτης αρχαιοτήτων της Αθήνας το 1832 από την προσωρινή κυβέρνηση και υποέφορος Στερεάς Ελλάδος με έδρα την Αθήνα, επί Όθωνος, πραγματοποιεί ανασκαφικό έργο στο βράχο της Ακρόπολης, οργανώνει τις πρώτες αθηναϊκές αρχαιολογικές συλλογές και πρωτοστατεί στην διάσωση αρχαιοτήτων. Εκδότης της Αρχαιολογικής Εφημερίδος, διορίζεται έφορος του Κεντρικού Μουσείου και Γενικός Έφορος το 1848. Βλ. Α. Κόκκου, ό.π., σ. 85-89 κ.α.

¹⁴ Α. Κόκκου, ό.π., σ. 168.

στη φροντίδα του Κ. Πιπτάκη: η μία στην Πινακοθήκη (βόρεια πλευρά) και η άλλη στο κεντρικό τμήμα των Προπυλαίων¹⁵.

Τα προερχόμενα από τον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης εκθέματα των συλλογών αυτών αποτέλεσαν το βασικό πυρήνα για τη δημιουργία του Μουσείου Ακροπόλεως.

β. Το ιστορικό της ίδρυσης του μουσείου

Η ρήση του Μουστοξύδη ότι «τίποτα πιο βολικό και συνάμα πιο δύσκολο από το να ιδρύσει κανένας ένα μουσείο στην Ελλάδα»¹⁶ μοιάζει να ταιριάζει απόλυτα στην περίπτωση της ίδρυσης μουσείου πάνω στην Ακρόπολη, εφ' όσον, παρά το αρχικό ενδιαφέρον, η ανέγερση μουσείου στη θέση αυτή καθυστερεί περίπου μισό αιώνα.

Το 1824, η Φιλόμουσος Εταιρεία¹⁷ αναγγέλλει την απόφασή της να δημιουργήσει μουσείο πάνω στο βράχο της Ακρόπολης, στο ναό της Πολιάδος Αθηνάς¹⁸ «δια να συνάξη εκεί όλα τα διασκορπισμένα Παλαιά δια να τα βλέπει κανείς ελεύθερα». Η απόφαση αυτή όμως δεν υλοποιείται, καθώς ο χώρος, που τότε στεγάζει πυρομαχικά και αποτελεί καταφύγιο της οικογένειας του οπλαρχηγού Γκούρα, πολιορκείται τον Ιούνιο του 1826 από τον Κιουταχή¹⁹.

Το καλοκαίρι του 1834, ο Leo von Klenze²⁰, κατά τη σύντομη παρουσία του στην Ελλάδα, προτείνει στην Αντιβασιλεία τη διακοπή της

¹⁵ Για τα ζητήματα αυτά βλ. διεξοδικά Α. Κόκκου, ό.π., σ. 162-168, απ' όπου αντλήσαμε το μεγαλύτερο μέρος των πληροφοριών μας γι' αυτή την ενότητα.

¹⁶ Α. Γκαζή, Από τις Μούσες ..., ό.π., σ. 43.

¹⁷ Η Φιλόμουσος Εταιρεία ιδρύεται στην Αθήνα το 1813 με σκοπό να υπηρετήσει τον φωτισμό του ελληνικού πνεύματος των νέων με την καλλιέργεια των επιστημών, εκδόσεις, ανακαλύψεις και συλλογές αρχαιοτήτων. «Η επιμέλεια των εν Αθήναις και απανταχού αρχαιοτήτων θέλει είναι μία από τας ιεράς φροντίδας της». Βλ. Α. Κόκκου, ό.π., σ. 32.

¹⁸ Χώρος ανάμεσα στον Παρθενώνα και το Ερέχθειο, όπου απαντούν λείψανα θεμελίων αρχαίου ναού αφιερωμένου στη θεά. Βλ. Γ. Δοντάς, *Η Ακρόπολις και το Μουσείο της*, Κλειώ, Αθήνα, 1997, σ. 68-69.

¹⁹ Α. Κόκκου, ό.π., σ. 38.

²⁰ Leo von Klenze (1784-1864): βαυαρός αρχιτέκτονας δημοσίων κτιρίων, διάσημος από τη Γλυπτοθήκη και την Παλαιά Πινακοθήκη του Μονάχου. Σώζονται εξαιρετικά σχέδιά του για

χρήσης της Ακρόπολης ως φρουρίου, την απελευθέρωση του ιερού βράχου από τα νεότερα προσκτίσματα καθώς και την ίδρυση ενός μικρού μουσείου στη νοτιοανατολική πλευρά της Ακρόπολης ²¹. Εντούτοις, αργότερα (1836), ο Klenze, οραματιζόμενος πλέον ένα μεγαλύτερο μουσείο, τροποποίησε τα σχέδια αλλά και την χωροθέτηση του μουσείου, υποστηρίζοντας ότι «η τοποθέτηση ενός νεότερου επιβλητικού κτιρίου δίπλα στα μεγαλειώδη αλλά ερειπωμένα μνημεία θα διασπούσε την αρχιτεκτονική αρμονία της Ακρόπολης.» ²².

Είναι γνωστό επίσης ότι επί εφορίας του αρχαιολόγου L.Ross (1834-1836) ο αρχιτέκτονας Ch. Hansen ²³ είχε συντάξει σχέδια για μουσείο στην ανατολική πλευρά του Παρθενώνα.

Το 1844, ο Κ. Πιπτάκης ζητεί την άδεια να κτιστεί οικοδόμημα γι'αυτό το σκοπό πάνω στην ανατολική πλευρά του βράχου και ο Ι. Κωλέτιης ζητεί και εξασφαλίζει από τη Βουλή τη διάθεση ποσού για την εκεί ίδρυση προσωρινού μουσείου, που όμως δεν υλοποιείται.

Τελικά, η απόφαση για την ίδρυση μουσείου στην Ακρόπολη ανακοινώνεται από το Υπουργείο Παιδείας μόλις τον Νοέμβριο του 1862, με αίτημα προς την Αρχαιολογική Εταιρεία να υποδείξει την κατάλληλη θέση.

Δημοσίευμα αθηναϊκής εφημερίδας της εποχής προτείνει την ανέγερση μουσείου σύμφωνα με τα παλαιότερα σχέδια του Hansen, αλλά σε άλλη θέση, εκτός του περιβόλου της Ακρόπολης, πάνω από το Ωδείο του Ηρώδου του Αττικού, «εις θέσιν ήτις και παρά την Ακρόπολιν είναι και πιθανώς ουδέν της αρχαιότητος μνημείον κατακαλύπτει» ²⁴.

Το 1863, ο τότε Υπουργός Παιδείας Επ. Δεληγιώργης, ανησυχώντας για την κατάσταση των αρχαιοτήτων, καθώς δεν βρήκε «των μνημείων της

την ίδρυση μουσείου στην Ελλάδα («Εθνική Γλυπτοθήκη», 1834 και «Παντεχνειον», 1836), τα οποία, όμως, δεν υλοποιήθηκαν. Βλ. Α. Κόκκου, ό.π., σ. 204-206 κ.α.

²¹ Α. Κόκκου, ό.π., σ. 79.

²² Α. Κόκκου, ό.π., σ. 204.

²³ Ξένοι αρχιτέκτονες, όπως οι αδελφοί Christian και Theophil Hansen, συνέβαλαν πολύ στο έργο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και στην ανάδειξη και συντήρηση των μνημείων της Ακρόπολης. Βλ. Α. Κόκκου, ό.π., σ. 76-79.

²⁴ Α. Κόκκου, ό.π., σ. 195-196.

αρχαίας ευκλείας ούτε κατάλογον ούτε μουσείον»²⁵, συστήνει ειδική επιτροπή, η οποία, μεταξύ άλλων, αναλαμβάνει να εξετάσει την προσφορότητα ίδρυσης προσωρινού ή μόνιμου μουσείου πάνω στον βράχο της Ακρόπολης.

Με θέσπισμα της 14^{ης} Αυγούστου 1863 «Περί ανεγέρσεως ειδικού Μουσείου» (ΦΕΚ 31) ορίζεται η θέση του αρχαιολογικού μουσείου «παρά την ανατολική πλευρά της Αθήνησι Ακροπόλεως έσωθεν των τειχών των παλαιών» με την επωνυμία «Βερναδάκειον Μουσείον των εν τη Ακροπόλει αρχαιοτήτων»²⁶. Στο σημείο αυτό θεωρούμε ότι αξίζει να επισημάνουμε τη μέριμνα για ανέγερση ειδικού μουσείου, ώστε τα ευρήματα των ανασκαφών στην Ακρόπολη να εκτίθενται *in situ*²⁷.

Θέσπισμα της 10^{ης} Σεπτεμβρίου της ίδιας χρονιάς «Περί της οικοδομής του Μουσείου» (ΦΕΚ 36) εγκρίνει τα σχέδια του αρχιτέκτονα Παναγή Κάλκου²⁸ βάσει των οποίων θα οικοδομηθεί το μουσείο, ενώ το 1864 ξεκινούν οι εργασίες για τη θεμελίωσή του.

Η ανέγερση της οικοδομής διακόπτεται προσωρινά από σημαντικά ανασκαφικά ευρήματα που ανακαλύπτονται κατά την θεμελίωση: λείψανα αρχαίου οικοδομήματος (Ιερό του Πανδίονα) καθώς και σπουδαία γλυπτά, που εκτίθενται στο μουσείο ως σήμερα, όπως για παράδειγμα τμήμα του Μοσχοφόρου, ο κορμός του παιδός του Κριτίου, το αέτωμα της Γιγαντομαχίας, κ.ά. Η σπουδαιότητα των ευρημάτων αυτών σε συνδυασμό αφ' ενός με τη μη ολοκλήρωση των αρχαιολογικών ανασκαφών στον βράχο και αφ' ετέρου με την έλλειψη τοπογραφικής μελέτης, αποδεικνύουν ήδη πολύ νωρίς την ακαταλληλότητα της θέσης του μουσείου, γεγονός που ενισχύεται ακόμη περισσότερο από την αποκάλυψη, σε μεταγενέστερες ανασκαφές, κάτω από το δάπεδο του μουσείου, μέρους του Πελασγικού τείχους.

²⁵ Α. Κόκκου, ό.π., σ. 117

²⁶ Α. Κόκκου, ό.π., σ. 196 και 206, Δ. Βουδούρη, ό.π., σ. 38 και 41.

²⁷ Δ. Βουδούρη, ό.π., σ. 38.

²⁸ Γνωστός αρχιτέκτονας της εποχής που έχει επίσης σχεδιάσει και το Δημαρχείο της Αθήνας στην Πλατεία Κοτζιά. Βλ. Ι. Τριάντη, *Το Μουσείο Ακροπόλεως*, Όμιλος Λάτση, Αθήνα, 1998, σ. 15.

Τελικά, η οριστική θεμελίωση του μουσείου γίνεται νοτιοανατολικά του Παρθενώνα, μετά από μικρή μετατόπιση της αρχικής θέσης και τροποποίηση των αρχικών σχεδίων, καθώς απόπειρες άλλης χωροθέτησης (όπως π.χ. βορειοδυτικά του ναού) σκόνταψαν και πάλι πάνω σε ανασκαφικά ευρήματα. Επιπλέον, η θέση αυτή συμπίπτει με εκείνη που είχε προτείνει ο Leo Von Klenze το 1834 για την ίδρυση της «Εθνικής Γλυπτοθήκης».²⁹

γ. Το κτίριο του μουσείου

Τα σχέδια του Π. Κάλκου αφορούν σε μικρό και χαμηλό κτίριο (μήκους 40 μ. και πλάτους 20 μ. διαιρούμενο σε 11 αίθουσες), η οροφή του οποίου φτάνει μέχρι τη γραμμή της τελευταίας βαθμίδας του Παρθενώνα. Παρά την αρχική πρόβλεψη για ολοκλήρωση εντός 6-7 μηνών, το μουσείο ολοκληρώνεται το 1874, δηλ. μετά από 9 χρόνια. Πρόκειται για ένα οικοδόμημα «πέτρινο, απλό, χωρίς διάκοσμο στην εξωτερική του όψη, πιστό στο πνεύμα του αρχιτέκτονα Κάλκου και ταιριαστό δίπλα στα αρχαία μνημεία»³⁰.

Η σπουδαιότητα των ευρημάτων που ανακαλύπτονται κατά τη διάρκεια των μεγάλων ανασκαφών (1885-1890) – και εμπλουτίζουν σημαντικά την συλλογή του μουσείου – κάνουν αναγκαία την επέκτασή του καθώς και την καλύτερη παρουσίαση των εκθεμάτων. Γι' αυτό το λόγο, ξεκινά η οικοδόμηση, ανατολικά από το υπάρχον μουσείο, ενός δεύτερου μικρού κτίσματος, γνωστού ως «Μικρό Μουσείο» (1888), ενώ, παράλληλα, δρομολογούνται βελτιωτικές εργασίες στο προϋπάρχον κτίριο, όπως η κατασκευή ξύλινων προθηκών, η τοποθέτηση μωσαϊκού δαπέδου, η διεύρυνση των παραθύρων για καλύτερο φωτισμό, το βάψιμο των τοίχων, κ.ά.³¹.

²⁹ Για τα ζητήματα που αφορούν την χωροθέτηση, ίδρυση και γενικότερα την ιστορία του υπάρχοντος μουσείου βλ. βλ. Ι. Τριάντη, ό.π., σ. 15-19, Α. Κόκκου, ό.π., σ.195-201 και σποραδικά, Δ. Βουδούρη, ό.π. σ. 37-40

³⁰ Α. Κόκκου, ό.π.

³¹ Α. Gazi, *Archaeological Museums in Greece The Display of Archaeology 1829-1909*, Unpublished PhD Thesis, Leicester University, Department of Museum Studies, 1993, κεφ. 6, σ. 4, Ι. Τριάντη, ό.π., σ. 17.

Νέα επέκταση, που αποφασίζεται με το Ν.222/1914 «Περί επεκτάσεως και επισκευής των Αρχαιολογικών μουσείων Κερκύρας, Ακροπόλεως και Ολυμπίας» (ΦΕΚ Α 89) προβλέπει συνένωση των κτιρίων, προσθήκη αίθουσας και κατασκευή υποστέγων στη νότια και ανατολική πλευρά του κτιρίου. Εντούτοις, η επέκταση αυτή πραγματοποιείται μεταπολεμικά και περιορίζεται στην προσθήκη αιθουσών κάτω και μπροστά από το κτίριο προκειμένου να αντιμετωπιστούν ανάγκες στέγασης εκθεμάτων και προσωπικού³². Στο διάστημα αυτό (1946-1947), κατασκευάζεται η αίθουσα όπου εκτίθεται η Γιγαντομαχία και η λεγόμενη «αλκόβα», μια μικρή αίθουσα ανατολικά της προηγούμενης, όπου στεγάζονται προσωρινά τα ανασκαφικά ευρήματα από το Ιερό των Νυμφών³³.

Οι κτιριακές επεμβάσεις του 1953, σε σχέδια του Π. Καραντινού, αλλάζουν εντελώς την όψη του μουσείου: κατεδάφιση Μικρού Μουσείου³⁴, προσθήκη νέων αιθουσών και μεταρρύθμιση των παλαιών.

Το σημερινό κτίριο (εκθεσιακοί χώροι, αποθήκες, εργαστήρια) εκτείνεται σε 1460 τ.μ. και κρίνεται ανεπαρκές ήδη από το 1976, οπότε αρχίζει να προβάλλει επιτακτικά το αίτημα της μεταστεγασης των συλλογών. Ο ΣΑΔΑΣ υπογραμμίζει την ανάγκη αυτή επισημαίνοντας ότι «οι περιορισμένοι χώροι του υπάρχοντος μουσείου γίνονται ανεπαρκείς από τότε που ο γλυπτικός διάκοσμος των μνημείων αποξηλώνεται»³⁵.

Το πρόβλημα της περιορισμένης χωρητικότητας του μουσείου έχει οξυνθεί αφενός λόγω της σταδιακής αύξησης της συλλογής του και αφετέρου εξαιτίας των εργαστηριακών απαιτήσεων που εμφανίστηκαν με την έναρξη της μεγάλης επιχείρησης συντήρησης των μνημείων του βράχου. Κατ' αυτόν τον τρόπο σταδιακά εμπεδώνεται η ανάγκη της εξ υπαρχής οικοδόμησης ενός άλλου μουσείου.

³² Α. Κόκκου, ό.π., σ. 200.

³³ Ι. Τριάντη, ό.π., σ. 19. Σήμερα, στην αίθουσα αυτή εκτίθενται γλυπτά από το Ναό της Νίκης.

³⁴ Σύμφωνα με την Ι. Τριάντη, (ό.π., σ. 19) η κατεδάφιση του Μικρού Μουσείου τοποθετείται ωρίτερα (1946-1947).

³⁵ Κυρίως για λόγους προστασίας από την φθορά λόγω ρύπανσης. Βλ. Το Νέο Μουσείο στο προσκήνιο, *Η Καθημερινή*, 28-6-1994.

Βέβαια, αν και είναι εφικτή από τεχνική άποψη η επέκταση του υπάρχοντος μουσείου, εντούτοις η λύση αυτή έχει αποκλειστεί ως ανεπαρκής, ενόψει μάλιστα και των σοβαρών επιπτώσεων που θα είχε για την κατάσταση του βράχου και των μνημείων του. Πράγματι, αφενός μεν η κλίμακα των απαιτούμενων επεκτάσεων του νέου μουσείου είναι πολύ μεγάλη, γεγονός που θα οδηγούσε στην επιδείνωση των επεμβάσεων στο βράχο με κίνδυνο καταστροφής των υπάρχόντων μνημείων και αφετέρου προβάλλει πλέον επιτακτικά η ανάγκη αποσυμφόρησης του βράχου από την αυξημένη επισκεψιμότητα και η προστασία του από τις συνεπακόλουθες φθορές³⁶. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι η επισκεψιμότητα στο συγκεκριμένο αρχαιολογικό χώρο υπολογίζεται, κατά προσέγγιση, σε 10.000 άτομα ημερησίως την περίοδο της τουριστικής αιχμής³⁷, γεγονός που αποδεικνύει ακόμη πιο εμφαντικά την ανεπάρκεια υποδοχής του ούτως ή άλλως μικρού μουσείου.

δ. Οι συλλογές του μουσείου³⁸

Από το 1846 σχηματίζεται στην Αθήνα, με πρωτοβουλία της Αρχαιολογικής Εταιρείας, μια μικρή συλλογή εκμαγείων από ελληνικά έργα που βρίσκονταν στο Βρετανικό Μουσείο: έκτυπα της ζωφόρου του ναού της Αθηνάς Νίκης, των αρχιτεκτονικών μελών και μίας Καρυάτιδας του Ερεχθείου, εκμαγεία των γλυπτών του Παρθενώνα και της ζωφόρου του ναού του Επικουρείου Απόλλωνα Βασσών Φιγαλείας. Ως το 1874, τα εκμαγεία αυτά στεγάζονταν σε τουρκικό λουτρό του 17^{ου} αιώνα, βορειοανατολικά της Ρωμαϊκής Αγοράς, οπότε και μεταφέρονται στο νεόκτιστο Μουσείο Ακροπόλεως εκτός από εκείνα του ναού του Απόλλωνα

³⁶ Σ. Μπακογιαννοπούλου, Το Μουσείο της Ακρόπολης στην τελική ευθεία, *Το Βήμα* 14-5-2003.

³⁷ Χ. Κιοσσέ, Σήμερα η απόφαση για το Μουσείο, *Το Βήμα*, 11-11-1990.

³⁸ Ανδρόνικος, Μ. – Χατζηδάκης, Μ. – Καραγιώργης, Β., *Τα ελληνικά Μουσεία*, Εκδοτική Αθηνών, 1974, Γ. Χαμηλάκης, Το μουσείο της Ακρόπολης, *City Press*, 11-9-2003, Γ. Δοντάς, ό.π, Κ. Τσάκος, *Η Ακρόπολη. Τα μνημεία και το Μουσείο. Ιστορικός και αρχαιολογικός οδηγός*, Έσπερος, Αθήνα, 2000. Βλ. και την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.culture.gr/2/21/211/21101m/e211am01.html>. The Acropolis Museum (τελευταία πρόσβαση 17-7-2003).

που τοποθετούνται στο Θησείο³⁹. Όπως αναφέρεται σε έκθεση του Υπουργού Παιδείας Ι. Βαλασόπουλου (1874) προς τον Γεώργιο Α', τα εκμαγεία των Γλυπτών του Παρθενώνα και διάσπαρτα μάρμαρα της Ακρόπολης είναι τα πρώτα αρχαιολογικά εκθέματα που τοποθετούνται στο Μουσείο.⁴⁰

Λίγο πριν από την κατεδάφιση, το 1878, του τουρκικού προσκτίσματος κοντά στο Ερέχθειο, όπου φυλασσόταν ως τότε συλλογή μικροτεχνίας, μέρος των εκθεμάτων μεταφέρεται στο Μουσείο Ακροπόλεως εμπλουτίζοντας έτσι τη συλλογή του. Το 1884 μεταφέρονται στο Μουσείο Ακρόπολης και αρχαιότητες που προέρχονταν από το βράχο και αποτελούσαν ως τότε μέρος των αρχαιολογικών συλλογών των Προπυλαίων και της Πινακοθήκης.

Με το βασιλικό διάταγμα της 26-11-1885 (άρθρο 1) κατανέμονται οι αρχαιότητες μεταξύ των μουσείων και ορίζεται ότι οι προερχόμενες από την Ακρόπολη αρχαιότητες τοποθετούνται στο μουσείο της⁴¹. Στο Μικρό Μουσείο, όπου φιλοξενούνται ελάσσονος σημασίας αρχαιότητες, μεταφέρονται το 1888 τα ανασκαφικά ευρήματα του βράχου καθώς και εκείνα που, όπως προαναφέραμε, είχαν εντοιχιστεί για προστασία στη νότια πλευρά του βράχου. Το Μικρό Μουσείο όμως «θέλει χρησιμεύει κυρίως προς σπουδή, ώστε δεν θα είναι προσιτόν εις το δημόσιον, αλλά εις μόνους τους αρχαιολόγους, αρχιτέκτονας και πάντας εν γένει τους ενδιαφερομένους ιδιαζόντως διά την αρχαίαν τέχνην»⁴².

Οι μεγάλες ανασκαφές που πραγματοποιούνται πάνω στο βράχο από τους G. Kawerau και Π. Καββαδία (1885-1890) εμπλουτίζουν τη συλλογή του Μουσείου με σπουδαία έργα αρχαίας τέχνης: αρχαϊκές Κόρες, πώρινα

³⁹ Όπου λειτουργεί το «Κεντρικό Αρχαιολογικό Μουσείο» από το 1834. Βλ. Α. Κόκκου, ό.π., σ. 170, Α. Gazi, *The Museum of Casts in Athens (1846-1874)*, *Journal of the history of Collections*, 1, 1998, σ. 87-91.

⁴⁰ Α. Κόκκου ό.π., σ. 198.

⁴¹ Δ. Βουδούρη, ό.π., σ. 39.

⁴² Ι. Τριάντη, ό.π., σ. 17.

αιτώματα, κ.ά., που εκτίθενται πλέον σε περίοπτες θέσεις εκτοπίζοντας τα εκμαγεία⁴³.

Την πρώτη χρονολογική κατάταξη και οργάνωση της έκθεσης στο Μουσείο αναλαμβάνει ο Π. Ευστρατιάδης, Γενικός Έφορος Αρχαιοτήτων από το 1863, ο οποίος, πραγματοποιεί αντίστοιχο έργο στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Ανάγκη αναδιοργάνωσης της έκθεσης προκύπτει αργότερα, μετά τις μεγάλες ανασκαφές, και το έργο αυτό αναλαμβάνει ο Αρχαιολόγος Π. Καββαδίας, Γενικός Έφορος Αρχαιοτήτων και διευθυντής των Αθηναϊκών Μουσείων (1885). Παρότι είναι γνωστά δύο ακόμη ονόματα Εφόρων Αρχαιοτήτων, οι οποίοι ασχολήθηκαν με το μουσείο, του Π. Καστριώτη (1894) και του Β. Φίλιου (1904), δεν υπάρχουν ειδικότερα στοιχεία για το έργο τους εκεί ⁴⁴.

Με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου εμφανίζεται η ανάγκη μιας μεγάλης αναδιοργάνωσης της έκθεσης του μουσείου, εφόσον, κατά τη διάρκειά του, μέρος των αρχαιοτήτων, για λόγους προστασίας, είχε αποθηκευτεί σε πηγάδια και σπηλιές πάνω στο λόφο ή σκεπαστεί με σακιά άμμου⁴⁵. Η επανέκθεση αυτή, έργο του Εφόρου Γ. Μηλιάδη ολοκληρώνεται οριστικά το 1964⁴⁶.

Από το 1976 μέχρι σήμερα η συλλογή του μουσείου εμπλουτίζεται σταδιακά με γλυπτά που ως τότε σώζονταν πάνω στα μνημεία, οπότε αποφασίζεται η αναγκαστική μεταφορά τους στο μουσείο, με τη φροντίδα της ΕΣΜΑ, για να προστατευθούν από τη φθορά και κυρίως από την ατμοσφαιρική ρύπανση: το σύμπλεγμα του Κέκροπα και μίας κόρης του από τον Παρθενώνα (1976), οι Καρυάτιδες (1979), οι μετόπες της ανατολικής πλευράς (1988), η ζωφόρος της δυτικής πλευράς (1994)⁴⁷.

⁴³ Α. Κόκκου, ό.π., σ. 200.

⁴⁴ Gazi, ό.π., σ. 19

⁴⁵ Ι. Τριάντη, ό.π., σ. 17

⁴⁶ Η αναδιοργάνωση της έκθεσης από τον Γ. Μηλιάδη διατηρείται με μικρές αλλαγές ως σήμερα. Βλ. Α. Μιχαλόπουλου, *Τα μουσεία της Ελλάδας*, τ. Α', *Αττική και Νησιά του Αργοσαρωνικού*, Έρευνήτες, Αθήνα, 2000.

⁴⁷ Κ. Τσάκος, ό.π., σ. 15.

Σήμερα, το μουσείο, εξαιτίας της περιορισμένης του χωρητικότητας, φιλοξενεί έργα γλυπτικής, κυρίως του 6^{ου} και του 5^{ου} αι. π.Χ., που προέρχονται είτε από τις ανασκαφές στον βράχο είτε από το διάκοσμο των μνημείων του αρχαιολογικού χώρου. Τα αγγεία και τα χάλκινα ευρήματα που προέρχονται από τον ίδιο χώρο φυλάσσονται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, ενώ οι επιγραφές στο Επιγραφικό Μουσείο.

Από τη συλλογή του μουσείου που προέρχεται εξ ολοκλήρου από τον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης λείπουν τα διακοσμητικά μέλη από το Ερέχθειο, το ναό της Αθηνάς Νίκης και το ναό του Παρθενώνα, τα οποία βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο και είναι γνωστά ως *Γλυπτά ή Μάρμαρα του Παρθενώνα* ή και *Ελγίνεια Μάρμαρα* λόγω της βίαιης αρπαγής τους από τον Λόρδο Έλγιν το 19^ο αιώνα⁴⁸. Σήμερα, στις συλλογές του μουσείου περιλαμβάνονται:

- Γλυπτά αναθήματα αρχαϊκής περιόδου
- Αετώματα ναών αρχαϊκής περιόδου
- Αρχαϊκοί ιππείς
- Γλυπτά αυστηρού ρυθμού
- Αετώματα και μετόπες από τον Παρθενώνα
- Η ζωφόρος του Παρθενώνα
- Η ζωφόρος του Ερεχθείου
- Θωράκια του ναού της Αθηνάς Νίκης
- Οι Καρυάτιδες
- Πήλινα ειδώλια και αγγεία από το ιερό των Νυμφών

⁴⁸ Για το ζήτημα των Γλυπτών του Παρθενώνα βλ. τη σχετική ενότητα της παρούσας εργασίας.

ε. Η έκθεση στο μουσείο

1. Παρουσίαση – περιγραφή

Μαρτυρίες για την έκθεση των συλλογών κατά τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του μουσείου δεν σώζονται. Οι παλαιότερες μαρτυρίες που περιγράφουν το εσωτερικό του μουσείου είναι του 1881, δηλ. πριν από την έκθεση των σπουδαιών ανασκαφικών ευρημάτων που εμπλούτισαν τη συλλογή του. Η βασικότερη ως τώρα προσπάθεια ανασύνθεσης της πρώτης έκθεσης αναφέρεται στην περίοδο 1889 –1909, σύμφωνα με οδηγούς και καταλόγους του μουσείου εκείνης της εποχής⁴⁹. Από μουσειολογική άποψη θεωρούμε σκόπιμο να αναφέρουμε ότι - σύμφωνα με παλαιότερες αλλά και σύγχρονες μαρτυρίες - η τοποθέτηση των εκθεμάτων δεν έπαψε ποτέ να ακολουθεί μια χρονολογική και τυπολογική κατάταξη⁵⁰.

Η παρουσίαση που επιχειρείται στη συνέχεια αναφέρεται στην επαναδιοργανωμένη από τον Γ.Μηλιάδη έκθεση (1964) καθώς και στις μικρές μεταγενέστερες επεμβάσεις που πραγματοποιήθηκαν λόγω της μεταφοράς στο μουσείο διακοσμητικών μελών από τους ναούς του βράχου (1976 κ.ε.). Ο κατάλογος των εκθεμάτων δεν είναι λεπτομερής αλλά επιλεκτικός και αναφέρεται στα σπουδαιότερα και πιο «διάσημα» από τα εκθέματα, φιλοδοξώντας να δώσει απλώς μια εικόνα της συλλογής και του τρόπου με τον οποίο εκτίθενται⁵¹:

Προαύλιο

Γλαύκα, το ιερό πουλί της Αθηνάς, από μάρμαρο, σε βάθρο με την επιγραφή «Φιλοκαλούμεν μετ' ευτελείας» (5^{ος} αι).

Προθάλαμος

Σύμπλεγμα της Πρόκνης με τον Ίτυ, έργο του γλύπτη του 5^{ου} αιώνα, Αλκαμένη (αρ. 1358), Κεφαλή Μεγάλου Αλεξάνδρου (αρ. 1331) και κεφαλή φιλοσόφου (3^{ος} μ.Χ. αι., αρ. 1313).

⁴⁹ A. Gazi, ό.π., κεφ. 6, σ. 8.

⁵⁰ I. Τριάντη, ό.π. σ.19

⁵¹ Οι αριθμοί των εκθεμάτων αντιστοιχούν στους αριθμούς των καταλόγων του Μουσείου. Τα στοιχεία αντλώνται από προσωπικές παρατηρήσεις κατά τις επισκέψεις μας στο μουσείο (Σεπτέμβριος 2003) και από καταλόγους- οδηγούς του μουσείου (Γ. Δοντάς, ό.π. 1997, Κ. Τσάκος, ό.π., 2000), απ' όπου και όλα τα επεξηγηματικά σχόλια που αφορούν στα εκθέματα.

Αίθουσες I - V
Αρχαϊκή περίοδος

Αίθουσα I: αρχιτεκτονικά μέλη ναών και πρώιμα αφιερώματα στη θεά Αθηνά.

Αίθουσα II: ο Μοσχοφόρος, ένα από τα αριστουργήματα της αρχαϊκής πλαστικής (αρ. 624), το αέτωμα με τον τρισώματο δαίμονα (αρ.35) και η αρχαιότερη από τις κόρες της Ακρόπολης (αρ. 593)

Αίθουσα III: Το σπουδαιότερο έκθεμα είναι τμήμα αετώματος με παράσταση λεόντων που σπαράσσουν ταύρο (αρ. 3). Εκτίθενται επίσης αγάλματα Κορών, αναθήματα και αρχιτεκτονικά μέλη μικρών ναών.

Αίθουσα IV: μια σειρά από αγάλματα ιππέων κι ανάμεσά τους ο περίφημος ιππέας Rampin⁵² (αρ. 590). Την παράσταση κλέβουν οι περίφημες Κόρες⁵³ (αρ. 269⁵⁴, 669, 594, 673, 679⁵⁵, 15, 674, 670, 675⁵⁶, 685, 595, 680, 671).

Αίθουσα V: Εδώ κυριαρχεί το ανατολικό αέτωμα του αρχαίου ναού που απεικονίζει τη Γιγαντομαχία με την πελώρια Αθηνά μαχόμενη ενάντια στον Εγκέλαδο(αρ.631) και η Κόρη του Αντήνορα (αρ.681).

Αλκόβα: Στην κόγχη που αποτελεί προέκταση της αίθουσας εκτίθεται προσωρινά η ζωφόρος του ναού της Νίκης που έχει αποσπαστεί από το μνημείο για λόγους προστασίας.

⁵² Από το όνομα του συλλέκτη στη συλλογή του οποίου ανήκε κάποτε. Το κεφάλι είναι γύψινο εκμαγείο από το πρωτότυπο που εκτίθεται στο Λούβρο.

⁵³ Αγάλματα όρθιων γυναικείων μορφών με εντυπωσιακά πολύπτυχα ενδύματα.

⁵⁴ Η γνωστή ως «Κόρη της Lyon», αντίγραφο από πρωτότυπο που εκτίθεται πλέον στο Λούβρο.

⁵⁵ «Η Πεπλοφόρος»

⁵⁶ Η γνωστή ως «Χιώτισσα», καθώς εκτιμάται ότι προέρχεται από εργαστήρια της Χίου.

Αίθουσα VI

*Αυστηρός ρυθμός (490-450πΧ.)*⁵⁷

Πρωταγωνιστές του χώρου το Παιδί του Κριτία (αρ.698) και ο Ξανθός Έφηβος (αρ. 689), από τα σημαντικότερα δείγματα αυτού του ρυθμού. Από τα διάσημα γλυπτά της αίθουσας είναι και η Σκεπτόμενη Αθηνά (αρ. 695) .

Αίθουσες VII – IX

Κλασική εποχή

Αίθουσα VII : Λείψανα από τις μετόπες και τα αετώματα του Παρθενώνα.

Αίθουσα VIII: Τμήματα της ζωφόρου του Παρθενώνα και του Ερέχθειου.

Αίθουσα IX: Σε προθήκη με άζωτο εκτίθενται οι τέσσερις από τις έξι⁵⁸ Καρυάτιδες που κοσμούσαν το Ερέχθειο. Η απόσπασή τους από το μνημείο και η μεταφορά τους στο μουσείο (1979), όπως έχουμε ήδη αναφέρει, κρίθηκε απαραίτητη για λόγους προστασίας από την ατμοσφαιρική ρύπανση.

Όπως αναφέρει ο τ. έφορος αρχαιοτήτων Κ. Τσάκος⁵⁹, το μουσείο δίνει την ευκαιρία στον επισκέπτη να παρακολουθήσει την εξέλιξη της αρχαίας ελληνικής τέχνης από την αρχή ως το τέλος της, καθώς μία χιλιετηρίδα σχεδόν χωρίζει το παλιότερο από τα εκθέματα του μουσείου (αέτωμα λέαινας, αρ. 4, αίθουσα I) από το πιο πρόσφατο (κεφαλή φιλοσόφου, αρ. 1313, προθάλαμος).

⁵⁷ Η τέχνη της εποχής χαρακτηρίζεται από την υποχώρηση του διακοσμητικού στοιχείου, τη σοβαρότητα στις μορφές και τη συνθετικότητα στην κίνηση.

⁵⁸ Η μία βρίσκεται στο βρετανικό Μουσείο και η άλλη, κατεστραμμένη, στις αποθήκες του μουσείου Ακροπόλεως.

⁵⁹ ό.π., σ. 111

2. Σχολιασμός της έκθεσης

Στο σημείο αυτό μπορούμε να σχολιάσουμε ότι, παρά την αναμφισβήτητη σπουδαιότητα των εκθεμάτων, εντούτοις, από μουσειολογική σκοπιά, η εκθεσιακή πρακτική που ακολουθείται αδιαφοροποίητα από την ίδρυση του μουσείου ως σήμερα, δεν ξεφεύγει από το πλαίσιο της «ευπρεπούς διάταξης των εκθεμάτων», που απαιτούσε το βασιλικό διάταγμα της 26-11-1885 «Περί διοργανισμού των εν Αθήναις Μουσείων».

Η ταξινομικού και αισθητικού χαρακτήρα εκθεσιακή πρακτική του Μουσείου Ακροπόλεως κατά τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του συνάδει απόλυτα με την κυρίαρχη κατά τον 19^ο αιώνα τάση όσον αφορά την έκθεση των αρχαιοτήτων στα ελληνικά μουσεία. Την εποχή αυτή οι εκθέσεις οργανώνονται ανάλογα με την διαθεσιμότητα του χώρου σε ένα χρονολογικό/τυπολογικό σχήμα και λειτουργούν περισσότερο ως εκθετήρια των αντικειμένων που έχουν συλλεχθεί χωρίς προσπάθεια περαιτέρω ερμηνείας. Η παρατηρούμενη αυτή την περίοδο απουσία ερμηνείας στην έκθεση των αρχαιοτήτων εμφανίζεται νομιμοποιημένη από τον δεδομένο συμβολικό χαρακτήρα των αρχαιοτήτων ως εθνικών εμβλημάτων⁶⁰. Σταδιακά η παγίωση της ιδεολογίας αυτής στην συλλογική εθνική συνείδηση συνεπάγεται και την εδραίωση στα μουσεία της μοναδικής και κυρίαρχης ερμηνείας των αρχαιολογικών εκθεμάτων ως διαπιστευτηρίων μια αδιάσπαστης εθνικής συνέχειας.

Οι προηγούμενες παρατηρήσεις μας μπορούν να εξηγηθούν ευκολότερα αν λάβουμε υπόψη μας ότι στην Ελλάδα ο «λόγος» της αρχαιολογίας είναι άρρηκτα δεμένος με το «λόγο» του αρχαιολογικού μουσείου με αποτέλεσμα η εκθεσιακή πρακτική να αντανakλά την εκάστοτε κυρίαρχη αρχαιολογική αντίληψη. Για την επικράτηση της αντίληψης των αρχαιοτήτων ως συμβόλων χρειάζεται λοιπόν να ανατρέξουμε στις ιδεολογικές καταβολές της κλασικής αρχαιολογίας, που συνοψίζονται στη θέση «ότι ο υλικός πολιτισμός που μελετούσε ήταν ανώτερος, πρότυπος και

⁶⁰ Βλ. σχετικά Α. Γκαζή, Η έκθεση..., ό.π.

μοναδικός»,⁶¹ γεγονός που της έχει προσδώσει ιδιαίτερο γόητρο μέσα στο πεδίο της αρχαιολογικής επιστήμης. Η επινόηση από τον θεμελιωτή της J. Winckelmann «της αρχαίας Ελλάδας ως αντικειμένου για ειδωλοποίηση και λατρεία»⁶² αποτελεί το απαραίτητο ιδεολογικό υπόβαθρο για την καλλιέργεια και ανάπτυξη του μοναδικού ερμηνευτικού άξονα που κυριάρχησε μέχρι σήμερα στην ίδρυση και την εκθεσιακή πρακτική των αρχαιολογικών μουσείων και δη του Μουσείου Ακροπόλεως.

Η σύνδεση κλασικής αρχαιολογίας και εκθεσιακής πρακτικής στα ευρωπαϊκά μουσεία εξηγεί και τον αισθητικό χαρακτήρα που καθιερώθηκε και επικρατεί ως σήμερα στην έκθεση αρχαιοτήτων στην χώρα μας, λαμβάνοντας υπόψη ότι ως κύριο ερευνητικό πεδίο της κλασικής αρχαιολογίας θεωρείται η μελέτη των καλών τεχνών.⁶³

Σήμερα μια απλή επίσκεψη στο εν λόγω μουσείο καθιστά αμέσως αντιληπτό πως η έκθεση εξακολουθεί να είναι αντικειμενοκεντρική και να εμμένει στην ξεπερασμένη, από αισθητική και μουσειολογική άποψη, γραμμικότητα της αφήγησης, όπως αναμένεται άλλωστε από μία έκθεση που έχει οργανωθεί από αρχαιολόγους⁶⁴.

Είναι επίσης εμφανές ότι η έκθεση ασφυκτιά και πως μερικά σπουδαία σύνολα παρουσιάζονται αποσπασματικά ή συνοπτικά. Στην πραγματικότητα, ολόκληρες περίοδοι της ιστορίας της Ακρόπολης παραλείπονται τελείως, γεγονός που δεν οφείλεται μόνο στην έλλειψη χώρου αλλά, κυρίως, στην αρχαιολογική αντίληψη που όπως είδαμε κυριαρχούσε την εποχή της ίδρυσης του μουσείου και επέβαλε την κάθαρση του

⁶¹ Μ. Μούλιου, Από την ιστορία της αρχαιολογικής επιστήμης στην ανάγνωση μουσειακών εκθέσεων του παρελθόντος, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 1999, 73, σ. 53-59.

⁶² Μ. Μούλιου, ό.π.

⁶³ Μ. Μούλιου, ό.π.

⁶⁴ Για ζητήματα πρακτικής και ερμηνείας των εκθέσεων αρχαιοτήτων στην Ελλάδα βλ. Α. Γκαζή, *Η έκθεση των αρχαιοτήτων...* ό.π. και Α. Μούλιου, ό.π. Για τις σύγχρονες μουσειολογικές αντιλήψεις σε θέματα οργάνωσης και ερμηνείας εκθέσεων βλ. Ν. Τζωριζάκη – Α. Νικηφορίδου. Κάθε χρόνο τέτοια μέρα... Μία έκθεση για την ιστορική μνήμη, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 73, σ. 59-64, 1999 και Γ. Χουρμουζιάδης, Διοσηλιό Καστοριάς. Για μια Νέα Μουσειολογία στο Σκαλτσά Μ. (επιμ.) *Η Μουσειολογία στον 21^ο αιώνα. Θεωρία και Πράξη*, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου, εκδ. Εντευκτηρίου, Θεσ/νίκη, 2000, σ. 233-236.

αρχαιολογικού χώρου από μεταγενέστερες μαρτυρίες, έτσι ώστε να αναδεικνύεται αποκλειστικά η «αθηναϊκή αϊγλή» κατά τον «χρυσό αιώνα»⁶⁵.

Καθώς τα μουσεία δεν μπορούν να θεωρηθούν «ουδέτερο έδαφος», χώροι δηλαδή απαλλαγμένοι από πολιτικές επιρροές αλλά περισσότερο «εργαλεία κρατικής ιδεολογίας»⁶⁶, η αδιαλλαξία του εν λόγω μουσείου να διαφοροποιήσει την εκθεσιακή του πρακτική έχει την σημασία της: η εμμονή του μουσείου στο να εκφράζει ως σήμερα την ιδεολογία του νεοσύστατου – την εποχής της ίδρυσης του μουσείου – κράτους, μαρτυρεί μια αδιασάλευτη από το χρόνο ιδεολογική τοποθέτηση του έθνους απέναντι στην αρχαιολογική πολιτιστική του κληρονομιά.

Συνεπώς, η στενότητα του χώρου χρησιμεύει κατά κάποιο τρόπο ως άλλοθι για τη μη αναδιοργάνωση της έκθεσης, διευκολύνοντας το μουσείο να επιλέγει, ακόμη και σήμερα, μια έκθεση εύκολα αναγνώσιμη, που συντηρεί μια στερεοτυπική αντίληψη για το παρελθόν και επιμένει να διαχειρίζεται τις αρχαιότητες ως εθνικά σύμβολα.

Στην προσπάθειά μας να ανιχνεύσουμε τους θεωρητικούς προσανατολισμούς της έκθεσης του μουσείου Ακροπόλεως πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι πρόκειται για ένα μουσείο το οποίο – όπως, άλλωστε, και τα περισσότερα κρατικά αρχαιολογικά μουσεία - ταυτίζεται με «το διοικητικό κατάστημα της αρχαιολογικής υπηρεσίας, δηλαδή της εφορείας κλασικών αρχαιοτήτων. Με ένα χώρο όπου φυλάσσονται τα αρχαιολογικά ευρήματα κάτω από το άγρυπνο μάτι των εστιάδων του Υπουργείου Πολιτισμού»⁶⁷. Απ' αυτή την άποψη, ο «κατά κάποιο τρόπο εγγενής σε πολλές κατηγορίες μουσείων»⁶⁸ συντηρητισμός στον ιδεολογικό προσανατολισμό αλλά και στην αφήγηση, μπορεί να θεωρηθεί αναμενόμενος προκειμένου για ένα κρατικό και, πολύ περισσότερο, αρχαιολογικό μουσείο. Δεδομένου, μάλιστα, ότι στην Ελλάδα, η αρχαιολογία – ιδίως η κλασική – θεραπεύεται ως επιστήμη «κατ' εξοχήν

⁶⁵ Βλ. σχετικά Ι. Χαμηλάκης, Η αληθινή ταυτότητα του ιερού Βράχου, *Το Βήμα*, 16-7-2001.

⁶⁶ Α. Γκαζή, Η έκθεση ...ό.π.

⁶⁷ Γ. Χουρμουζιάδης, ό.π., σ. 233

⁶⁸ Α. Γκαζή, *Η έκθεση των αρχαιοτήτων...*, ό.π., σ. 52

ελληνική και εθνική»,⁶⁹ που υπηρετεί την εθνική ιδεολογία και περιστρέφεται γύρω από το «κλασικό κλέος», τότε οι εκλεκτικές της συγγένειες με το αρχαιολογικό μουσείο (δηλ. εκείνο το μουσειακό θεσμό που συνδέεται άρρηκτα με αυτήν) μπορούν να εξηγήσουν τη λειτουργία της ως κυρίαρχου σημασιοδοτικού πεδίου των μουσειακών εκθέσεων: η έκθεση είθισται να αναπαριστά το ιστορικό παρελθόν «ως στοιχείο εθνικής συνοχής και παιδαγωγικό εργαλείο καλλιέργειας της εθνικής συνείδησης και της έννοιας του ανήκειν στο έθνος-κράτος»⁷⁰. Στην περίπτωση, μάλιστα, του Μουσείου Ακροπόλεως η έκθεση αφηγείται τη μεγαλύτερη εθνική αφήγηση: του ανώτερου και μοναδικού πολιτισμού της κλασικής Ελλάδας.

Συγκεφαλαιώνοντας τα παραπάνω μπορούμε να θεωρήσουμε ότι το Μουσείο Ακροπόλεως ανήκει στο είδος των μουσείων που επαληθεύουν την αντίληψη του Ουμπέρτο Έκο ότι «το μουσείο κρύβει»⁷¹: ενώ εκθέτει μια πληθώρα πολιτιστικών μαρτυριών μίας ορισμένης εποχής κρατά κρυμμένες στις αποθήκες ένα μεγάλο αριθμό άλλων, ενδεχομένως εξίσου σημαντικών για τη διαμόρφωση μιας πολυδιάστατης αντίληψης για την εποχή εκείνη. Επιπλέον, ενώ εκθέτει με έναν πολύ συγκεκριμένο τρόπο (σύμφωνα δηλαδή με την χρονολογική διαδοχή) μαρτυρίες από ένα συγκεκριμένο αρχαιολογικό τόπο, αποσιωπά – δευτερεύουσας, πιθανόν, καλλιτεχνικής αξίας – μαρτυρίες, που θα μπορούσαν όμως να πληροφορήσουν πληρέστερα.

⁶⁹ Μ. Μούλιου, ό.π., σ. 54.

⁷⁰ Ν. Τζωρτζάκη – Α.Νικηφορίδου., ό.π., σ. 60

⁷¹ Ου. Έκο, *Πολιτιστικά κοιτάσματα*, επιμ. Θ. Ιωαννίδη, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1992, σ. 38: «Το μουσείο κρύβει. Κρύβει ενώ συντηρεί, επιδιορθώνει το αγαθό από διάφορες μορφές χρήσης, αλλά το κρατά ορισμένες ώρες για περιορισμένες τελικά κατηγορίες πολιτών. Το μουσείο αφαιρεί ένα αγαθό από ένα υπέδαφος (συχνά ιδεατό) για να το επανασυνδέσει με κάποιο άλλο. Καμμιά φορά το μουσείο οικοδομεί το υπέδαφος του ίδιου του εαυτού του. Στην πραγματικότητα, ενώ προσφέρει εκθέτοντας ένα ποσοστό αγαθών που συντηρεί κρύβει εκ φύσεως άλλα στα υπόγεια του».

στ. Στοιχεία οργάνωσης και λειτουργίας του μουσείου

Την εποχή της ίδρυσης του Μουσείου Ακροπόλεως η προστασία των αρχαιοτήτων και η φύλαξή τους σε μουσεία ενέπιπταν στις αρμοδιότητες του Υπουργείου Παιδείας, ενώ σήμερα τα σχετικά θέματα υπάγονται κυρίως στο Υπουργείο Πολιτισμού.

Με το ΒΔ της 26-11-1885 «Περί διοργανισμού των εν Αθήναις Μουσείων» (ΦΕΚ Α' 113) ρυθμίζονται τα θέματα οργάνωσης και λειτουργίας του Μουσείου Ακροπόλεως. Στο άρθρο 2 του διατάγματος προβλέπεται μάλιστα η ευπρεπής διάταξη των εκθεμάτων, η κατάταξή τους «κατά τας διαφόρους εποχάς της αναπτύξεως της τέχνης», συγκεκριμένο ωράριο λειτουργίας, πρόνοια για φύλαξη, η εκτύπωση καταλόγων προς πώληση, κ.ά.⁷²

Ιδιαίτερης μνείας χρήζει η διαπίστωση ότι οι πρώτοι μουσειακοί οδηγοί που εκδίδονται στην Ελλάδα αφορούν στο Μουσείο Ακροπόλεως (1888, 1890, 1891) καθώς και το διευρυμένο ωράριο λειτουργίας του μουσείου σύμφωνα με μαρτυρίες που σώζονται για το διάστημα 1874 – 1900⁷³:

- 8.00' ως 12.00' & 15.00' ως τη Δύση του ήλιου (1 Απριλίου – 30 Σεπτεμβρίου)
- 9.00' ως 12.00' και 14.00' ως τη Δύση του ήλιου (1 Οκτωβρίου ως 31 Μαρτίου).

Σήμερα το ωράριο λειτουργίας του μουσείου για το κοινό είναι:

- κατά τη θερινή περίοδο, καθημερινά 8.00' – 19.30'
- κατά τη χειμερινή περίοδο: Τρίτη έως Κυριακή 8.30' – 15.00'
και τη Δευτέρα 10.00' - 15.00'.

Το Μουσείο Ακροπόλεως διατηρεί και σήμερα την ταυτότητά του ως κρατικό μουσείο, όπως είναι άλλωστε στην πλειονότητά τους τα ελληνικά αρχαιολογικά μουσεία, αλλά υπάγεται πλέον στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Πολιτισμού, στη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και ειδικότερα

⁷² Δ. Βουδούρη, ό.π., σ. 39

⁷³ Α. Gazi, , *Archaeological Museums...*, κεφ.6 , σ. 20-21

στη Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων. Το Μουσείο Ακροπόλεως αποτελεί αρμοδιότητα της Α' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, όπως άλλωστε και ολόκληρος ο αρχαιολογικός χώρος της Ακρόπολης.

Οφείλουμε ωστόσο να παρατηρήσουμε σ' αυτό το σημείο ότι η ενσωμάτωση των αρχαιολογικών μουσείων στις Εφορείες Αρχαιοτήτων - οι οποίες είναι αρμόδιες για πληθώρα θεμάτων σχετικά με τις αρχαιότητες της περιοχής τους, ανάμεσα στις οποίες η έκθεσή τους στα μουσεία - σε συνδυασμό με τη συχνή επικάλυψη των αρμοδιοτήτων των περιφερειακών εφορειών από εκείνες των αντίστοιχων διευθύνσεων της κεντρικής υπηρεσίας του ΥΠΠΟ, δημιουργούν ένα δύσκαμπτο και αναποτελεσματικό πλαίσιο λειτουργίας των αρχαιολογικών μουσείων. Σημειώνεται επίσης ότι η συνεπαγόμενη από την ένταξη των αρχαιολογικών μουσείων στις αρμόδιες εφορείες, έλλειψη διοικητικής και οικονομικής τους αυτοτέλειας επιφέρει σοβαρές επιπτώσεις στην φυσιογνωμία και στην λειτουργία των μουσείων αυτών⁷⁴

Απ' αυτή την άποψη, μπορούν να εξηγηθούν ευκολότερα πολλά από τα προβλήματα οργάνωσης και λειτουργίας του Μουσείου Ακροπόλεως, το οποίο υπάγεται σε μια Εφορεία Αρχαιοτήτων που εποπτεύει επιπλέον και τον ευρύτερο αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης, δηλ. μια αρκετά εκτεταμένη περιοχή με άφθονο αρχαιολογικό πλούτο, καθώς και άλλα μουσεία⁷⁵.

Το Μουσείο Ακροπόλεως είναι ένα από τα ελληνικά αρχαιολογικά μουσεία που αποτελούν μουσεία αρχαιολογικών χώρων, καθώς βρίσκεται εντός του αρχαιολογικού χώρου της Ακρόπολης, στεγάζει ευρήματα του συγκεκριμένου χώρου, έχοντας μάλιστα και ενιαίο εισιτήριο εισόδου με αυτόν. Σκόπιμο είναι να σημειωθεί εδώ πως τα μουσεία αυτής της κατηγορίας έχουν μεν το - καθοριστικής σημασίας σήμερα - πλεονέκτημα της άμεσης σύνδεσης των εκθεμάτων με τον χώρο από τον οποίο

⁷⁴ Για την οργάνωση και λειτουργία των αρχαιολογικών μουσείων βλ. Δ. Βουδούρη, ό.π., το ομώνυμο κεφάλαιο.

⁷⁵ Ενδεικτικά αναφέρουμε το Μουσείο Αρχαίας Αγοράς και το Μουσείο Π. και Α. Κανελλοπούλου.

προέρχονται αλλά μειονεκτούν σε θέματα ασφάλειας⁷⁶. Αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι το Μουσείο Ακροπόλεως είναι ένα από τα ελληνικά μουσεία στα οποία έχουν ήδη σημειωθεί κλοπές: το διάστημα 1992 –1993 παρατηρείται μια σειρά κρουσμάτων που αφορούν κλοπές αρχαιοτήτων από τον ευρύτερο αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης· στο μουσείο, ειδικότερα, σημειώνονται διαρρήξεις αρχικά μεν σε αποθήκες και, κατόπιν, σε κλειδωμένη προθήκη επισκέψιμης αίθουσας⁷⁷.

ζ. Η ανάγκη ίδρυσης Νέου Μουσείου Ακρόπολης

Η ανάγκη ίδρυσης νέου μουσείου οφείλεται πρωτίστως στο ευρύ φάσμα των προβλημάτων του υπάρχοντος, τα οποία μπορούν να κωδικοποιηθούν επιγραμματικά στα εξής: « στενότητα χώρου, συνωστισμός, πυκνότητα εκθεμάτων, μη ελεγχόμενη ατμόσφαιρα».⁷⁸

Η ανεπάρκεια των εκθεσιακών και αποθηκευτικών χώρων, τα προβλήματα στα εργαστήρια συντήρησης, η ανυπαρξία ειδικών αιθουσών, πωλητηρίων και κυλικείων είναι γενικότερα προβλήματα, που αντιμετωπίζουν τα περισσότερα αρχαιολογικά μουσεία και κυρίως αυτά που κατασκευάστηκαν στις αρχές του αιώνα⁷⁹.

Η κτιριολογική ανεπάρκεια του Υπάρχοντος Μουσείου Ακρόπολης έχει διαπιστωθεί από τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του, όπως μαρτυρούν οι επεκτάσεις που ξεκίνησαν το 1888 και ο αναγκαστικός περιορισμός της συλλογής σε μαρμάρινα και πώρινα γλυπτά της αρχαϊκής και κλασικής περιόδου.

Στην προκήρυξη του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού του 1989⁸⁰ από το ΥΠΠΟ στο κτιριολογικό πρόγραμμα του Νέου Μουσείου Ακρόπολης

⁷⁶ Δ. Βουδούρη, ό.π., σ. 324.

⁷⁷ Παπακωνσταντίνου Ε., Παράνομη διακίνηση αρχαιοτήτων. Κλοπές προϊστορικών και κλασικών έργων τέχνης την εποχή της μεταπολίτευσης, *Η Καθημερινή*, 18-5-1997.

⁷⁸ ΥΠΠΟ-Δ/ΝΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ, *Νέο Μουσείο Ακρόπολης. Διεθνής Αρχιτεκτονικός διαγωνισμός*, Αθήνα, 1989, σ. 39.

⁷⁹ Δ. Βουδούρη, ό.π., σ. 324.

⁸⁰ ΥΠΠΟ, ό.π., 1989, σ. 43-54.

προβλέπονται χώροι έκθεσης για έργα μικροτεχνίας (χάλκινα και κεραμικά) και για έργα που αφορούν μεταγενέστερες περιόδους (ρωμαϊκά γλυπτά και πορτραίτα, βυζαντινά γλυπτά και αρχιτεκτονικά μέλη, μεσαιωνικά έργα και έργα της τουρκοκρατίας). Σύμφωνα με τα δεδομένα και του τελευταίου αρχιτεκτονικού διαγωνισμού (2000), ο πυρήνας του μουσείου θα είναι η αρχαϊκή και κλασική εποχή της Ακρόπολης σε συνύπαρξη με τις ανασκαφικές αρχαιότητες στη θέση ανέγερσης του μουσείου. Στον σχεδιασμό προστίθεται επίσης η απόφαση να συμπεριληφθούν στα εκθέματα και αντικείμενα προερχόμενα από τον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης που σήμερα εκτίθενται σε άλλα μουσεία της Αθήνας⁸¹.

Η τάση αυτή υπαγορεύεται από τους κανόνες που διέπουν γενικότερα τον εμπλουτισμό οποιασδήποτε μουσειακής συλλογής και προτάσσουν την αυτοτέλεια και την πληρότητά της⁸², εν προκειμένω τη συγκέντρωση στο ίδιο μουσείο του συνόλου των ευρημάτων που προέρχονται από τον ίδιο αρχαιολογικό χώρο. Επιπλέον όσον αφορά στον εμπλουτισμό της συλλογής με εύρηματα διαφορετικών εποχών, ανταποκρίνεται στις σύγχρονες τάσεις του τομέα της προστασίας των αρχαιοτήτων για ισότιμη αντιμετώπιση των υλικών μαρτυριών του παρελθόντος⁸³.

Η σταδιακή διερεύνηση των διάσπαρτων λιθοσωρών, οι αναστηλωτικές εργασίες και η μεταφορά στο μουσείο των διακοσμητικών μελών των μνημείων για λόγους αποκατάστασης, συντήρησης και προστασίας από την ρύπανση, που έχουν ξεκινήσει από τη μεταδικτατορική περίοδο και συνεχίζονται ως σήμερα στον ευρύτερο αρχαιολογικό χώρο της

⁸¹ Μ. Θερμού, Ένα Μουσείο για τα Γλυπτά του Παρθενώνα, *Το Βήμα*, 22-2-2001.

⁸² Για το θέμα της πολιτικής εμπλουτισμού μουσειακών συλλογών βλ. Ε. Ρωμαίου – Καρασταμάτη, Συγκρότηση και οργάνωση της λαογραφικής συλλογής στο ΥΠΠΟ, Δ/ση Λαϊκού Πολιτισμού και Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, 1988. *Λαογραφικά Μουσεία και Συλλογές .Οργάνωση και Λειτουργία*, Πρακτικά Εκπαιδευτικού Σεμιναρίου, Αθήνα, 7-10/5/85, ΥΠΠΟ – ΜΕΛΤ, σ. 29-39 και ICOM Κώδικας Επαγγελματικής Δεοντολογίας, 1986 (Ελληνική μετάφραση 1989), σ. 12-16.

⁸³ Δ. Βουδούρη, Ο νέος νόμος 3028 υπό το φως των διεθνών και ευρωπαϊκών κανόνων για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Προφορική εισήγηση στο Συνέδριο «Η πολιτιστική κληρονομιά και το Δίκαιο» Αθήνα, (3-4/6/2003).

Ακρόπολης, έχουν οδηγήσει σε κορεσμό τόσο τις αποθήκες και τα εργαστήρια όσο και τους εκθεσιακούς χώρους⁸⁴.

Ο συνεπαγόμενος από τα ανωτέρω σταδιακός εμπλουτισμός της μουσειακής συλλογής αλλά και η αναθεώρηση της αξίας των ευρημάτων που βρίσκονται συσσωρευμένα στις αποθήκες, οδηγούν στην ανάγκη επανέκθεσης των αντικειμένων του μουσείου, η οποία, όμως, δεν είναι εφικτή ενόψει της έκτασης του υπάρχοντος κτιρίου και της έλλειψης δυνατότητας επέκτασής του.

Η ανάγκη διευρυμένων εκθεσιακών χώρων υπαγορεύεται επιπλέον από το επιτακτικό αίτημα αναδιοργάνωσης της έκθεσης – τόσο από ερμηνευτική όσο και από αισθητική άποψη - έτσι ώστε να εναρμονιστεί με τις σύγχρονες μουσειολογικές αντιλήψεις. Η απαίτηση αυτή τονίζεται στην διακήρυξη του γ' διεθνούς διαγωνισμού για την ανέγερση Νέου Μουσείου Ακρόπολης: «Το νέο μουσείο δεν θα πρέπει να είναι μόνο έκθεση αριστουργημάτων. Τα εκθέματα με την δυναμική τους παρουσίαση θα πρέπει να προσφέρουν πολλαπλούς ερεθισμούς στον επισκέπτη για μάθηση, έρευνα, συμμετοχή και ψυχαγωγία».⁸⁵ Η ίδια πρόκληση φαίνεται να εμφανίζεται και στην πρόσφατα βραβευμένη μελέτη για το υπό ανέγερση μουσείο των Μπ. Τσουμί – Μ. Φωτιάδη: «καλούμαστε να αναπτύξουμε στο χώρο τα Γλυπτά του Παρθενώνα αλλά με την σύγχρονη εκθεσιακή αντίληψη»⁸⁶.

Η ανάγκη για εξασφάλιση νέων εκθεσιακών χώρων συνδέεται επίσης και με τις ενέργειες για την επιστροφή των Γλυπτών του Παρθενώνα που τώρα εκτίθενται στο Βρετανικό Μουσείο, τα οποία σε περίπτωση επαναπατριsmού τους επιβάλλεται να εκτεθούν από κοινού με τα αρχιτεκτονικά μέλη που φυλάσσονται στο υπάρχον μουσείο, εφόσον συγκροτούν αδιάσπαστη ενότητα μ' αυτά. Ωστόσο το ζήτημα της «επιστροφής των Μαρμάρων» και η ανάγκη κατασκευής νέου μουσείου συνδέονται αμφίδρομα: η πιθανότητα επαναπατριsmού τους δημιουργεί την

⁸⁴ Α. Δεληβοριάς, Συμπώσεις αρχαιολατρίας και ντροπής, *Η Καθημερινή*, 27-10-2002.

⁸⁵ ΥΠΠΟ-Δ/ΝΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ, *Νέο Μουσείο Ακρόπολης. Διεθνής Αρχιτεκτονικός διαγωνισμός*, Αθήνα, 1989, σ. 21.

⁸⁶ Μ. Θερμού, Χριστουγεννιάτικο δώρο το Νέο Μουσείο Ακροπόλεως, *Το Βήμα*, 7-12-2003.

ανάγκη διευρυμένων εκθεσιακών χώρων αλλά και η δημιουργία νέου μουσειακού χώρου είναι προαπαιτούμενη για την επιστροφή τους.

Τέλος, το δυσανάλογα μικρό για το πλήθος των επισκεπτών μέγεθος του υπάρχοντος μουσείου αλλά και οι σύγχρονες μουσειολογικές αντιλήψεις που θέλουν το μουσείο προσανατολισμένο στο κοινό επιβάλλουν την ύπαρξη νέων χώρων όπως για παράδειγμα αίθουσες συνεντεύξεων, προβολών, βιβλιοθήκη, κυλικεία, πωλητήρια.⁸⁷ Συγκεκριμένα, προβλέπονται χώροι εξυπηρέτησης επισκεπτών: εκδοτήριο εισιτηρίων, αίθουσα πληροφοριών, βεστιάριο, πωλητήριο, χώροι υγιεινής και πρώτων βοηθειών, γραφείο ελέγχου, νυκτοφυλάκων, γραφείο ξεναγών και δημοσιογράφων, χώρος υποδοχής επισήμων, αναψυκτήριο.⁸⁸

Μέσα απ' αυτή την προοπτική, το νέο μουσείο δεν καλείται να καλύψει μόνο την έλλειψη χώρων κατάλληλων για την τοποθέτηση των εκθεμάτων αλλά να εκπληρώσει και μια σειρά σύγχρονων μουσειολογικών επιταγών: να δώσει στον επισκέπτη την δυνατότητα να παρακολουθήσει όλες τις φάσεις της ιστορίας του ιερού βράχου, να τον γοητεύσει με την έκθεση των συλλογών του, να δώσει στον ειδικό επιστήμονα τη δυνατότητα να μελετήσει με άνεση τα αποθηκευμένα αντικείμενα και τέλος να προσφέρει τους κατάλληλους χώρους όπου με οπτικοακουσικά μέσα και εκπαιδευτικά προγράμματα θα γνωρίσουν την τέχνη και την τεχνική της αρχαιότητας ⁸⁹. Το μουσείο ή το μουσειακό συγκρότημα, με τις πολλαπλές δραστηριότητες που θα φιλοξενεί, στοχεύει να γίνει πόλος έλξης για το κοινό και ενεργό καλλιτεχνικό και πολιτιστικό κέντρο⁹⁰.

Τέλος πρέπει να σημειωθεί ότι μετά την ανέγερση του Νέου Μουσείου Ακρόπολης, το υπάρχον θα εξακολουθεί να λειτουργεί ως μουσειακός

⁸⁷ Το Υπάρχον Μουσείο Ακρόπολης δεν διαθέτει κυλικείο και το πωλητήριο του είναι ένα εξωτερικό κιόσκι όπου πωλούνται μόνο καρτ-ποστάλ και οδηγοί – κατάλογοι του μουσείου και της Ακρόπολης.

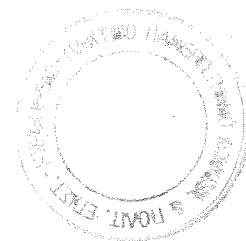
⁸⁸ ΥΠΠΟ, Νέο Μουσείο..., 1989, σ. 55.

⁸⁹ Ε. Τουλούπα, στο *Νέο Μουσείο Ακρόπολης. Διεθνής Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός*, ΥΠΠΟ, Αθήνα, 1991, σ.31.

⁹⁰ ΥΠΠΟ - Δ/ΝΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ, Νέο Μουσείο Ακρόπολης. Διεθνής Αρχιτεκτονικός διαγωνισμός, Αθήνα, 1989, σ. 21.

χώρος «ανάδειξης της ιστορίας της Ακρόπολης με την παρουσίαση και του αναστηλωτικού έργου που επιτελείται εκεί».⁹¹

Επιπροσθέτως, δεδομένων των προβλημάτων στην οργάνωση και λειτουργία του μουσείου, τα οποία, όπως προαναφέραμε οφείλονται ως ένα βαθμό στην υπαγωγή του υπάρχοντος μουσείου στην Α' Εφορεία Αρχαιοτήτων, πρέπει να τονιστεί ότι υπάρχει σχεδιασμός διοικητικού διαχωρισμού του Νέου Μουσείου Ακρόπολης από την εν λόγω Εφορεία⁹².

⁹¹ Μ. Θερμού, ό.π., *Το Βήμα*, 14-10-1999.

⁹² Μ. Θερμού, ό.π., *Το Βήμα*, 28-11-2003.

Μέρος δεύτερο

ΠΡΟΣ ΕΝΑ ΝΕΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

Η ανέγερση του Νέου Μουσείου Ακρόπολης είναι μια υπόθεση μακροχρόνια και περιπετειώδης. Εικοσιεπτά χρόνια εμπλοκών σηματοδοτούν την ιστορία του. Τα προβλήματα που έχουν ανακύψει μόνο τα τελευταία τέσσερα χρόνια περικλείονται σε 21 ογκώδη ντοσιέ.⁹³

Οι μακρόχρονες εμπλοκές της ανέγερσής του συνοψίζονται στη διενέργεια τεσσάρων αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, σε χρονοβόρες και οικονομικά ασύμφορες διαδικασίες αναγκαστικών απαλλοτριώσεων, σε καθυστερήσεις από ανασκαφικά ευρήματα, προσφυγές από συλλόγους και ιδιώτες, έργα κατασκευής μετρώ και αντίστοιχα προβλήματα.

Κατά τον Α. Δεληβοριά η περίπτωση των περιπετειών του εν λόγω μουσείου, αντίστοιχη των εμποδίων που τίθενται στην ίδρυση Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης ή της αναστολής των οικοδομικών εργασιών ανακαίνισης του Μουσείου Μπενάκη, αποτελεί χαρακτηριστική και συνηθισμένη στη χώρα μας «αντιπαράθεση ατομικού με δημόσιο συμφέρον» με αποτέλεσμα τον διεθνή διασυρμό της Ελλάδας⁹⁴.

α. Αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί με θέμα την ανέγερση Νέου Μουσείου Ακρόπολης

1. Ο 1^{ος} και ο 2^{ος} διαγωνισμός

Δύο πανελλήνιοι διαγωνισμοί - το 1976 και το 1979 - δεν καταφέρνουν να αντιμετωπίσουν το σύνθετο ζήτημα που αποτελεί, όπως θα αποδειχτεί στην πορεία, η υλοποίηση ενός τόσο μεγαλεπήβολου στόχου και αποβαίνουν άγονοι. Και στους δύο αυτούς διαγωνισμούς ο προβλεπόμενος χώρος αφορά αυστηρά στον ακάλυπτο χώρο του οικοδομικού τετραγώνου όπου λειτουργεί σήμερα το Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως (Κτίριο Βάιλερ). Το περιορισμένο μέγεθος του χώρου σε σύγκριση με το κτιριολογικό

⁷⁹³ Ν. Κοντράρου – Ρασσιά, Αρχίζει το χτίσιμο, &7 *Η Τέχνη της Ζωής*, τ. 87, ένθετο στην *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 27-7-2003

⁹⁴ Α. Δεληβοριάς, ό.π.

πρόγραμμα και η ελλιπώς τεκμηριωμένη ανάλυση των δεδομένων θεωρούνται οι κύριες αιτίες για την αποτυχία των ανωτέρω διαγωνισμών.⁹⁵

Επτά χρόνια αργότερα (Νόεμβριος 1986) η Μελίνα Μερκούρη, η Υπουργός Πολιτισμού που συνέδεσε την πολιτική της σταδιοδρομία με την προσπάθεια επιστροφής των Μαρμάρων του Παρθενώνα και της δημιουργίας ενός «σπιτιού»⁹⁶ γι' αυτά, ανακοινώνει την κυβερνητική απόφαση «περί ανεγέρσεως Νέου Μουσείου Ακροπόλεως».

Για θέματα που αφορούν στην ανέγερση του Νέου Μουσείου συγκροτείται με απόφαση Υπουργού⁹⁷, Επιστημονική Επιτροπή, η οποία μετά από 8 συνεδριάσεις (23/1/89), αποφασίζει κατά πλειοψηφία «ότι το θέμα κατασκευής του μουσείου έχει μείζονα σημασία και κατεπείγοντα χαρακτήρα» και προτείνει την προκήρυξη διεθνούς κλιμακωτού διαγωνισμού για την ανέγερση του Νέου Μουσείου.⁹⁸

Τον Απρίλιο της ίδιας χρονιάς εγκρίνεται από το ΚΑΣ⁹⁹ το συνολικό κτιριολογικό πρόγραμμα του νέου μουσείου, η χωροθέτησή του και τίθενται περιοριστικοί όροι¹⁰⁰.

2. Ο 3^{ος} διαγωνισμός

Ένα μήνα μετά (Μάιος 1989), ακολουθεί η δημοσίευση της προκήρυξης για τον διαγωνισμό· πρόκειται για ανώνυμο, κλιμακωτό διαγωνισμό δύο φάσεων: η πρώτη αφορά στην επιλογή της θέσης, τη διαμόρφωση της ευρύτερης περιοχής καθώς και την κτιριολογική και

⁹⁵ Ministry of Culture/Υπουργείο Πολιτισμού *The New Acropolis Museum. International Architectural Competition / Διεθνής Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός*, 1989 σ. 16

⁹⁶ *Το Βήμα*, 30 -9-2002 και 26-9-2003

⁹⁷ υπ.αρ.ΥΠΠΟ /ΔΜΜ/50408/1105/24-11-88}

⁹⁸ ΥΠΠΟ, Δ/νση Μελετών Μουσείων, *Νέο Μουσείο Ακρόπολης. Διεθνής Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός*, Αθήνα, 1989, σ.43.

⁹⁹ Βάσει του ΠΔ 159/1977 η εκτέλεση σημαντικών εργασιών οργάνωσης, τακτοποίησης ή λειτουργίας μουσείων (εδ. γ'), η ίδρυση μουσείων και αρχαιολογικών συλλογών και η έγκριση μελετών των μουσειακών κτιρίων (εδ. η') εμπίπτουν στα θέματα για τα οποία γνωμοδοτεί το ΚΑΣ, συλλογικό διοικητικό όργανο υψηλού κύρους .Δ. Βουδούρη, ό.π. σ. 271-278.

¹⁰⁰ Ως κυριότερος περιοριστικός όρος τίθεται η «ενότητα των εκθεσιακών χώρων». Βλ. Σ.Μπακογιαννοπούλου, Το Μουσείο Ακροπόλεως στην τελική ευθεία, *Το Βήμα*, 14-3-1989.

μουσειολογική αντίληψη, ενώ η δεύτερη διαγωνισμό προσεδίω από τους 10 επιλεγέντες στην προηγούμενη φάση¹⁰¹.

Το ΚΑΣ (21-4-1989) εγκρίνει επίσης την απόφαση της Επιστημονικής Επιτροπής σύμφωνα με την οποία η επιλογή της θέσης θεωρείται αντικείμενο του διαγωνισμού και οι διαγωνιζόμενες μελέτες μπορούν να αξιοποιήσουν τρεις θέσεις, αυτοτελώς ή/και συνδυαστικά:

1. Το οικόπεδο *Μακρυγιάννη* που ορίζεται από τις οδούς Διονυσίου Αρεοπαγίτου, Μακρυγιάννη, Χατζηκρήστου και Μητσαίων, όπως διαμορφώνεται με τις απαιτούμενες απαλλοτριώσεις, συμπεριλαμβανομένου και του κτιρίου Weiler.
2. Τη θέση *Κοίλη*, δίπλα στο θέατρο της Δώρας Στράτου¹⁰², με την προϋπόθεση να μη θιγεί χωρίς να θιγεί το φυσικό τοπίο και το «λίθινο χρονικό» της ιστορίας της Αθήνας και.
3. Τη θέση *Διώνυσος*, δηλαδή τον χώρο που περιλαμβάνει το κέντρο αναψυχής «Διώνυσος», την περιοχή στάθμευσης αλλά και το οικοδομικό τετράγωνο που ορίζεται από τις οδούς Δ. Αρεοπαγίτου, Ρ.Γκάλλι και Προπυλαίων.

Η ύπαρξη των τριών αυτών ισότιμων θέσεων είναι μία από τις ιδιαιτερότητες του διαγωνισμού αυτού που οπωσδήποτε επηρέασαν την κρίση της επιτροπής, καθώς, σύμφωνα με κάποια μέλη δεν είναι εύκολο να συγκριθούν λύσεις που αφορούν σε διαφορετικές θέσεις.¹⁰³

Το πρώτο βραβείο στον διαγωνισμό αυτό - ανάμεσα σε 438 συμμετοχές - κερδίζουν με πλειοψηφία 9 έναντι 5 ψήφων (11-12-90) οι Ιταλοί αρχιτέκτονες Λούτσιο Πασαρέλι¹⁰⁴ και Μανφρέντι Νικολέτι για

¹⁰¹ Σ. Μπακογιαννοπούλου, ό.π.

¹⁰² Εκεί υπάρχει χώρος στάθμευσης και ένα ημιτελές θέατρο από το 1939, οπότε 24 στρέμματα της περιοχής είχαν παραχωρηθεί από το Ελληνικό Δημόσιο στο Εθνικό Θέατρο. Βλ. *Το Βήμα*, 11-11-1990, ΥΠΠΟ, ό.π., 1989, σ. 39.

¹⁰³ Ν. Δεσύλλας, Οι ιδιαιτερότητες του διαγωνισμού στο *Νέο Μουσείο Ακρόπολης. Διεθνής Αρχιτεκτονικός διαγωνισμός*, ΥΠΠΟ, Αθήνα, 1991, σ. 29.

¹⁰⁴ Το Στούντιο Πασαρέλι, έχει στο ενεργητικό του κτίρια δημοσίων οργανισμών, πανεπιστήμια και μουσεία μεταξύ των οποίων την επέκταση του Μουσείου του Βατικανού. Βλ. Χ. Κιοσσέ, Κούροι και Κόρες βρήκαν στέγη, *Το Βήμα*, 18-11-90, Φ. Απέργης, Ιταλός θα κτίσει το Μουσείο της Ακρόπολης, *Ελευθεροτυπία*, 12-11-1990.

μελέτη που προβλέπει την ανέγερση κολοσσιαίου μουσείου στη θέση Μακρυγιάννη.¹⁰⁵

Παρά τον προγραμματισμό για θεμελίωση του μουσείου το 1992 (έπειτα από την απαλλοτρίωση και κατεδάφιση αρκετών πολυκατοικιών του οικοδομικού τετραγώνου και την πεζοδρόμηση της οδού Διονυσίου Αρεοπαγίτου, ακριβώς μπροστά από το κτίριο Βάιλερ) και ολοκλήρωση των εργασιών ως το 1996, η υλοποίηση της μελέτης των ιταλών αρχιτεκτόνων αναστέλλεται επί μακρόν εξαιτίας της ακύρωσης του διαγωνισμού : Μετά από προσφυγή του ΣΑΔΑΣ, ο διαγωνισμός ακυρώνεται από το ΣτΕ (απόφαση 2137/1993) με το αιτιολογικό ότι η παραλαβή και αποσφράγιση των συμμετοχών στο διαγωνισμό αντί να γίνει από την κριτική επιτροπή, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στη διεθνή νομοθεσία (εφόσον επρόκειτο για διεθνή διαγωνισμό), έγινε από την τεχνική επιτροπή βάσει της ελληνικής νομοθεσίας¹⁰⁶.

Η ακύρωση - και μάλιστα για τυπικό λόγο - ενός διεθνούς διαγωνισμού που αφορά ένα τέτοιας σημασίας έργο υπονομεύει, ασφαλώς, το κύρος του αγωνοθέτη και δημιουργεί αρνητική εικόνα για την χώρα μας, χρεώνοντάς της αναξιοπιστία¹⁰⁷. Εκτός όμως από το διεθνή διασυρμό, η ακύρωση του διαγωνισμού επισύρει οικονομικές συνέπειες για το ελληνικό δημόσιο, αφού υποχρεώνεται να αποζημιώσει τους Ιταλούς αρχιτέκτονες, «θύματα» της διαδικαστικής παρατυπίας¹⁰⁸. Δημοσίευμα αποδίδει περαιτέρω ευθύνες για οικονομικές αποζημιώσεις από το ΥΠΠΟ και στην εταιρεία Αττικό Μετρό λόγω της καθυστέρησης των εργασιών του σταθμού «Ακρόπολη», μέχρι την ολοκλήρωση του διεθνούς διαγωνισμού¹⁰⁹.

¹⁰⁵ Το δεύτερο βραβείο κερδίζει ομάδα Ελλήνων αρχιτεκτόνων αποτελούμενη από τους Τ. και Δ. Μπίρη, Π. Κόκκορη, Ε. Αμερικάνου, με αρχιτεκτονική πρόταση για «ένα κτίριο που δεν είναι κτίριο», για ένα μουσείο εν είδει στεγασμένης, με γυάλινο στέγαστρο, ανασκαφής, στην θέση Κοίλη. Το τρίτο βραβείο παίρνει ο διεθνούς αναγνώρισης αυστριακός αρχιτέκτονας Raimund Abraham με μελέτη για τη θέση Μακρυγιάννη. Βλ. ΥΠΠΟ, ό.π., 1991, σ.43-54.

¹⁰⁶ *Το Βήμα*, 26-9-2003.

¹⁰⁷ *Η Καθημερινή*, 24-2-1994, *Το Βήμα* 26-9-1993.

¹⁰⁸ *Η Καθημερινή*, 24-2-1994.

¹⁰⁹ *Ελευθεροτυπία*, 10-3-2002.

Η ίδρυση (1994) του εποπτευόμενου από το ΥΠΠΟ, ΝΠΙΔ με την επωνυμία «Οργανισμός Νέου Μουσείου Ακροπόλης», προβάλλει ως η καταλληλότερη λύση για να ξεπεραστούν τα εμπόδια από την ακύρωση του διαγωνισμού. Το βασικό πλεονέκτημα του Οργανισμού είναι η δυνατότητα της απευθείας ανάθεσης μελέτης και ανάθεσης έργου ως την πλήρη αποπεράτωσή του¹¹⁰. Σε μία προσπάθεια απεμπλοκής της υλοποίησης του έργου από νέες καθυστερήσεις λόγω της ακύρωσης του διαγωνισμού, το ίδρυμα Μελίνα Μερκούρη¹¹¹ αγοράζει την βραβευθείσα μελέτη για να την δωρίσει στο ΥΠΠΟ¹¹².

Η υλοποίηση τα μελέτης αναστέλλεται περαιτέρω από μια σειρά εμποδίων: χρονοβόρες διαδικασίες για τις απαιτούμενες απαλλοτριώσεις, καθυστερήσεις από τις σχετικές προσφυγές, κωροθέτηση του μετρό εντός του χώρου ανέγερσης του μουσείου, προβλήματα χρηματοδότησης λόγω των καθυστερήσεων, συνεχιζόμενη ανασκαφική δραστηριότητα στο χώρο.

Τέλος, μετά από περιπέτειες μιας δεκαετίας, η υλοποίηση της μελέτης εγκαταλείπεται οριστικά εξαιτίας σημαντικών αρχαιολογικών ευρημάτων από τις ανασκαφές της περιόδου 1997-2000, που καθιστούν ανέφικτη την καθ'ολοκληρία χρήση του οικοπέδου και επιβάλλουν την προκήρυξη νέου διαγωνισμού.

3. Ο 4ος διαγωνισμός

Ο νέος διεθνής διαγωνισμός προεπιλογής μελετητών για την εκπόνηση σχεδίων του νέου μουσείου ξεκινά το καλοκαίρι του 2000 και ολοκληρώνεται το Σεπτέμβριο του 2001, με κωροθετημένη τη θέση Μακρυγιάννη και κύριο περιοριστικό όρο την ένταξη των ανασκαφικών ευρημάτων στο υπό ανέγερση μουσείο.

¹¹⁰ Οργανισμός Νέου Μουσείου Ακροπόλεως, *Η Καθημερινή*, 30-9-1994.

¹¹¹ Το ίδρυμα Μελίνα Μερκούρη ιδρύεται από τον Ζ. Ντασσέν στην μνήμη της συζύγου του με σκοπό την προβολή του ελληνικού πολιτισμού και έχει ως κύριους άξονες: την ίδρυση του Νέου Μουσείου Ακρόπολης, τη χρηματοδότηση του έργου και την επιστροφή των Γλυπτών του Παρθενώνα. Βλ. *Το Βήμα*, 3-4-1994.

¹¹² Λύση για το Νέο Μουσείο Ακρόπολης, *Η Καθημερινή*, 11-1-1996, Πολιτική συναίνεση για τον πολιτισμό, *Η Καθημερινή*, 22-5-1996.

Οι βασικοί όροι που τίθενται στο κείμενο της προκήρυξης και βάσει των οποίων εκπονήθηκαν και αξιολογήθηκαν¹¹³ οι μελέτες συνοψίζονται στους κάτωθι:

- Ενσωμάτωση της τοπικής ανασκαφής ώστε τα ανασκαφικά ευρήματα να αντιμετωπιστούν ως έκθεμα.
- Αξιοποίηση του φυσικού φωτός ώστε να δημιουργείται η αίσθηση του φυσικού περιβάλλοντος¹¹⁴.
- Επιδίωξη αρχιτεκτονικής ισορροπίας του νέου κτιρίου με τα αρχαία κτίρια της Ακρόπολης.
- Ικανοποιητική ένταξη του μουσείου στο άμεσο αλλά και στο ευρύτερο αστικό περιβάλλον.
- Δυνατότητα έκθεσης του συνόλου των σωζόμενων Γλυπτών του Παρθενώνα εφόσον επιστραφούν τα «Ελγίνα».
- Ταυτόχρονη οπτική επαφή των Γλυπτών του Παρθενώνα και του ίδιου του μνημείου.

Στις 10-9-2001¹¹⁵ προκρίνεται στον «Διεθνή Διαγωνισμό Επιλογής Μελετητή για την εκπόνηση της πλήρους Αρχιτεκτονικής, Στατικής και Ηλεκτρομαγνητικής Μελέτης του Νέου Μουσείου Ακρόπολης», η αρχιτεκτονική πρόταση των Μπερνάρ Τσουμί¹¹⁶- Μιχάλη Φωτιάδη, μεταξύ

¹¹³ Επιτροπή αξιολόγησης: Πρόεδρος Δ. Παντερμαλής, Καθηγητής Αρχαιολογίας στο Παν/μιο Θεσ/νίκης και Πρόεδρος του ΟΑΝΜΑ. Μέλη: Karl Gertis, Καθηγητής Παν/μίου, Μηχανολόγος, Π. Γεωργακόπουλος, Αρχιτέκτονας, Πρόεδρος του ΣΑΔΑΣ, S. Calatrava, Αρχιτέκτονας-Πολιτικός Μηχανικός, Ν. Katsalidis, Αρχιτέκτονας, Α. Κοτσιόπουλος, Καθηγητής Αρχιτεκτονικής Παν/μίου Θεσ/νίκης, P. Marconi, Αρχιτέκτονας, Καθηγητής Παν/μίου Ρώμης, Γ. Πενέλης, Πολιτικός Μηχανικός, Καθηγ, Παν/μίου Θεσ/νίκης, D. Sharp, Καθηγ. της Διεθνούς Ακαδημίας Αρχιτεκτόνων, Ε. Φιλιπποπούλου, Αρχιτέκτονας, Προϊσταμένη ΥΠΠΟ/Υπηρεσία Διαχείρισης του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Πολιτισμός», Ν. Φιντικάκης, Αρχιτέκτονας (ΤΕΕ), W. Heilmeyer, Αρχαιολόγος, Καθηγ. Παν/μίου Βερολίνου, Α. Χωρέμη, Αρχαιολόγος, Δ/ντρια της Α' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, <http://www.culture.gr/2/21/215/21502/g21509b.html.27-9-2003>.

¹¹⁴ Λαμβάνοντας υπόψη ότι τα περισσότερα από τα εκθέματα και στην αρχαιότητα βρισκόνταν σε εξωτερικούς χώρους και φωτιζόνταν φυσικά.

¹¹⁵ Βαθμολογία: 91, 08 για την μελέτη και 93, 56 για το χρονοδιάγραμμα. Νέο Μουσείο Ακρόπολης χωρίς εκζήτηση, *Η Καθημερινή* 11-9-2001 και *Το Βήμα* 11-9-2001.

¹¹⁶ Ο Bernard Tschumi είναι γαλλοελβετός αρχιτέκτονας διεθνούς φήμης, με γραφεία στη Νέα Υόρκη και το Παρίσι, κοσμήτορας της αρχιτεκτονικής σχολής του Columbia University, με εμπειρία στο σχεδιασμό δημόσιων κτιρίων. Έργα του: το πάρκο Villette στο

12 συνολικά μελετών.¹¹⁷ Το δεύτερο βραβείο αποσπά η μελέτη των γραφείων του Γερμανού Ντ. Λίμπεςκιντ και των Δ. και Λ. Ποτηρόπουλου και το τρίτο η πρόταση του Α. Ν. Τομπάζη, ενώ δύο ακόμη προτάσεις διακρίνονται με ειδική μνεία για την πρωτοτυπία τους.

Σήμερα η οικοδόμηση του μουσείου μοιάζει να έχει μπει πλέον στην τελική ευθεία καθώς η ένταξη του στα έργα που πρέπει να έχουν ολοκληρωθεί ως το καλοκαίρι του 2004 - λόγω της τέλεσης των ολυμπιακών αγώνων στην Αθήνα - δεν επιτρέπει περαιτέρω καθυστερήσεις.¹¹⁸

Εντούτοις, σημειώνονται ήδη παρεκκλίσεις από το προβλεπόμενο χρονοδιάγραμμα: ενώ καλοκαιρινό δημοσίευμα¹¹⁹ που στηρίζεται σε δηλώσεις του Δ. Παντερμαλή μιλά για ετοιμότητα «κάποιων αιθουσών» ως το 2004 και την κατασκευή του σκελετού του μουσείου ως το φθινόπωρο του τρέχοντος έτους, πρόσφατο δημοσίευμα¹²⁰, επικαλούμενο την ίδια πηγή, περιορίζει την ετοιμότητα στην αίθουσα των Γλυπτών του Παρθενώνα και μιλά για ολοκλήρωση του σκελετού μετά από 8 μήνες.

Ως σήμερα έχει κατασκευαστεί το σκάμμα θεμελίωσης του μουσείου-έκτασης 2 στρεμμάτων - και έχει δρομολογηθεί η κατασκευή του σκελετού: ο ανάδοχος κατασκευής του μουσείου έχει επιλεγεί και μέσα στις συμβατικές του υποχρεώσεις είναι η παράδοση του σκελετού με το γυάλινο περίβλημα του εντός οκτώ μηνών. Έπεται η μεταφορά και τοποθέτηση των γλυπτών από το υπάρχον μουσείο στο νέο¹²¹.

Σχετικά με την ανησυχία ως προς την αδυναμία περάτωσης του μουσείου ως το 2004, ο Μπ.Τσουμί υποστηρίζει ότι το γραφείο του έχει

Παρίσι, το φοιτητικό κέντρο του Παν/μίου Columbia στη Νέα Υόρκη και η πρόταση για επέκταση του Μουσείου Μοντέρνας Τέχνης στην ίδια πόλη.

¹¹⁷ Ο Μιχάλης Φωτιάδης είναι γνωστός κυρίως από την αποκατάσταση της βίλας Καζούλη στην Κηφισιά και την επέκταση του Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας (ΓΑΙΑ).

¹¹⁸ Οι καθυστερήσεις είναι πιθανές αν ληφθεί υπόψη ότι εκκρεμεί έκδοση απόφασης του ΣτΕ σχετικά με προσφυγή που αφορά στην οικοδομική άδεια και στην τοποθέτηση υποστηλωμάτων εντός αρχαιολογικού χώρου. Βλ. Χ. Κιοσσέ, *Το Βήμα*, 6-6-2003.

¹¹⁹ Κοντράρου-Ρασσιά, &7 *Η Τέχνη της Ζωής*, ό.π., τ. 89, σ. 16-17, 12-7-2003.

¹²⁰ Κοντράρου-Ρασσιά, &7 *Η Τέχνη της Ζωής*, τ. 98, σ. 16-17, 28-9-2003.

¹²¹ Κοντράρου-Ρασσιά, ό.π., 28-9-2003.

κατορθώσει παλαιότερα να παραδώσει έργο εντός 13 μηνών¹²². Η αγωνία όμως δεν παύει να υπάρχει καθώς η κινδυνολογία δεν αφορά στην πιθανή αδυναμία του όποιου αρχιτεκτονικού γραφείου να εκτελέσει το έργο αλλά σε καθυστερήσεις που μπορεί να προκύψουν από αποφάσεις εκκρεμών προσφυγών και από τη μη ολοκλήρωση της διαδικασίας των απαιτούμενων απαλλοτριώσεων.

Τέλος θα πρέπει να σημειωθεί πως οι αρχιτεκτονικές μελέτες – συμμετοχές στους δύο τελευταίους διεθνείς αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς, 438 και 12 αντιστοίχως έχουν αποτελέσει το υλικό για δύο εκθέσεις με θέμα την ανέγερση του Νέου Μουσείου Ακρόπολης: οι μεν πρώτες εκτέθηκαν στην Εθνική Πινακοθήκη με τίτλο «Ένα μουσείο για το μέλλον της Ακρόπολης» (1991) και συνοδεύτηκαν από σειρά σχετικών διαλέξεων, οι δε επόμενες στο Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως (2001).

β. Οι βραβευμένες προτάσεις για το Νέο Μουσείο Ακρόπολης

1. Η πρόταση των Πασαρέλι – Νικολέτι¹²³

Η αρχιτεκτονική πρόταση των Πασαρέλι –Νικολέτι αφορά σε κτίριο που κλιμακώνεται σε επίπεδα, φιλοδοξώντας να ενταχτεί απόλυτα στο φυσικό περιβάλλον. Κυρίαρχο στοιχείο της είναι η επικλινή, μαρμάρινη, μονόριχτη στέγη με ημικυκλικό φεγγίτη στο κέντρο, απ' όπου εξασφαλίζεται η οπτική επαφή με τα μνημεία της Ακρόπολης. Εντυπωσιακή λύση επιλέγεται και εσωτερικά για την έκθεση των Γλυπτών του Παρθενώνα: «κρέμασμα» από την οροφή με κενά διαστήματα για τα γλυπτά που λείπουν.¹²⁴

Η μελέτη βραβεύεται με κριτήρια «τη σχέση με το περιβάλλον, την ογκοπλαστική διάρθρωση, την εφεύρεση χώρου, την επινόηση και παρουσίαση του περιεχομένου, την οικονομία, την προσαρμοστικότητα και

¹²² Κοτιώνης, Ζ., Ένα μουσείο σύγχρονου πολιτιστικού κομφορμισμού, *Η Καθημερινή*, 3-2-2001.

¹²³ Βλ. αντί πολλών Α. Κωνσταντινίδης, ό.π., *Το Βήμα*, 18-11-90, *Ελευθεροτυπία*, 28-1-91, 13-3-91, 20-3-91 και 22-4-91, *Η Καθημερινή*, 28-9-1993, ΥΠΠΟ, ό.π., 1991.

¹²⁴ *Τα Νέα*, 21-5-1997.

ευελιξία σε σχέση με την σημερινή κοινωνία»¹²⁵. Ωστόσο, τις μεγαλύτερες επικρίσεις δέχεται για την αδυναμία του να ενταχτεί στο αστικό τοπίο που επιβαρύνεται από τις ογκομετρικές διαστάσεις του σύγχρονου κτιρίου. Το οποίο ταυτόχρονα δίνει την εντύπωση ότι επιδιώκει να επισκιάσει τα μνημεία με τα οποία θα γειτνιάσει με αποτέλεσμα να χαρακτηρίζεται ως «ατυχής ο διάλογος Πασαρέλι –Φειδία»¹²⁶.

Ο διάσημος αρχιτέκτονας Α. Κωνσταντινίδης, ένας από τους βασικούς επικριτές της πρότασης των Ιταλών αρχιτεκτόνων, ψέγει μεταξύ άλλων την «φανταχτερή πολυτέλεια» της αρχιτεκτονικής λύσης και τη μουσειολογική πρόταση που αυτή εκφράζει, της παράταξης των εκθεμάτων «στα ράφια του ΣΟΥΠΕΡ-ΜΑΡΚΕΤ σα να πρόκειται για καταναλωτικά αγαθά» καθώς και την χρήση τεχνητού φωτός. Ο γνωστός αρχιτέκτονας επιχειρεί, μάλιστα, έναν παραλληλισμό του κολοσσιαίου αρχιτεκτονικού τερατουργήματος με το μάτι που κοιτάει την Ακρόπολη προς το μυθικό μονόφθαλμο τέρας, τον Κύκλωπα Πολύφημο¹²⁷.

Στο χαρακτηρισμό του Α. Κωνσταντινίδη για το «μάτι του Πολύφημου έρχεται να προστεθεί από τα χείλη του Α. Προβελέγγιου και το «στόμα καρχαρία»¹²⁸. Η γενική εντύπωση που προκαλεί η μελέτη συνοψίζεται εύστοχα στο ακόλουθο σχόλιο: «Με άλλα λόγια θα μας κάνουν ένα μουσείο μεγάλο, φαντασμαγορικό, τεχνολογικά άψογο και αρκετά χολυγουντιανό. Ένα μουσείο που εξωτερικά θα ανταγωνίζεται τα Μνημεία στον Βράχο και εσωτερικά τα ίδια του τα εκθέματα»¹²⁹.

¹²⁵ Φ. Απέργης, Ιταλός θα χτίσει το Μουσείο της Ακρόπολης, *Ελευθεροτυπία*, 12-11-1990.

¹²⁶ *Ελευθεροτυπία*, 22-4-1991.

¹²⁷ Ο ίδιος προτείνει - εκτός διαγωνισμών - την ανέγερση μουσείου ανάμεσα στη Διονυσίου Αρεοπαγίτου και τη Ρ. Γκάλι, εκτεινόμενου σε χαμηλά μονώροφα κτίσματα με αυλές, αίθρια και ημιυπαίθριους χώρους και διαφορετικά ύψη ανά αίθουσα, ώστε να διαχέεται ορθά το φως, έχοντας ως πρότυπο παλιότερη δουλειά του, το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων. Στην πρόταση αυτή, το οικόπεδο Μακρυγιάννη, μετά την κατεδάφιση του κτιρίου Βάιλερ προτείνεται να αξιοποιηθεί ως χώρος στάθμευσης και η Δ. Αρεοπαγίτου, μετά από την πεζοδρόμησή της, να διαμορφωθεί σε «χώρο πράσινου», αποτελώντας το σημείο προσπέλασης στο μουσείο. Βλ. Α. Κωνσταντινίδη, *Η άθλια επικαιρότητα. Η χρυσή Ολυμπιάδα – το Μουσείο της Ακρόπολης*, Άγρα, Αθήνα, 1991, σ.20-22.

¹²⁸ *Ελευθεροτυπία*, 20-3-1991.

¹²⁹ *Το Βήμα*, 18-11-1990.

Το βασικό μειονέκτημα της πρότασης αφορά όντως στον όγκο του κτιρίου, το οποίο, κατά παρέκκλιση των όρων του διαγωνισμού, εκτείνεται αρχικά σε 42.000 τ.μ. αντί των 20.000 τ.μ. που ζητούσε ο αγωνοθέτης. Σταδιακά, η χωροθέτηση του σταθμού του μετρό στον ίδιο χώρο και η ανεύρεση αρχαιοτήτων επιφέρουν αλεπάλληλες τροποποιήσεις στην μελέτη¹³⁰:

- Μετατόπιση της εισόδου του μουσείου λόγω της χωροθέτησης του σταθμού του μετρό και πρόβλεψη αντιδονητικών μελετών για να μην κινδυνεύουν τα εκθέματα από την διέλευση των συρμών.
- Μείωση της έκτασης του μουσείου από 42.000 τ.μ. σε 27.000 τ.μ.
- Απόφαση υλοποίησης της μελέτης σε δύο φάσεις με αντίστοιχες κτιριολογικές τροποποιήσεις προκειμένου να ξεπεραστούν τα εμπόδια από τις απαιτούμενες απαλλοτριώσεις: η πρώτη φάση αφορά την αξιοποίηση του οικοπέδου Μακρυγιάννη και ανέγερση κτιρίου για στέγαση των εκθεμάτων του Υπάρχοντος Μουσείου και των Γλυπτών του Παρθενώνα. Η δεύτερη φάση προβλέπει αξιοποίηση της ευρύτερης θέσης Μακρυγιάννη μετά από την ολοκλήρωση των απαλλοτριώσεων και ανέγερση μουσείου για ευρήματα από μεταγενέστερες περιόδους της Ακρόπολης καθώς και νεότερα ανασκαφικά ευρήματα από το οικόπεδο Μακρυγιάννη.

Τέλος, η σπουδαιότητα των ανασκαφικών ευρημάτων στο χώρο ανέγερσης του νέου μουσείου μετά από σχετική γνωμοδότηση του ΚΑΣ (12-10-1999), επιβάλλουν την οριστική εγκατάλειψη της μελέτης των ιταλών αρχιτεκτόνων¹³¹ εφόσον παρά τις τροποποιήσεις που έχει υποστεί εξακολουθεί να προβλέπει χρήση του μεγαλύτερου μέρους του οικοπέδου Μακρυγιάννη και να περιλαμβάνει υπόγειους χώρους που θεωρούνται αδύνατο να υλοποιηθούν για λόγους προστασίας των αρχαιολογικών ευρημάτων.

¹³⁰ Βλ. σχετικά, Χ. Κιοσσέ , Εντατικοί ρυθμοί για το Νέο Μουσείο Ακροπόλεως. Το Βήμα, 10-11-1989, Μ. Λοβέρδου, Η Νέα Μάχη της Ακρόπολης, *Το Βήμα*, 18-5-97.

¹³¹ Μ. Θερμού, Στου Μακρυγιάννη και σε συνύπαρξη με τις αρχαιότητες, *Το Βήμα*. 14-10-1999 και Ν. Βατόπουλος , Μια ιστορία παραλόγου με πολλές συνέχειες ,*Η Καθημερινή*, 28-10-1999

2. Η πρόταση των Bernard Tschumi και Μικάλη Φωτιάδη

Σε αντίθεση με την μελέτη των Πασαρέλι – Νικολέτι, η βραβευθείσα αρχιτεκτονική πρόταση των Μπ. Τσουμί – Μ. Φωτιάδη έχει συναντήσει ενθουσιώδη απήχηση στα μέσα ενημέρωσης¹³². Οι αντιρρήσεις που έχουν διατυπωθεί είναι σποραδικές, σχετίζονται με την χωροθέτηση του μουσείου και όχι με την ίδια την αρχιτεκτονική και μουσειολογική πρόταση και κάμπτονται από το λιτό ύφος της μελέτης αλλά και το συνθλιπτικό βάρος των δύο μεγάλων στόχων με τους οποίους συνδέεται το μουσείο: της Ολυμπιάδας και της Επιστροφής των Γλυπτών¹³³.

«Πρόκειται για μια πρόταση που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερα έντονη και πετυχημένη κεντρική ιδέα, η οποία με απλό και καθοριστικό τρόπο συνθέτει τις προσδοκίες της παγκόσμιας κοινότητας για την επανασύνθεση των γλυπτών της Ακρόπολης με τις απαιτήσεις της σύγχρονης αρχιτεκτονικής δημιουργίας». ¹³⁴

Το κτίριο αρθρώνεται σε βάση, κορμό και στέψη. Ειδικότερα η στέψη είναι ένα ορθογωνικό διάφανο κτίσμα που αναλογεί σε μέγεθος, σχήμα και προσανατολισμό με τον Παρθενώνα. Με τον τρόπο αυτό ο επισκέπτης βγαίνει από τον κλειστό πυρήνα του μουσείου και ανεβαίνει «σε έναν σχεδόν αέρινο χώρο» ¹³⁵

Στην πραγματικότητα οι αρχιτέκτονες κλήθηκαν και καλούνται να αξιοποιήσουν ένα οικοπέδο χωρίς προσόψεις με κεντρικό θέμα, την στέγη και τη θέασή της από την Ακρόπολη. Ο Μ. Φωτιάδης αναφέρεται στο έργο ως «λύση με την αλήθεια της ευκολίας», «λύση λογική, στρωτή και κάπως

¹³² Ενδεικτικά αναφέρουμε: *Η Καθημερινή*, 11-9-2001, 15-11-2002 και 25-11-2002, *Το Βήμα*, 28-11-2002, 22-12-2002, 26-6-2003 και 29-6-2003, *Highlights*, τ.11, Δεκέμβριος 2001.

¹³³ Το νέο «τάμα» του έθνους, *Ελευθεροτυπία*, 10-03-2002.

¹³⁴ <http://www.culture.gr/2/21/215/21502/g215101.html27/9/2003>.

¹³⁵ <http://www.culture.gr/2/21/215/21502/g215101.html27/9/2003>.

προφανή».¹³⁶ Ο Δ. Παντερμαλής περιγράφει ένα ανάλαφρο κτίριο απόλυτα ενταγμένο στο αστικό περιβάλλον, χωρίς να το προσβάλλει, που βρίσκεται σε αρμονία με το κτίριο Βάιλερ «ενώ με τη διαφάνειά του δημιουργεί ευχάριστη αίσθηση»¹³⁷.

Σε κάθε περίπτωση η βραβευθείσα μελέτη δεν θεωρείται τολμηρή λύση αλλά μια λύση που με την κατάλληλη επεξεργασία «θα μπορούσε να οδηγήσει σε ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον κτίριο, το οποίο να απαντά με απλό τρόπο σε πολύ σύνθετα προβλήματα»¹³⁸.

Το «κρυστάλλινο» μουσείο της Ακρόπολης χαρακτηρίζεται από «απουσία μορφής» και έχει ως στόχο την αποφυγή της αναμέτρησης με την Ακρόπολη. Ο Μπ. Τσουμί έχει σχεδιάσει ένα είδος «Crystal Palace», ένα απέριπτο κτίσμα, υιοθετώντας την αρχή της οπτικής διαπερατότητας, χαρακτηριστική της «ελαφρότητας» και της διαφάνειας του αττικού περιβάλλοντος¹³⁹. Η μελέτη χαρακτηρίζεται από «τον θρίαμβο της κοινής λογικής. Κτίριο κομψό και λιτό, αντιμνημειακό, με αισθητικές και ιδεολογικές αποστάσεις από την αρχιτεκτονική της υπερβολής και από κάθε διάθεση επιδειξιομανίας και ναρκισσιισμού»¹⁴⁰.

Στόχος της μελέτης είναι να «δημιουργηθεί ένα σύγχρονο αρχιτεκτονικό περιβάλλον, λιτό και ευχάριστο, κατάλληλο να δεχτεί και να αναδείξει με καινοτόμες μουσειολογικές λύσεις τα κορυφαία έργα τέχνης του κλασικού πολιτισμού»¹⁴¹. Η λύση που προτείνεται θεωρείται, από αρχιτεκτονική σκοπιά, συμβατική και κομφορμιστική σε αντίθεση μάλιστα με το ύφος των έργων του αρχιτέκτονα, αλλά συνεπής με τις κτιριολογικές ανάγκες και του στόχους του νέου μουσείου: σαν να «μετέτρεψε τον θεωρητικό του λόγο σε άσκηση τεχνικού συνδυασμού των ζητούμενων του προγράμματος. Για την ακρίβεια, κατόρθωσε να μετατρέψει τους

¹³⁶ Νέο Μουσείο Ακρόπολης χωρίς εκζήτηση, *Η Καθημερινή*, 11-9-2001.

¹³⁷ *Η Καθημερινή*, 20-12-2001.

¹³⁸ *Highlights*, ό.π. σ. 71.

¹³⁹ Γ. Γιακουμακάτος, Το κρυστάλλινο μουσείο της Ακρόπολης, *Το Βήμα*, 29-6-2003

¹⁴⁰ Ν. Βατόπουλος, Μουσείο Ακρόπολης : διαφάνεια και αττικό φως, *Η Καθημερινή*, 12-9-2001.

¹⁴¹ <http://www.culture.gr/2/21/215/21502/g21509.html>

περιορισμούς (θέση του κτιρίου στο οικόπεδο, πλάγιες αποστάσεις, διαστάσεις του χώρου των εκθεμάτων, απαιτήσεις φωτισμού) σε κανονιστικά στοιχεία αλλά και σε αρχές διαμόρφωσης της αρχιτεκτονικής του πρότασης»¹⁴².

Η παρουσίαση του Νέου Μουσείου Ακρόπολης με εικονική περιήγηση στους χώρους του, που έγινε στο Λονδίνο (12/11/2002) στο πλαίσιο εκδήλωσης για την επιστροφή των Μαρμάρων μας δίνει σαφή εικόνα του υπό ανέγερση μουσείου¹⁴³: Συγκεκριμένα η είσοδος του τοποθετείται στην οδό Διονυσίου Αρεοπαγίτου, απέναντι από το θέατρο του Διονύσου· η περιήγηση θα ξεκινά από τα προστατευμένα με γυάλινα υποστέγαστρα ανασκαφικά ευρήματα και, προσπερνώντας το πωλητήριο, ο επισκέπτης, μέσω κυλιόμενων κλιμάκων, θα φτάνει στις αίθουσες έκθεσης των νέων ευρημάτων (από τα ιερά των Νυμφών και του Ασκληπιού, τις κλιτύες της Ακρόπολης, κ.α). Στην κύρια αίθουσα θα συναντά τα γλυπτά των αρχαϊκών και κλασικών χρόνων· από εκεί, διασχίζοντας ένα γυάλινο προαύλιο, μέσω ράμπας θα οδηγείται στην αίθουσα των Γλυπτών του Παρθενώνα, αυτών που βρίσκονται στην Αθήνα και όσων αναμένεται να επιστραφούν από το Βρετανικό Μουσείο¹⁴⁴. Η αίθουσα θα έχει οπτική επαφή με τον ιερό βράχο από τη βόρεια και από την δυτική πλευρά. Κατόπιν, θα συναντά την αίθουσα των γλυπτών της Αθηνάς Νίκης και τις Καρυάτιδες του Ερεχθείου τοποθετημένες σε πλατφόρμα ύψους 12 μέτρων, όπου θα είναι ορατές και από τα χαμηλότερα επίπεδα του μουσείου, ενώ γίνονται αλληπάλληλες μετρήσεις προκειμένου να μην χρειαστεί να κλειστούν σε προθήκη με άζωτο¹⁴⁵. Άλλη διαδρομή μετά την γυάλινη γέφυρα της εισόδου αφορά σε μεταλλικό διάδρομο που οδηγεί στον αρχαίο δρόμο και προσφέρει θέα της ανασκαφής (ρωμαϊκές και παλαιοχριστιανικές

¹⁴² Ζ. Κοτιώνης, ό.π.

¹⁴³ *Το Βήμα*, 30-10-2002 και 12-11-2002.

¹⁴⁴ Γ. Συκκά, ό.π., 25-11-2003.

¹⁴⁵ Για την πρόταση διάταξης των εκθεμάτων στη μελέτη των Τσουμί – Φωτιάδη βλ. *Η Καθημερινή*, 15-11-2002 και 28-11-2002, *Highlights*, ό.π.

οικίες των 5^{ου}-7^{ου} αιώνα μ.Χ.). Τέλος, σε υπόγεια αίθουσα θα εκτίθενται, εκτός από ακίνητα, κινητά ανασκαφικά ευρήματα του χώρου¹⁴⁶.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η πρόταση λαμβάνει υπόψη και αξιοποιεί δύο δεδομένα που χαρακτηρίζουν την συγκεκριμένη συλλογή:

- η συλλογή, των «Ελγινείων» συμπεριλαμβανομένων, έχει ενιαίο και πεπερασμένο χαρακτήρα, καθώς προέρχεται από ένα μνημειακό σύνολο χωρίς πιθανότητα αυξομείωσης¹⁴⁷ και
- η συλλογή περιλαμβάνει κυρίως ογκώδη αρχιτεκτονικά μέλη διακοσμητικού χαρακτήρα, όπως για παράδειγμα αετώματα που επιβάλλουν ιδιαίτερη εκθεσιακή αντιμετώπιση¹⁴⁸.

Η λογική που διέπει τη μελέτη είναι αυτή της παράταξης των μετοπών εν είδει αφήγησης της πομπής των Παναθηναίων, σαν το ξετύλιγμα μιας ταινίας. Πρέπει να επισημάνουμε εδώ ότι η ζωφόρος δεν εκτίθεται ορθά στο Βρετανικό μουσείο, εφόσον πλάκες που φέρουν συνεχιζόμενη παράσταση είναι τοποθετημένες απέναντι η μία από την άλλη!¹⁴⁹ Στο υπό ανέγερση μουσείο «η αίθουσα έκθεσης των Μαρμάρων του Παρθενώνα διατηρεί κοινές αναλογίες με το ναό αποτελώντας μια αφαιρετική προσομοίωσή του. Δημιουργούνται με τον τρόπο αυτό οι προϋποθέσεις για την τοποθέτηση της ζωφόρου και των μετοπών σε θέση όμοια με αυτήν που κατείχαν αρχικά στο ναό»¹⁵⁰.

Το βασικό χαρακτηριστικό της μελέτης είναι η εκμετάλλευση του φυσικού φωτός και μάλιστα «όταν τα περισσότερα σύγχρονα μουσεία χρησιμοποιούν τεχνητό φωτισμό»¹⁵¹. Κυρίαρχο στοιχείο του μουσείου αναδεικνύεται το γυαλί (γυάλινες προθήκες, γυάλινο αίθριο, γυάλινα

¹⁴⁶ *Ta Nea*, 4-8-2003

¹⁴⁷ Ν. Καλογεράς, Ένας διαγωνισμός, πέντε προβληματισμοί, στο *Νέο Μουσείο Ακρόπολης. Διεθνής Αρχιτεκτονικός διαγωνισμός/The New Acropolis Museum. International Competition*, ΥΠΠΟ/Ministry of Culture, Αθήνα, σ. 32, *Το Βήμα*, 27-8-1999.

¹⁴⁸ Όπως αναφέρει σχετικά ο Δ. Παντερμαλής, εκτός από το Βρετανικό μουσείο, δεν εκτίθενται πουθενά αλλού αετώματα. Βλ. *Το Βήμα*, 27-8-1999.

¹⁴⁹ Γ. Συκκά, Το όραμα του Τσουμί για τις μετόπες, *Η Καθημερινή*, 15-11-2002.

¹⁵⁰ *Highlights*, ό. π.

¹⁵¹ Δ. Ρηγόπουλος, «Αντι-Μπιλμπάο» το Νέο Μουσείο Ακρόπολης, *Η Καθημερινή*, 20-2-2002.

υποστέγαστρα) με στόχο τη δημιουργία της αίσθησης γλυπτών που αιωρούνται¹⁵². Έχουν γίνει δε ειδικές κλιματολογικές μελέτες και πρόβλεψη διαφορετικής ποιότητας γυαλιού ανάλογα με τον προσανατολισμό των αιθουσών ώστε να διαχέεται ορθά ο φωτισμός και η θερμοκρασία.

Η αξιοποίηση του φυσικού φωτισμού, επιλογή ουσιαστικά για έκθεση των γλυπτών υπό το αττικό φως έρχεται σε έντονη αντίθεση με την έκθεση των Μαρμάρων του Παρθενώνα στις σκοτεινές αίθουσες του Βρετανικού Μουσείου, κάτω από το σκληρό τεχνητό φως.¹⁵³

Ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί στην αντισεισμική μελέτη του κτιρίου: προτείνεται ένα είδος σεισμικής μόνωσης που ονομάζεται *αντικραδασμικός αποσβεστήρας* και τοποθετείται στη βάση κάθε κολόνας απορροφώντας το 80% των κραδασμών σε περίπτωση δόνησης¹⁵⁴.

Σχετικά με την διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου προβλέπεται η φύτευση δέντρων και χαμηλών φυτών χαρακτηριστικών της ελληνικής πανίδας όπως θυμάρι, ρίγανη, δάφνες και ελιές¹⁵⁵.

Από τα ανωτέρω συμπεραίνει κανείς πως πρόκειται για πρόταση απλή από αρχιτεκτονική σκοπιά: σύμφωνα με τον Μπ. Τσουμί, το Νέο Μουσείο Ακρόπολης, λόγω της αξίας της συλλογής του, δεν χρειάζεται να αγωνιστεί για εντυπωσιάσει το κοινό όπως συμβαίνει με άλλα μουσεία, όπως για παράδειγμα το Μουσείο Γκουγκενχάιμ στο Μπιλμπάο¹⁵⁶.

Από μουσειολογική σκοπιά η πρόταση είναι emphaticά προσανατολισμένη στην ανάδειξη της συλλογής μέσω της εκμετάλλευσης του αττικού φωτός. Γενικά διαφαίνεται μια τάση παρουσίασης των εκθεμάτων, στο μέτρο του εφικτού, με πρότυπο τις συνθήκες έκθεσής τους στην αρχαιότητα: έκθεση στο φυσικό φως, τοποθέτηση των Καρυάτιδων σε βάθρο ύψους αντίστοιχου με της πρόστασης του Ερεχθείου και εκτός

¹⁵² Γ. Συκκά, ό.π.

¹⁵³ Δ. Ρηγόπουλος, ό.π., Γ. Συκκά, ό.π.

¹⁵⁴ Γ. Συκκά, ό.π., Μ. Θερμού, Το Μουσείο Ακροπόλεως αγκαλιάζει τα αρχαία, *Το Βήμα*, 28-11-2002.

¹⁵⁵ Μ. Θερμού, Ένα Ευρηματικό Μουσείο κοιτάζει την Ακρόπολη, *Το Βήμα*, 26-6-2003.

¹⁵⁶ Δ. Ρηγόπουλος, ό.π.

προθήκης, προσομοίωση των διαστάσεων του ναού στην αίθουσα των Γλυπτών του Παρθενώνα και τοποθέτησή τους με την διάταξη που είχαν στο αρχαίο μνημείο.

Εντούτοις η κατανομή των εκθεμάτων στις αίθουσες δεν αποφεύγει την χρονολογική κατάταξη και η αντικειμενοκεντρική φιλοσοφία του μουσείου, με προβολή μάλιστα των Γλυπτών του Παρθενώνα έναντι των υπολοίπων εκθεμάτων, προοιωνίζει μια τάση να εκφράσει – με νέους τρόπους - το ίδιο μήνυμα: τον ύμνο στο κλέος του χρυσού αιώνα.

Ο πίνακας που ακολουθεί παρουσιάζει το κτιριολογικό πρόγραμμα του μουσείου βάσει της μελέτης:¹⁵⁷

Οι χώροι του μουσείου	Έκταση
Εκθεσιακοί χώροι: Νέο Μουσείο Υπάρχον Μουσείο	8.000 τ.μ 2.200 τ.μ.
Χώροι εξυπηρέτησης επισκεπτών (πωλητήριο/κυλικείο/αίθουσα προβολών)	2.330 τ.μ.
Χώροι διοικητικής, επιστημονικής και τεχνικής στήριξης	190 τ.μ.
Βοηθητικοί χώροι (αποθήκες, μηχανοστάσια, γκαράζ)	3.250 τ.μ
Κτίριο Βάιλερ (αποθήκες, εργαστήρια, κ.α)	2230 τ.μ (καθαρό εμβαδόν)
Σύνολο καθαρού εμβαδού	18.300 τ.μ

¹⁵⁷ Πηγή: Μ. Θερμού, *Το Βήμα*, 22-2-2001.

γ. Περιπέτειες του Μουσείου εξαιτίας της κωροθέτησής του στη θέση Μακρυγιάννη

1. Η επιλογή της θέσης

Πολλές από τις εμπλοκές που συνάντησε και συναντά η ανέγερση του Νέου Μουσείου Ακρόπολης συνδέονται με τη κωροθέτησή του στη θέση Μακρυγιάννη: καθυστερήσεις από ανασκαφικά ευρήματα, μακροχρόνιες διαδικασίες απαλλοτρίωσης καθώς και προσφυγές κατοίκων και συλλόγων.

Η περιοχή Μακρυγιάννη, εκτεινόμενη κάτω από την Ακρόπολη μέχρι τους Στύλους του Ολυμπίου Διός, φέρει το όνομα του Στρατηγού που την αγόρασε κατά τα πρώτα χρόνια της σύστασης του ελληνικού κράτους με σκοπό την οικοδόμηση εκεί στρατιωτικού νοσοκομείου. Το Στρατιωτικό Νοσοκομείο που χτιζεται εκεί είναι το πρώτο ελληνικό δημόσιο κτίριο και παραμένει σήμερα γνωστό ως κτίριο Weiler από το όνομα του βαυαρού αρχιτέκτονα που το σχεδίασε.¹⁵⁸

Ενώ όμως σταδιακά η εν λόγω περιοχή ανοικοδομείται και μάλιστα πυκνά, το οικοπέδο γύρω από το Νοσοκομείο παραμένει αδόμητο, παρότι έχουν γίνει αποτυχημένες απόπειρες να ανεγερθεί σε αυτό το Δικαστικό Μέγαρο (τέλη δεκαετίας του '20) και το Νέο Μουσείο Ακρόπολης.

Η θέση Μακρυγιάννη ως καταλληλότερη για την ίδρυση του Νέου Μουσείου Ακρόπολης αποτελεί επιλογή του ΥΠΠΟ γνωστή ήδη από το 1976¹⁵⁹. Τη δεκαετία του '80, μάλιστα, γίνεται η μεταβίβαση του οικοπέδου Μακρυγιάννη στο ΥΠΠΟ από το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας όπου ανήκε, εφ' όσον το κτίριο Βάιλερ ήταν Στρατιωτικό Νοσοκομείο¹⁶⁰. Σημειώνεται πως αποτελεί την μοναδική επιλογή κωροθέτησης του Νέου Μουσείου στους τρεις από τους τέσσερις αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς (1976, 1979, 2000) που έχουν διεξαχθεί σχετικά. Μάλιστα, στον διαγωνισμό του 1989, που περιλάμβανε στην προκήρυξή του και τις δύο

¹⁵⁸ Χ. Κιοσσέ, *Το Βήμα*, 10-11-96.

¹⁵⁹ Α. Κόκκου, ό.π., σ. 197.

¹⁶⁰ Χ. Κιοσσέ, *Το Βήμα*, 10-11-1996.

άλλες χωροθετήσεις, το πρώτο βραβείο απονεμήθηκε, όπως προαναφέραμε, στη μελέτη των Πασαρέλι – Νικολέτι που αξιοποιεί τη θέση αυτή.

Ως κριτήριο για την καταλληλότητα της θέσης προβάλλεται, βέβαια, η εγγύτητα με τον Ιερό Βράχο, που εξασφαλίζει την οπτική επαφή του μουσείου με αυτό και τη διευκόλυνση της πρόσβασης των επισκεπτών ¹⁶¹. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι καθώς μέρος των εκθεμάτων έχουν όχι απλώς βρεθεί στον Ιερό Βράχο αλλά και αποσπαστεί για λόγους προστασίας από τα μνημεία των οποίων αποτελούσαν διάκοσμο, η εγγύτητα του μουσείου με τον αρχαιολογικό χώρο εξασφαλίζει την δυνατότητα να αντιληφθεί ο επισκέπτης το μνημείο ως ολότητα.

Συγκριτικό πλεονέκτημα έχει και ως προς τη θέση Διόνυσος, εφ' όσον ο προς αξιοποίηση χώρος εκεί είναι πολύ περιορισμένος σε σχέση με τις κτιριολογικές ανάγκες του Νέου Μουσείου Ακρόπολης και η επέκτασή του είναι αδύνατη χωρίς την καταστροφή μέρος του λόφου του Φιλοπάππου.¹⁶² Σύμφωνα με τους υποστηρικτές της, η θέση Μακρυγιάννη πλεονεκτεί περαιτέρω καθώς αποφεύγεται η καταστροφή χώρου πρασίνου και φυσικής ομορφιάς ή ακόμη και άλλων αρχαιοτήτων, όπως για παράδειγμα θα γινόταν στην περίπτωση της Κοίλης ή του Θησείου.

Από την πλευρά του ΥΠΠΟ, η θέση Μακρυγιάννη παρουσιάζεται καταλληλότερη και από αρχαιολογική σκοπιά σε σχέση με τις με δύο άλλες που προτείνονται στον γ' διαγωνισμό (*Κοίλη* και *Διόνυσος*), ως η μόνη που έχει ερευνηθεί ανασκαφικά¹⁶³.

Από την άλλη πλευρά, τα επιχειρήματα κατά της επιλεγείσας θέσης στην περιοχή του Μακρυγιάννη αφορούν στην όξυνση του κυκλοφοριακού προβλήματος μιας ήδη βεβαρημένης περιοχής, στην έλλειψη χώρου στάθμευσης αυτοκινήτων και λεωφορείων, στον ασφυκτικό χώρο που εκτείνεται ανάμεσα σε πολυκατοικίες, στις απαιτούμενες απαλλοτριώσεις των γύρω κτιρίων αλλά και σε ζητήματα αισθητικής που ανακύπτουν από

¹⁶¹ Η κατάλληλη θέση για το Μουσείο της Ακρόπολης, *Το Βήμα*, 22-12-2002.

¹⁶² Α. Δεληβοριάς, ό.π.

¹⁶³ ΥΠΠΟ, Δ/νη Μελετών Μουσείων, ό. π., 1989, σ. 36.

την οικοδόμηση ενός σύγχρονου κτιρίου στην περιοχή και την ένταξη του κτιρίου Βάιλερ στο νέο μουσειακό συγκρότημα.

Τα βασικά πάντως επιχειρήματα των πολεμίων της οικοδόμησης του Μουσείου στο οικόπεδο Μακρυγιάννη επικεντρώνονται σε δύο κυρίως ζητήματα:

- την ανέγερση οικοδομήματος σε αρχαιολογικό χώρο
- και τον αισθητικό βιασμό από την κατασκευή ενός ογκώδους κτιρίου σε γεινίαση και αναμέτρηση με τα μνημεία του βράχου της Ακρόπολης¹⁶⁴.

Παρατηρούμε, δηλαδή, ότι πρόκειται για όμοια επιχειρήματα με εκείνα που στήριξαν στο παρελθόν, με επιτυχία, τις αντιδράσεις για την ανέγερση Δικαστικού Μεγάρου στον ίδιο χώρο¹⁶⁵.

2. Το ζήτημα της προστασίας των αρχαιοτήτων

Η επιλογή της χωροθέτησης του μουσείου στην περιοχή Μακρυγιάννη, υφίσταται έντονη πολεμική η οποία εκδηλώνεται με πλούσια αρθρογραφία στον τύπο και σχετικές προσφυγές στην δικαιοσύνη, που οδηγούν σε αλληπάλληλες ματαιώσεις του έργου, με κύριο επιχείρημα αυτό της καταστροφής αρχαιολογικού χώρου από την ανέγερση οικοδομήματος σ' αυτόν.

Έγκριτοι επιστήμονες έχουν αποφανθεί για την ιστορική και αρχαιολογική σπουδαιότητα του χώρου χαρακτηρίζοντάς τον ως το μοναδικό τμήμα του πολεοδομικού ιστού της αρχαίας Αθήνας εντός των τειχών «με τεκμηριωμένη ζωή πέντε χιλιετιών»¹⁶⁶. Αρχαιολόγοι,

¹⁶⁴ Α. Γιακουμακάτος, ό.π.

¹⁶⁵ Στα τέλη της δεκαετίας του '20, επί Ελ. Βενιζέλου, ανατίθεται στον αρχιτέκτονα Νικολούδη ο σχεδιασμός και η ανέγερση του Δικαστικού Μεγάρου. Διαμαρτυρίες αρχιτεκτόνων της εποχής αντιδρούν στην κατασκευή ογκώδους κτιρίου απέναντι από τον ιερό βράχο ως προσβολή στην πολιτιστική μας κληρονομιά και τα σχέδια δεν υλοποιούνται. Βλ. *Ελευθεροτυπία*, 10-03-2002.

¹⁶⁶ Γ. Παπαθανασόπουλος, Επίτιμος Έφορος Αρχαιοτήτων, Π. Καλλιγιάς, Προϊστάμενος της Εφορείας Ακροπόλεως, Ι. Τριάντη, Έφορος Αρχαιοτήτων Ακροπόλεως. κ.ά. Ποιός πληρώνει τα Μάρμαρα; *Ελευθεροτυπία*, 1-2-2003, Ακατάλληλη η θέση Μακρυγιάννη, *Το Βήμα*, 8-6-2003, Γ. Δοντάς, Κατά της ανέγερσης του Μουσείου με το επιχείρημα της καταστροφής αρχαιοτήτων, *Το Βήμα*, 17-7-2000, Χ. Κιοσσέ, ό.π., 10-11-1989.

αρχιτέκτονες (μεταξύ των οποίων ο Α. Κωνσταντινίδης και ο Α. Προβελέγγιος) και ιστορικοί συγκλίνουν στην κοινή θέση ότι ο αρχαιολογικός χώρος είναι ένα *άβατον* της πόλης, η παράβαση του οποίου θα φέρει καταστροφές.¹⁶⁷

Σύμφωνα με το Ελληνικό Τμήμα του ICOMOS, που έχει προσφύγει στο ΣτΕ κατά της ανέγερσης του μουσείου στη θέση Μακρυγιάννη, «διατυπώνεται από ανώτατα όργανα του ελληνικού κράτους μια ανιστόρητη και αντιεπιστημονική άποψη για την ανέγερση του νέου μουσείου πάνω σε σημαντικές αρχαιότητες που χρονολογούνται από τη νεολιθική εποχή μέχρι τον 7^ο μ.Χ. αιώνα»¹⁶⁸.

Ψήφισμα της 13^{ης} Παγκόσμιας Γενικής Συνέλευσης του ICOMOS¹⁶⁹ αποφαινεται ότι οι εργασίες και τα αντισεισμικά μέτρα για την οικοδόμηση του μουσείου πάνω σε πρόσφατα ανασκαφικά ευρήματα που δεν έχουν τύχει επιστημονικής δημοσίευσης, θα καταστρέψουν οπωσδήποτε την υφιστάμενη αρχαιολογική κληρονομιά.

Πράγματι, η αρχαιολογική σκαπάνη στο χώρο αυτό έχει αποκαλύψει σημαντικά λείψανα ρωμαϊκής και βυζαντινής περιόδου, σπουδαιότερα εκ των οποίων θεωρούνται τα λείψανα συνοικίας της παλαιοχριστιανικής περιόδου :

- Οικοδομήματα δημόσιου χαρακτήρα του 7^{ου} μ.Χ. αι. (ένα αφιδωτό και ένα κυκλικό κτίσμα, ένα τρίκωχο κτίριο με λουτρό). Παλαιοχριστιανική οικία (5^{ος} –6^{ος} μ.Χ. αι)
- Ρωμαϊκή οικία
- Λουτρό υστερο-ρωμαϊκής εποχής
- Κινητά ευρήματα: 2500 νομίσματα(4^{ος} –6^{ος} μ.Χ. αιώνας, 495 λύχνοι παλαιοχριστιανικής εποχής και 470 θρυμματισμένα γλυπτά.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Γ. Σημαιοφορίδης, Αναζητώντας το νέο «μουσείο», *Το Βήμα*, 17-4-1991.

¹⁶⁸ Το Icomos σταθερά κατά του Μουσείου Ακρόπολης, *Ελευθεροτυπία*, 8-8-2003 και Νέο «κατηγόρω» κατά μουσείου, *Ελευθεροτυπία*, 1-8-2003 .

¹⁶⁹ Μαδρίτη 1-5/12/2002, με συμμετοχή εθνικών επιτροπών από 122 χώρες. Βλ. *Ελευθεροτυπία*, ό.π., 1-2-2003.

¹⁷⁰ Για την σπουδαιότητα των ευρημάτων Βλ. Μ. Θερμού, ό.π., 14-10-1999

Ωστόσο, έχει ληφθεί απόφαση για την απομάκρυνση από το οικόπεδο Μακρυγιάννη μέρους των ανασκαφικών ευρημάτων λόγω της ανέγερσης του Νέου Μουσείου. Τα ευρήματα όμως αυτά (τμήματα θεμελιώσεων τοίχων από αργούς λίθους και κονιάματα, τμήματα αποσπασματικά σωζόμενων ορετών και μερικοί αδρά σμιλεμένοι λίθοι σε δεύτερη χρήση) έχουν κριθεί διαλυτέα λόγω της κακής τους κατάστασης και της ήσσονος σημασίας τους ως μαρτυριών.¹⁷¹

Ανασκαφικά ευρήματα ματαιώνουν την υλοποίηση της βραβευθείσας μελέτης στον διαγωνισμό του 1989. Η ανασκαφική έρευνα θεωρείται και επισήμως περαιωμένη από τον Μάιο του 2000 και η ενσωμάτωση των αρχαιοτήτων ένας από τους κύριους περιοριστικούς όρους που τίθενται στο διαγωνισμό που προκηρύσσεται το 2000.

Το πλήθος των τροποποιήσεων στην αρχιτεκτονική και τη μηχανολογική μελέτη που κερδίζει το βραβείο στον πρόσφατο διαγωνισμό για το Νέο Μουσείο Ακρόπολης, μαρτυρούν την ιδιαίτερη μέριμνα που λαμβάνεται για την προστασία του αρχαιολογικού χώρου κατά την ανέγερση του μουσείου.

Στις 27-11-2001 εγκρίνεται από το ΚΑΣ η βελτιωμένη αρχιτεκτονική πρόταση, προβλέποντας την ανάδειξη των ευρημάτων σε μεγαλύτερη έκταση απ' ότι είχε αρχικά υπολογιστεί (2,5 στρέμματα)¹⁷². Οι περισσότερες αντιδράσεις σχετικά με την καταστροφή του αρχαιολογικού χώρου αφορούν στις πασσαλώσεις επί της ανασκαφής βάσει των οποίων σχεδιάζεται η θεμελίωση του μουσείου. Η μείωση όμως του αριθμού των υποστηλωμάτων επί του αρχαιολογικού χώρου (από 55 σε 43) περιορίζει σημαντικά την πιθανή βλάβη αρχαιοτήτων καθώς η συνολική έκταση των υποστηλωμάτων αφορά 70 τ.μ. σε σύνολο 3,7 στρεμμάτων.

Τροποποιήσεις που αφορούν στην τελική θέση των υποστηλωμάτων εντός του αρχαιολογικού χώρου, οι ενέργειες προσωρινής επίκωσης του ανασκαμμένου χώρου και η τοποθέτηση υαλοπετασμάτων εξωτερικά του

¹⁷¹ Μ. Θερμού, *Το Βήμα*, 14-10-1999, κ.ά.

¹⁷² Μ.Θερμού, *Το Βήμα*, 28-11-2002.

νέου κτιρίου εγκρίνονται από το ΚΑΣ στις 22/6/2003¹⁷³. Η επίκωση του αρχαιολογικού χώρου με γαιουΰφασμα και ειδικό πλέγμα κατά την κατασκευή των υποστηλωμάτων είναι διεθνώς αναγνωρισμένη πρακτική που στην Ελλάδα έχει εφαρμοστεί με επιτυχία στην αρχαία οικία του Πρόκλου, η οποία, παρέμεινε κατακωσμένη επί 44 χρόνια κάτω από την οδό Διονυσίου Αρεοπαγίτου.¹⁷⁴ Αλλά και η θεμελίωση του μουσείου πάνω στην ανασκαφή έχει προηγούμενο: η ίδια μέθοδος θεμελίωσης στεγάστρου με πασσαλώσεις επί της προϊστορικής ανασκαφής εφαρμόζεται στο Ακρωτήρι Σαντορίνης.¹⁷⁵

Σύμφωνα με δήλωση του Πρόεδρου της Βρετανικής Επιτροπής για την Επιστροφή των Μαρμάρων, Α. Σνότγκρας, σχετικά με τις επιφυλάξεις για την τύχη των ανασκαφικών ευρημάτων στο χώρο ανοικοδόμησης του μουσείου, «τα ευρήματα αντιμετωπίζονται με προνομιούχο τρόπο, αφού δεν θα καταστραφούν, αλλά θα προστατευθούν» επίσης, κατά τον Δ. Παντερμαλή, «η ανασκαφή γίνεται τώρα ευσύνοπτη», λόγω της ενσωμάτωσής της στα εκθέματα του Νέου Μουσείου¹⁷⁶. Σύμφωνα μάλιστα με τους υποστηρικτές της θέσης Μακρυγιάννη ως καταλληλότερης για την ίδρυση του μουσείου, η ενσωμάτωση των αρχαίων στο μουσείο θα τα κάνει προσπελάσιμα σε πολυάριθμους επισκέπτες ενώ σε άλλη περίπτωση θα παραμελούνταν ή θα παρέμεναν άγνωστα¹⁷⁷.

Άλλωστε η ενσωμάτωση αρχαιοτήτων σε σύγχρονα οικοδομήματα αποτελεί συνηθισμένη πρακτική τα τελευταία χρόνια, τα αποτελέσματα της οποίας προξενούν περισσότερο θαυμασμό παρά αποδοκιμασία, όπως για παράδειγμα, συμβαίνει με την ανάδειξη των αρχαίων από την ενσωμάτωσή τους στο κτίριο της Κεντρικής Διοίκησης της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος (στη συμβολή των οδών Σοφοκλέους και Αιόλου). Χαρακτηριστική

¹⁷³ Ν. Κοντράρου-Ρασσιά, Αρχίζει το κτίσιμο, ό.π.

¹⁷⁴ Μ. Θερμού, Ένα ευρηματικό μουσείο κοιτάζει την Ακρόπολη, *Το Βήμα*, 26-6-2003.

¹⁷⁵ Ωστόσο, ο καθηγητής Χρ. Ντούμας, που διευθύνει την ανασκαφή στο Ακρωτήρι, τοποθετείται εναντίον της ανέγερσης του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως στη θέση Μακρυγιάννη, *Η Καθημερινή*, 17-7-2002.

¹⁷⁶ Γ. Συκκά, Θεμελιώνεται το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης, *Η Καθημερινή*, 17-7-2002.

¹⁷⁷ Βλ. επιστολή της Ένωσης των Φίλων για το Μουσείο της Ακρόπολης, *Το Βήμα*, 22-12-2002.

είναι και η έλλειψη διαμαρτυριών για την πιθανή καταστροφή αρχαιοτήτων κατά την ανέγερση ενός κοινωφελούς έργου όπως το μετρό, στην περιοχή. Η περίπτωση μάλιστα των εργασιών του μετρό σε σχέση με τα ανασκαφικά ευρήματα και την αξιοποίησή τους από σύγχρονο έργο αποτελούν ίσως το καλύτερο εκέγγυο για τον τρόπο αντιμετώπισης των αρχαιοτήτων κατά τις εργασίες ανέγερσης του Νέου Μουσείου Ακρόπολης.

Σχετικά με το ζήτημα της προστασίας των αρχαιοτήτων που έχει αναχθεί στο μείζον θέμα που σχετίζεται με την ανέγερση ή σωστότερα την μη ανέγερση του μουσείου, θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

- Ενώ το Υπουργείο προκρίνει την χωροθέτηση στου Μακρυγιάννη και με γνώμονα το γεγονός ότι η θέση έχει ερευνηθεί ανασκαφικά, αποδεικνύεται σταδιακά ότι οι ανασκαφικές δραστηριότητες δεν έχουν περαιωθεί σε βαθμό που να επιτρέπεται η ανέγερση οικοδομήματος στο χώρο, με αποτέλεσμα τα αρχαιολογικά δεδομένα να επιβάλλουν τροποποιήσεις στις μελέτες και μακροχρόνιες εμπλοκές στην υλοποίηση του έργου.
- Είναι γνωστό πως τα ανασκαφικά ευρήματα συχνά εμφανίζονται να αντιστρατεύονται την ανάπτυξη της χώρας καθώς γίνονται υπαίτια καθυστερήσεων και τροποποιήσεων σχεδίων που αφορούν δημόσια έργα. Η λύση και το δίκαιο βρίσκονται ως συνήθως κάπου στην μέση και σίγουρα στον ορθό προγραμματισμό. Καθυστερήσεις της ανέγερσης του μουσείου θα είχαν αποφευχθεί αν - προτού συμπεριληφθεί η θέση Μακρυγιάννη στις προτεινόμενες για τη χωροθέτηση του Νέου Μουσείου Ακρόπολης - είχε περαιωθεί το εκεί ανασκαφικό έργο και είχε εξαρχής τεθεί ως περιοριστικός όρος η ενσωμάτωση στο μουσείο των ανασκαφικών ευρημάτων¹⁷⁸.
- Η ανησυχία περί της τύχης των ανασκαφικών ευρημάτων δεν υπήρξε αβάσιμη, όπως διαπιστώθηκε. Από την άλλη πλευρά, το γεγονός ότι ο αρχαιολογικός χώρος έχει ήδη υποστεί επεμβάσεις από την οικοδομική δραστηριότητα που έχει ήδη πραγματοποιηθεί στον

¹⁷⁸ Για το ζήτημα των αρχαιολογικών ευρημάτων ως εμπόδιο ανάπτυξης, βλ. Μ. Τιβέριος, Αρχαία ή ανάπτυξη; *Το Βήμα*, 11-3-2001.

περιβάλλοντα χώρο αλλά και στο ίδιο το οικοπέδο Μακρυγιάννη από την ανέγερση του κτιρίου Βάιλερ και ως την πρόσφατη κατασκευή του σταθμού του μετρό «Ακρόπολη», μαρτυρούν ότι πίσω από το έντονο ενδιαφέρον για την προστασία των αρχαιοτήτων, καλύπτονται άλλα συμφέροντα. Όπως εύστοχα παρατηρεί ο Α. Δεληβοριάς «στην Ελλάδα η αρχαιολατρία εκδηλώνεται και μάλιστα μαχητικά, σε συνδυασμό όμως πάντοτε με ομολογημένες ή ανομολόγητες προσωπικές αφορμές»¹⁷⁹.

3. Η γειτνίαση με τον «ιερό βράχο»

Οι πολέμιοι της επιλογής της χωροθέτησης του μουσείου στην θέση Μακρυγιάννη υποστηρίζουν ότι η οικοδόμηση ενός ογκώδους σύγχρονης αισθητικής κτιρίου θα επιφέρει σημαντικές αλλοιώσεις στη φυσιογνωμία του ευρύτερου τοπίου: «Ο Παρθενώνας θα υποστεί μείωση καθώς θα συγκατοικεί στο δικό του ζωτικό χώρο με ένα κτίριο επείσακτο με όγκο και ύψος πολλαπλάσιο»¹⁸⁰. Υποστηρίζεται επίσης ότι θα υπερισχύσει η μορφή του συμπαγούς οικοδομήματος έναντι της κατεστραμμένης νότιας κιονοστοιχίας ώστε «σε σχέση με το κτίριο του μουσείου θα παίζει το ρόλο του σκηνικού» και ότι θα είναι αδύνατη η θέασή του από τη νότια πλευρά¹⁸¹.

Ο Κ. Δεσποτόπουλος χαρακτηρίζει την επιλογή του οικοπέδου Μακρυγιάννη ως την χειρότερη, με ιδιαίτερη μνεία στην συνύπαρξη του κτιρίου Βάιλερ με το νέο μουσείο: το ότι με την επιλογή του οικοπέδου Μακρυγιάννη το νοσοκομείο του Βάιλερ θα εγένετο ένα μέρος της σύνθεσης του Μουσείου με δυναμική προβολή του προς την Ακρόπολη αποτελεί βαριά ύβρη.¹⁸² Ως «ύβρη προς την Ακρόπολη» χαρακτηρίζει και ο Α Προβελέγγιος την ανοικοδόμηση του μουσείου στη θέση αυτή.¹⁸³

¹⁷⁹ Α. Δεληβοριά, ό.π.

¹⁸⁰ *Ελευθεροτυπία*, 1-2-2003.

¹⁸¹ ό.π.

¹⁸² Χ. Κιοσσέ, Μουσείο Ακροπόλεως ώρα μηδέν, *Το Βήμα*, 15-1-1989.

¹⁸³ *Ελευθεροτυπία*, 10-3-2002.

Το επιχείρημα της αναπόφευκτης αναμέτρησης μιας ογκώδους κατασκευής σύγχρονου σχεδιασμού σε γειννίαση με τον «Ιερό Βράχο» και της επικείμενης αλλοίωσης του τοπίου φαντάζει ως υποκριτικός ισχυρισμός, αν αναλογιστεί κανείς την ήδη από δεκαετίες συντελεσμένη πυκνή οικοδόμηση του τετραγώνου με πολυώροφες πολυκατοικίες. Η οικοδόμηση αυτή αποτελεί ήδη μια πραγματικότητα ασύμβατη με την αστική ποιότητα που απαιτείται και, ούτως ή άλλως, εκφράζει μια διαφορετική αντίληψη της χρήσης του δημόσιου χώρου σε μια θέση μοναδικής σημασίας.

Σε κάθε περίπτωση, η οποιαδήποτε οικοδομική παρέμβαση στην περιοχή συνιστά αλλοίωση στο τοπίο, με τη διαφορά ότι ένα δημόσιο κτίριο κατάλληλα σχεδιασμένο μπορεί να συμβάλλει στην αισθητική ανάπλαση και να βελτιώσει την ποιότητα του ήδη δομημένου χώρου. «Μπορεί γενικότερα να ανατρέψει την αίσθηση του αδιάφορου που προκαλεί η χαμηλή αρχιτεκτονική ποιότητα των οικοδομών στο πρώτο κυρίως τμήμα της εισόδου της πόλης προς τον αρχαιολογικό χώρο, μέσω της πεζοδρομημένης οδού Διονυσίου Αρεοπαγίτου» και να «αναιρέσει την οικιστική ανωνυμία και την ελληνοπρεπή ακαλαισθησία των οπισθίων των υψηλών κτισμάτων που παρατάσσονται γύρω από την τρύπα του συγκεκριμένου χώρου»¹⁸⁴.

Οι έντονες αντιδράσεις τόσο για την επικράτηση στο τοπίο του σύγχρονου μουσειακού κτιρίου όσο και για τις πιθανές βλάβες στον αρχαιολογικό χώρο, εντείνονται ιδίως με την βράβευση της μελέτης Πασσαρέλι – Νικολέτι. Οι ογκομετρικές της διαστάσεις, που απαιτούν την χρήση της συνολικής έκτασης της θέσης Μακρυγιάννη, οπωσδήποτε περιγράφουν ένα εντυπωσιακό κτίριο με τάση να κυριαρχήσει στον χώρο. Η πρόταση Τσουμί, από την άλλη, στερούμενη συμβολικών και αναγωγικών στοιχείων, αλλά και λόγω της διάφανης ελαφρότητάς της και των ογκομετρικών της δεδομένων, αποφεύγει την αναμέτρηση με τα μνημεία του βράχου. Έτσι, το Νέο Μουσείο Ακρόπολης μοιάζει να έχει την δύναμη να γεφυρώσει την αντίφαση που υπάρχει ανάμεσα στον αρχαιολογικό τόπο και την ανώνυμη σύγχρονη πόλη λειτουργώντας ως καταλύτης.

¹⁸⁴ Α. Γιακουμακάτος, ό.π.

Ένα από τα επιχειρήματα των πολεμιών της ανέγερσης του μουσείου είναι αυτό που αφορά στον όγκο και το ύψος του αναφορικά πάντα με τον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης. Το κτίριο θα είναι ισόγειο με δύο επιπλέον ορόφους. Στην πραγματικότητα, όμως, λόγω της κλίσης του εδάφους και του όγκου των πολυκατοικιών και του διατηρητέου κτιρίου Βάιλερ, από την Δ. Αρεοπαγίτου θα είναι ορατός μόνο ο τελευταίος όροφος που προορίζεται για την έκθεση των Γλυπτών του Παρθενώνα, δηλαδή το ύψος του μουσείου υπολογίζεται να ξεπερνά μόλις κατά 5 μέτρα αυτό του Βάιλερ. Σύμφωνα με πρόσφατες ακριβείς μετρήσεις η απόσταση του υπό ανέγερση μουσείου σε σχέση με τον ιερό Βράχο θα είναι 250 μέτρα από το πλησιέστερο σημείο και 350 μέτρα από το νότιο άκρο του. Επίσης, το απόλυτο ύψος της Ακρόπολης από την θάλασσα είναι 150μ., ενώ του Θεάτρου του Διονύσου 90μ. και του Μουσείου 75μ.· συνεπώς, θα υπάρχει κατά ύψος κλιμάκωση 75-25 μέτρων ανάμεσά τους¹⁸⁵.

Τα επιχειρήματα που αφορούν στην υποβάθμιση των αρχαίων μνημείων από την ανέγερση ενός επιβλητικού νέου κτιρίου αλλά και στην καταστροφή των αρχαιοτήτων αντικρούονται, εύστοχα κατά τη γνώμη μας, από τη δήλωση του νυν Υπουργού Πολιτισμού Ε. Βενιζέλου: «Ας μην λησμονούμε πως το παλιό μουσείο βρίσκεται πάνω στο Βράχο, δίπλα στον Παρθενώνα».¹⁸⁶

δ. - Άλλα προβλήματα υλοποίησης του έργου: η χρηματοδότηση και η διαδικασία απαλλοτριώσεων

Την εποχή του τρίτου αρχιτεκτονικού διαγωνισμού (1989), το κόστος του υπό ανέγερση μουσείου - στο οποίο συνυπολογίζονται τα έξοδα καταβολής αποζημιώσεων λόγω των αναγκαστικών απαλλοτριώσεων κατοικιών στην περιοχή - έχει υπολογιστεί συνολικά σε 12,4-12,5 δισεκατομμύρια δραχμές. Στη διάθεση του ΥΠΠΟ υπάρχει, την περίοδο αυτή, ποσό ύψους 255 εκατομμυρίων δραχμών, μεγάλο μέρος του οποίου, προέρχεται από δωρεά του Γ. Γουλανδρή. Η χρηματοδότηση του μουσείου

¹⁸⁵ Ν. Κοντράρου - Ρασσιά, Αρχίζει το κτίσιμο, ό.π., σ.16.

¹⁸⁶ ό.π.

σ' αυτή την φάση εξασφαλίζεται κυρίως από το ΤΑΠΑ, χορηγίες¹⁸⁷, καθώς και μέσω της αναζήτησης πόρων από την ΕΟΚ, χάρη, κυρίως, στα Ολοκληρωμένα Μεσογειακά Προγράμματα¹⁸⁸. Την ίδια περίοδο, η χρηματοδότηση του έργου αποτελεί έναν από τους βασικούς στόχους του Ιδρύματος Μελίνα Μερκούρη, το οποίο, όμως, μετά την ίδρυση του ΟΑΝΜΑ, έχει αναλάβει το κόστος προβολής του έργου ανέγερσης του νέου μουσείου με τη διοργάνωση συνεδρίων, εκθέσεων και παραγωγών.

Με την ίδρυση του ΟΑΝΜΑ (1994) τα ζητήματα χρηματοδότησης για την ανέγερση του Νέου Μουσείου Ακρόπολης εμπίπτουν εφεξής στην αρμοδιότητά του. Το μετοχικό κεφάλαιο του ανωτέρω Οργανισμού αντιπροσωπεύεται από μια μετοχή του Ελληνικού Δημοσίου και προέρχεται από καταθέσεις ιδιωτών σε λογαριασμούς που έχουν ανοικτεί στην Εθνική Τράπεζα υπέρ της ανέγερσης του μουσείου (ύψους 300 εκατομμυρίων) και από 200 εκατομμύρια δραχμές που διατίθενται από τις ακαθάριστες εισπράξεις του ΛΟΤΤΟ και του ΠΡΟΤΟ. Οι πόροι του ΟΑΝΜΑ εξασφαλίζονται με «ετήσια κρατική επιχορήγηση από το ΥΠΠΟ, έσοδα προερχόμενα από εκδηλώσεις και παραγωγές, κληρονομίες, κληροδοσίες, καταπιστεύματα και κάθε άλλο έσοδο από κρατική ή ιδιωτική πηγή, ελληνική ή ξένη. Ακόμα, έσοδα από επενδύσεις χρηματικών κεφαλαίων και εκμετάλλευση ακινήτων περιουσιακών στοιχείων»¹⁸⁹.

Τα τελευταία χρόνια, έργα κατασκευής, επέκτασης και ανακαίνισης μουσείων - ακόμη και αναδιοργάνωσης των συλλογών τους - χρηματοδοτούνται από διάφορα επιχειρησιακά προγράμματα, που εντάσσονται αρχικά στο Β' ΚΠΣ (1994-1999) και, κατόπιν, στο Γ' ΚΠΣ (2000-2006). Σύμφωνα με δηλώσεις του πρώτου Προέδρου του ΟΑΝΜΑ, Σ. Μουσουρή¹⁹⁰ (1996), από το Β' ΚΠΣ εξασφαλίζεται για το Νέο Μουσείο

¹⁸⁷ Για παράδειγμα, η ρευστοποίηση της δωρεάς της περιουσίας Χατζηκυριακού υπολογίζεται σε 800 εκατομμύρια δρχ. (1990)· η διοίκηση της ΑΓΕΤ-Ηρακλής ανακοινώνει την απόφασή της να προσφέρει δωρεάν το τιμέντο που χρειάζεται για την οικοδόμηση του μουσείου. Βλ. *Ελευθεροτυπία*, 7-11-1994.

¹⁸⁸ *Ελευθεροτυπία*, 24-11-1990 και 12-11-1990.

¹⁸⁹ Οργανισμός Νέου Μουσείου Ακρόπολης, *Η Καθημερινή*, 30-9-1994.

Ακρόπολης, χρηματοδότηση ύψους 30 δισεκατομμυρίων δραχμών εκ των οποίων τα 5,5 δις αφορούν κοινοτική συμμετοχή¹⁹¹.

Ωστόσο, η ολοκλήρωση της υλοποίησης των απαλλοτριώσεων κατοικιών, ζήτημα μεγάλου οικονομικού και πολιτικού κόστους, απαιτεί χρονοβόρες διαδικασίες, με κίνδυνο να μην προχωρήσει το έργο εντός των διοριών που προβλέπονται για την εξασφάλιση την κοινοτικής χρηματοδότησης (1999). Επιλέγεται, έτσι, η λύση της ανέγερσης του μουσείου σε δύο φάσεις: η πρώτη στο οικόπεδο Μακρυγιάννη και η δεύτερη αργότερα, αφού ολοκληρωθούν οι διαδικασίες όλων των απαραίτητων απαλλοτριώσεων¹⁹². Εντούτοις, περαιτέρω επιπλοκές προκαλούν πρόσθετες καθυστερήσεις στο έργο, με συνέπεια την απένταξή του από το υποπρόγραμμα «Πολιτισμός» του Β' ΚΠΣ, λόγω της αδυναμίας ολοκλήρωσής του εντός των προβλεπόμενων χρονικών πλαισίου του επιχειρησιακού προγράμματος¹⁹³.

Το Νοέμβριο του 1999 ανακοινώνεται από την τότε Υπουργό Πολιτισμού Ε. Παπαζώη η χρηματοδότηση του υπό ανέγερση μουσείου με 50 δις δρχ. από το Γ' ΚΠΣ. Ωστόσο, πρόσφατη ανακοίνωση του ΥΠΠΟ (15-1-2003) αναφέρει ότι η χρηματοδότηση έχει εξασφαλιστεί από αμιγώς «εθνικούς πόρους», που εγγυώνται την απρόσκοπτη εξέλιξη του έργου¹⁹⁴. Μάλιστα, η ανεξάρτητη από το Γ' ΚΠΣ χρηματοδότηση, εμφανίζεται από το ΥΠΠΟ ως κυβερνητική επιλογή για λόγους ταχύτητας αλλά και συμβολικούς: η χώρα είναι σε θέση να στηρίξει οικονομικά το έργο που έχει αναλάβει χάριν του μείζονος μνημείου της παγκόσμιας κληρονομιάς¹⁹⁵. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η υλοποίηση ενός εθνικού οράματος - που είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τις

¹⁹⁰ Πρώτος Πρόεδρος του ΟΑΝΜΑ τοποθετείται ο Σ. Μουσούρης, Επίκουρος Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ (1994) και από το 2000 ως σήμερα ο Καθηγητής Αρχαιολογίας του ΑΠΘ, Δ. Παντερμαλής, γνωστός από τις ανασκαφές στο Δίον.

¹⁹¹ *Η Καθημερινή*, 22-5-1996.

¹⁹² Χ. Κιοσσέ, ό.π., 10-11-1996.

¹⁹³ Δ. Βουδούρη, *Κράτος και Μουσεία ...*, ό.π. σ.325-326

¹⁹⁴ Ποιος πληρώνει τα Μάρμαρα, *Ελευθεροτυπία*, 1-2-2003, σ. 60-61.

¹⁹⁵ *Ριζοσπάστης*, 18-1-2003.

δύο σύγχρονες «μεγάλες ιδέες» (την Ολυμπιάδα του 2004 και τον επαναπατρισμό των Μαρμάρων του Παρθενώνα) - εξασφαλίζεται από εθνικούς πόρους.

Ειδικότερα, σε ότι αφορά στα ζητήματα που άπτονται των απαραίτητων απαλλοτριώσεων, μπορούμε να παρατηρήσουμε, σε γενικές γραμμές, τα εξής:

1. Στο χώρο ανέγερσης του νέου μουσείου περιλαμβάνονται αφενός μεν το κτίριο Βάιλερ - που έχει κριθεί διατηρητέο και θα αποτελέσει τμήμα του νέου μουσειακού συγκροτήματος - και αφετέρου δύο ναοί, από τους οποίους ο ένας (Αγ. Ανάργυροι) θα διατηρηθεί και ο άλλος (Αγ. Γεώργιος) θα κατεδαφιστεί¹⁹⁶.

2. Από το σύνολο των κατοικιών που πρόκειται να απαλλοτριωθούν έχουν εξαιρεθεί ως «διατηρητέες και μη κατεδαφιστέες» δύο κατοικίες επί της οδού Αρεοπαγίτου (αρ. 17 και 19)¹⁹⁷. Σημειώνεται ότι ως σήμερα έχουν απαλλοτριωθεί 10 ακίνητα και κατεδαφιστεί 4 πολυκατοικίες. Πάντως, η σχετική διαδικασία δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμη, καθώς εκκρεμεί η εκδίκαση προσφυγών. Το ύψος των σχετικών αποζημιώσεων που έχουν ήδη καταβληθεί υπολογίζεται σε 8 δισεκατομμύρια δραχμές (δηλ., κατά προσέγγιση, 23.477.622 ευρώ), ενώ η σχετική δαπάνη που προβλέπεται στο συνολικό προϋπολογισμό του έργου ανέρχεται σε 60 εκατομμύρια ευρώ¹⁹⁸. Θεωρούμε σκόπιμο να σημειώσουμε εδώ ότι, ενώ οι απαλλοτριώσεις συνιστούν ένα σημαντικό οικονομικό και κοινωνικό ζήτημα που πλήττει περίπου 150 οικογένειες - με άμεσο αποτέλεσμα τις σημαντικές καθυστερήσεις στην πρόοδο του έργου, εξαιτίας των σχετικών προσφυγών των θιγομένων κατοίκων - το θέμα αυτό έχει απασχολήσει ελάχιστα τη δημοσιότητα, η οποία επικεντρώνεται κυρίως σε θέματα αισθητικής και προστασίας των αρχαιοτήτων¹⁹⁹.

¹⁹⁶ Σ, Μπακογιαννοπούλου, ό.π., 16-12-1990

¹⁹⁷ Μ. Λοβέρδου, ό.π., 18-5-1997

¹⁹⁸ Ν. Κοντάρου - Ρασσιά, ό.π., 27-7-2003.

¹⁹⁹ Για το ζήτημα των απαιτούμενων απαλλοτριώσεων βλ. Σ. Μπακογιαννοπούλου, Όταν οι αρχαίοι Έλληνες διώχνουν τους σύγχρονους, *Το Βήμα*, 16-12-1990, Μ. Λοβέρδου, ό.π., *Βήμα*, 18-5-1997, Χ. Κιοσσέ, ό.π., 10-11-1997

Μέρος τρίτο

**ΤΟ ΝΕΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ
ΚΑΙ ΤΑ «ΕΛΓΙΝΕΙΑ ΜΑΡΜΑΡΑ»**

«Το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης είναι κάτι παραπάνω από ένα κτίριο. Αποτελεί το σύμβολο μιας ακόμα μεγάλης ιδέας για τη νεοελληνική κοινωνία.»²⁰⁰ Η νέα μεγάλη ιδέα του έθνους αφορά στην διεκδίκηση της επιστροφής των Μαρμάρων του Παρθενώνα από το Βρετανικό Μουσείο.

Η ανέγερση του Νέου Μουσείου συνδέεται με το όραμα της επιστροφής Μαρμάρων ήδη από την εποχή της ανακίνησης του ζητήματος από τη Μελίνα Μερκούρη.²⁰¹ Η μελέτη του ελληνικού τύπου της τελευταίας δεκαετίας είναι αποκαλυπτική της άρρηκτης σύνδεσης του νέου μουσείου με το ζήτημα της επιστροφής των Γλυπτών του Παρθενώνα²⁰². Εξίσου αποκαλυπτική είναι και η επίσκεψη της ιστοσελίδας του Υπάρχοντος Μουσείου Ακρόπολης όπου ο σύνδεσμος *Νέο Μουσείο* παραπέμπει στο ίδρυμα Μελίνα Μερκούρη και στο σύντομο ιστορικό της διεκδίκησης των Μαρμάρων.

α. Σύντομο ιστορικό της αρπαγής των Μαρμάρων²⁰³

Ο Thomas Bruce, κόμης του Elgin και Kincardine, γνωστός ως Λόρδος Έλγιν, διορίζεται, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, πρέσβης της Αγγλίας στην Υψηλή Πύλη. Εκμεταλλευόμενος τη θέση και τις γνωριμίες του, εξασφαλίζει φερμάνι (1801) που του επιτρέπει να πραγματοποιήσει ανασκαφές στην Ακρόπολη, να κάνει εκμαγεία και αντίγραφα των γλυπτών

²⁰⁰ Π. Δραγώνας, Ο Πυρετός των Μαρμάρων, *Highlights*, 11, Δεκέμβριος 2001.

²⁰¹ *Το Βήμα*, 30-9-2002

²⁰² Βλ. ενδεικτικά: *Ελευθεροτυπία*, 20-6-1998, *Η Καθημερινή*, 17-7-2002, 24-11-2002, *Τα Νέα*, 4-8-2003, *Το Βήμα*, 6-7-1997, 18-11-90, 21-3-2000, 30-9-2002, 30-10-2002, 10-12-2002, 24-2-2003, 30-10-2002 και 17-7-2002, 13-4-2003, 26-9-2003 .

²⁰³ Βλ. αντί πολλών: Gazi, A. *Museums and National Cultural Property: I. The Question of Restitution* *Museum Management and Curatorship*, 1990, 9, 121-135 & . *Museums and National Cultural Property: II. The Parthenon Marbles*, ό.π. 241-245, Greenfield, J., *The Return of Cultural Treasures*, Cambridge University Press, 2^η έκδοση, 1996, σ. 42-90, Ε. Κούκκου, *Η αρπαγή των Γλυπτών του Παρθενώνας (από τον Λόρδο Έλγιν). Ανέκδοτα έγγραφα (1802-1812)*, Εταιρία Μελέτης Ελληνικής Ιστορίας, Αθήνα, 2002, Miliarakis A. *The Seizure of the Parthenon Sculptures An account of the terrible destruction of that famous monument*, The Society for the study of Greek history , Athens 2002 , Θ. Θεοδώρου, Μια επιστολή καίει τους επιγόνους του Έλγιν, *Το Βήμα*, 28-9-2003, *Τα Νέα*, 4-8-2003.

του Παρθενώνα²⁰⁴ και να πάρει μερικά κομμάτια πέτρες με ανάγλυφα ή επιγραφές²⁰⁵.

Εντούτοις, σταδιακά και υπό την επίβλεψη του Ιταλού ζωγράφου Τζοβάνι Μπατίστα Λουιζιέρι, έμμισθου αντιπροσώπου του στην Αθήνα, αρχίζει, καθ' υπέρβαση των όρων του σχετικού φερμανιού, τη βίαιη απόσπαση γλυπτών από το μνημείο. Η αφαίρεση με πριόνια των οπίσθιων πλευρών των γλυπτών με σκοπό την μείωση του βάρους τους και την διευκόλυνση της μεταφοράς τους προκαλεί ανεπανόρθωτες ζημιές στα αρχιτεκτονικά μέλη του κτιρίου.

Το 1802, με διάφορες δωροδοκίες²⁰⁶, καταφέρνει να φορτώσει 17 κιβώτια με εναέτια γλυπτά και τμήματα της ζωφόρου του Παρθενώνα και του ναού της Αθηνάς Νίκης στο βρετανικό πλοίο «Μέντωρ» με προορισμό την Μεγάλη Βρετανία. Εξαιτίας όμως σφοδρής θαλασσοταραχής το πλοίο βυθίζεται έξω από τα Κύθηρα και αρχίζει μεγάλη επιχείρηση ανέλκυσης των αρχαιοτήτων. Τα διασωθέντα από το ναυάγιο γλυπτά φτάνουν εντέλει στη Μ.Βρετανία (1805), ενώ προηγουμένως (1803) έχουν μεταφερθεί με το πλοίο «Braakeel» τα σπουδαιότερα από τα γλυπτά του Παρθενώνα, του Ναού της Νίκης και ο διάκοσμος από το Ερέχθειο²⁰⁷.

Τα περισσότερα από αυτά τα γλυπτά, ο Έλγιν αναγκάζεται, προς εξόφληση κάποιου χρέους του, να τα πουλήσει στη βρετανική κυβέρνηση (1816), η οποία με τη σειρά της τα παραχωρεί στο Βρετανικό Μουσείο και, έκτοτε, εκτίθενται εκεί, μένοντας γνωστά ως «ελγίνεια μάρμαρα».

²⁰⁴ Η αρχική πρόθεση του Έλγιν για την εξασφάλιση εκμαγείων και αντιγράφων των γλυπτών επαληθεύεται από μαρτυρίες και χρησιμοποιείται από κάποιους ως ελαφρυντικό της πράξης του. Βλ. Greenfield, J., ό.π.

²⁰⁵ Το περιεχόμενο του φερμανιού αμφισβητείται καθώς δεν σώζεται το αυθεντικό κείμενο αλλά μία ιταλική μετάφρασή του.

²⁰⁶ Ε. Βρανόπουλος, *Η επιστροφή των Ελγινείων*, Εταιρεία Ευβοϊκών Μελετών, Αθήνα, 1983 σ. 8

²⁰⁷ Τα γλυπτά του Ερεχθείου προορίζονταν για την διακόσμηση της έπαυλης του Έλγιν στην Σκωτία. Η αδυναμία ανεύρεσης μεγαλύτερου πολεμικού πλοίου έσωσε από την αρπαγή την πρόταση του Ερεχθείου στο σύνολό της, με απώλεια μόνο της μιας Καρυάτιδας. Βλ. αντί πολλών Ε. Κούκκου, ό.π., σ. 16, Ε. Βρανόπουλος, ό.π. σ. 8

β. Το Νέο Μουσείο Ακρόπολης και η σύνδεσή του με το αίτημα της επιστροφής των Μαρμάρων²⁰⁸

Από το 19^ο αιώνα ήδη, προσωπικότητες και διανοούμενοι από την Ευρώπη-ανάμεσά τους και Βρετανοί- σιγματίζουν την πράξη του Έλγιν²⁰⁹ και μιλούν για επιστροφή των Γλυπτών²¹⁰. Γνωστή είναι η αντίδραση του λόρδου Byron που εκφράζει την οργή του γι' αυτό το πολιτιστικό έγκλημα με τα ποιήματά του “*Childe Harold*” και “*The Curse of Minerva*”²¹¹, αλλά και αντιδράσεις στο αγγλικό Κοινοβούλιο πριν από την αγορά των Μαρμάρων²¹².

Παρά το έμπρακτο ενδιαφέρον του νεοσύστατου ελληνικού κράτους για την διάσωση των αρχαιοτήτων και ενώ υπάρχουν μαρτυρίες για απαγόρευση εξαγωγής αρχαιοτήτων από την Ελλάδα επί Καποδίστρια²¹³, ωστόσο δεν υπάρχουν στοιχεία για αντιδράσεις της ελληνικής πλευράς για την διαρπαγή των Γλυπτών, πριν από το τέλος του 19^{ου} αιώνα.

²⁰⁸ Στο πλαίσιο της Unesco ο όρος *απόδοση (restitution)* αναφέρεται στη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών κατά παράβαση της νομοθεσίας του κράτους προέλευσης ή των διατάξεων της Σύμβασης της Unesco (1970). Ο όρος *επιστροφή (return)* αναφέρεται στις περιπτώσεις πολιτιστικών αγαθών που αφαιρέθηκαν πριν από την υιοθέτηση της σχετικής νομοθεσίας. Στη διεθνή πρακτική χρησιμοποιείται ο όρος *επιστροφή* είτε όταν υπάρχει ασάφεια σχετικά με την διάπραξη παράνομης διακίνησης είτε όταν αυτή δεν αποδεικνύεται είτε, τέλος, όταν, για διπλωματικούς λόγους, αποφεύγεται η αναφορά στον παράνομο χαρακτήρα της απόκτησης των αγαθών· βλ. σχετικά: Α. Γραμματικάκη-Αλεξίου, Α. Στρατή, Ε. Μουαμελετζή, Δ. Αναγνωστόπουλου, *Νόμιμη και παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών υπό το πρίμα του διεθνούς, κοινοτικού και ελληνικού δικαίου*, Α. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001, σ.119-120.

²⁰⁹ Στα γαλλικά, μάλιστα, ο όρος *élginisme* σημαίνει τον βανδαλισμό.

²¹⁰ J. Greenfield, ό.π., σ. 65, Ε. Βρανόπουλος, ό.π., σ. 23-26.

²¹¹ Βλ. σχετικά Ε. Κούκκου, ό.π. σ. 20, Στην *Κατάρρα της Αθηνάς* η θεά εμφανίζεται σε όλη της την μεγαλοπρέπεια στον άγγλο ποιητή που έχει ανέβει στον ιερό βράχο να θαυμάσει τα μνημεία και σιγματίζει τη λεηλασία τους από τον Έλγιν, εκστομίζοντας κατάρες εναντίον του. Η θεά προφητεύει ότι μελλοντικά, όποιος αντικρύζει τα γλυπτά, «*λυπημένος βλέποντάς τα, θα θαυμάση τα κλεμμένα και τον κλέφτη θα μισήση*», Byron, *Η Κατάρρα της Αθηνάς*, Μετ. Π. Καραγιώργος, Γιάννινα, 1972.

²¹² Ε. Βρανόπουλος, ό.π.σ., 23-26

²¹³ Miliarakis A. *The Seizure of the Parthenon Sculptures An account of the terrible destruction of that famous monument*, The Society for the study of Greek history , Athens 2002,σ. 27-31.

Η πρόταση του Έλληνα πρέσβη στο Λονδίνο, Ι. Γεννάδιου, για επιστροφή τουλάχιστον των αρχιτεκτονικών μελών(1890)²¹⁴ και το αίτημα του εφόρου Ακροπόλεως, Α. Φιλαδέλφεια, για απόδοση των Γλυπτών συγκαταλέγονται στις πρώτες επίσημες κινήσεις για τον επαναπατρισμό τους (1925)²¹⁵. Στα νεότερα χρόνια οι αντιδράσεις βρίσκονται σε ύφεση ως το 1974, όταν η Ελλάδα υποβάλλει στον ΟΗΕ αίτημα επιστροφής των Γλυπτών.

Το ζήτημα της επιστροφής τίθεται σθεναρά πλέον στην Παγκόσμια Διάσκεψη της Unesco του 1982 από την τότε Υπουργό Πολιτισμού Μελίνα Μερκούρη²¹⁶. Το 1983 αλλά και το 1997 υποβάλλονται εκ νέου αιτήματα επιστροφής των Γλυπτών προς τη Βρετανική Κυβέρνηση. Τέλος, το 2002, μετά από επίσκεψη του Υπουργού Πολιτισμού Ε. Βενιζέλου στο Βρετανικό Μουσείο, το θέμα τίθεται σε νέα βάση, ενόψει της ανάληψης από την Αθήνα της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 αλλά και της δρομολόγησης των έργων κατασκευής του Νέου Μουσείου Ακρόπολης. Την ίδια εποχή το αίτημα της επιστροφής θέτει ο Πρωθυπουργός Κ. Σημίτης στον Βρετανό ομόλογό του Τ. Μπλερ, ο οποίος όμως αποφεύγει να πάρει θέση.

Ουσιαστικά κατά την τελευταία διετία έχουν υποβληθεί δύο επίσημες προτάσεις μετακίνησης των Γλυπτών του Παρθενώνα στο Νέο Μουσείο της Ακρόπολης : η μία από τον Ε. Βενιζέλο προς το Βρετανικό Μουσείο (Νοέμβριος 2002) και η άλλη από την ελληνική αντιπροσωπεία στην Unesco (Μάρτιος 2003). Σήμερα, το ζήτημα βρίσκεται στο στάδιο διαπραγματεύσεων αφενός σε επίπεδο Υπουργών Πολιτισμού μεταξύ Ελλάδας και Μ. Βρετανίας υπό την αιγίδα της Unesco και αφετέρου μεταξύ ΟΑΝΜΑ και Βρετανικού Μουσείου.

Με το πέρασμα των χρόνων, τα επιχειρήματα της Ελλάδας στο θέμα της διεκδίκησης των Γλυπτών του Παρθενώνα έχουν διευρυνθεί και

²¹⁴ St Clair W., *Ο Λόρδος Έλγιν και τα Μάρμαρα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.

²¹⁵ ό.π.,13-11-2003

²¹⁶ Το πάθος της Μ. Μερκούρη για τον επαναπατρισμό των Μαρμάρων χρονολογείται, σύμφωνα με διήγηση του Ζ. Ντασσέν, από την εποχή των γυρισμάτων της *Φαίδρας* (1962), όταν το Βρετανικό Μουσείο απαγόρευσε στο σκηνοθέτη να πραγματοποιήσει γυρίσματα στην αίθουσα των Γλυπτών του Παρθενώνα. <http://www.enet.gr/online/0.../2002&c, 2-9-2003>.

εμπλουτισθεί: σε γενικές γραμμές, η διεκδίκηση των Μαρμάρων από την ελληνική πλευρά δεν προκρίνει τόσο νομικού τύπου επιχειρήματα όσο, κυρίως, την έμφαση της σχέσης του γλυπτού διάκοσμου με το μνημείο από το οποίο έχει αποσπαστεί και με το οποίο αποτελεί ενιαία ολότητα. Άλλωστε, αυτού του είδους η επιχειρηματολογία βρίσκει σήμερα έρεισμα σε πολλά διεθνή κείμενα που υπογραμμίζουν emphaticά την ανάγκη σύνδεσης των πολιτιστικών αγαθών μεταξύ τους αλλά και με το περιβάλλον τους²¹⁷.

Από νομική άποψη, ωστόσο, η επίσημη θέση της Ελλάδας αφορά στην επιστροφή των Γλυπτών ακόμη και με την μορφή μακροχρόνιου δανεισμού, γεγονός που δεν συνεπάγεται την αλλαγή του υφιστάμενου ιδιοκτησιακού τους καθεστώτος, δεδομένου ότι το βασικό αντεπιχείρημα των Βρετανών - όπως και όλων των κρατών που κατέχουν διεκδικούμενα πολιτιστικά αγαθά - είναι η «νομιμότητα της κατοχής τους»²¹⁸. Εντούτοις, το ζήτημα της νόμιμης απόκτησης πολιτιστικών αγαθών εμφανίζεται ιδιαίτερα πολύπλοκο, κυρίως σε περιπτώσεις που τα εν λόγω αγαθά αφαιρέθηκαν από τις χώρες καταγωγής τους ενόσω αυτές ήσαν υπόδουλες, όπως στην περίπτωση των Μαρμάρων του Παρθενώνα²¹⁹.

Εξάλλου, η επιστροφή των Γλυπτών με το νομικό ένδυμα του μακροχρόνιου δανεισμού μπορεί να ικανοποιήσει και την ελληνική πλευρά, εφόσον - σύμφωνα και με πρόσφατη δήλωση του Υπουργού Πολιτισμού Ε. Βενιζέλου - δεν συνεπάγεται παραδοχή της νομιμότητας της βρετανικής ιδιοκτησίας²²⁰.

Το αίτημα της επιστροφής των Γλυπτών και ειδικότερα το αίτημα της παραμονής τους στην Ελλάδα υπό το καθεστώς μακροχρόνιου δανεισμού προωθείται σθεναρά και σε συνάρτηση με την διεξαγωγή των Ολυμπιακών

²¹⁷ Δ. Βουδούρη, Ο νέος νόμος 3028/2002..., ό.π.

²¹⁸ Α. Γραμματικάκη-Αλεξίου κ.α., ό.π., σ. 164.

²¹⁹ Α. Γραμματικάκη-Αλεξίου κ.α., ό.π., σ. 164-166. Για την αμφισβητούμενη νομιμότητα της αγγλικής ιδιοκτησίας βλ. επίσης Θ. Θεοδώρου, Μια επιστολή..., ό.π.

²²⁰ Η Καθημερινή, 12-8-2003.

Αγώνων στην Αθήνα (Αύγουστος 2004) ώστε να εξασφαλιστεί η έκθεσή τους στο Νέο Μουσείο Ακρόπολης κατά την περίοδο των Αγώνων ²²¹.

Σκόπιμο είναι να διευκρινιστεί εδώ πως το αίτημα της επιστροφής αφορά μόνο τμήματα από τον γλυπτικό διάκοσμο του Παρθενώνα που βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο και δεν επεκτείνεται σε τμήματα των Γλυπτών που βρίσκονται σε άλλα ευρωπαϊκά μουσεία²²². Από τα Γλυπτά του Παρθενώνα, σώζονται²²³ :

- *Ζωφόρος*: 97 από τα 115 τμήματα της ζωφόρου εκ των οποίων 56 βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο και 40 στο Μουσείο Ακροπόλεως.
- *Μετόπες* : 64 από τις 92 εκ των οποίων οι 48 βρίσκονται στο Μουσείο Ακροπόλεως και οι 15 στο Βρετανικό Μουσείο.
- *Εναέτια γλυπτά* : 28 από τα 37 εκ των οποίων 9 βρίσκονται στο Μουσείο Ακροπόλεως και 19 στο Βρετανικό Μουσείο.

Στις περισσότερες περιπτώσεις το μισό κομμάτι του γλυπτού βρίσκεται εδώ και το άλλο μισό στο Λονδίνο, γεγονός που ενδυναμώνει το επιχείρημα της ελληνικής πλευράς για την ανάγκη συγκέντρωσης των γλυπτών στον ίδιο μουσειακό χώρο.

Η σύνδεση της επιστροφής των Μαρμάρων με το Νέο Μουσείο Ακρόπολης είναι σαφής, καθώς από το 1989 στο κτιριολογικό πρόγραμμα του διεθνούς διαγωνισμού προβλέπονται χώροι έκθεσης για τα γλυπτά αυτά, όπως άλλωστε συνέβη και στο διεθνή διαγωνισμό του 2000. Η δημιουργία του μουσείου λειτουργεί ως ανταπάντηση της ελληνικής κυβέρνησης στο μουσειολογικό επιχείρημα της βρετανικής πλευράς που αναφέρεται στην καλύτερη προστασία και έκθεση των Γλυπτών στο Βρετανικό Μουσείο²²⁴ δεδομένης μάλιστα της ανεπάρκειας του Υπάρχοντος Μουσείου Ακρόπολης.

²²¹ *Η Καθημερινή*, 21-8-2001, *Το Βήμα*, 13-3-2003

²²² *Το Βήμα*, 11-12-2002 και 12-12-2002

²²³ Γ.Συκκά, Πικρόχολα σχόλια, αλλά συζητούν, *Η Καθημερινή*, 13-11-2002.

²²⁴ Σοβαρές επιφυλάξεις και αμφισβητήσεις έχουν διατυπωθεί, κατά καιρούς, σε σχέση με την καταλληλότητα των συνθηκών φύλαξης και έκθεσης των Μαρμάρων στο Βρετανικό Μουσείο. Για παράδειγμα, είχε προκληθεί σάλος από την επιχείρηση λεύκανσης και καθαρισμού των γλυπτών με βούρτσες! Σχετικά, βλ. αντί πολλών, Ε. Μπίστικα, Ο «καθαρισμός» των Μαρμάρων και η κάθαρση, *Η Καθημερινή*, 14-6-1998, *Το Βήμα*, 16-10-2002. Γνωστά είναι επίσης τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει το Βρετανικό Μουσείο και γεννούν εύλογα ερωτήματα σχετικά με τη δυνατότητα επαρκούς προστασίας

Δημοσίευμα των «Times» του Λονδίνου υποστηρίζει ότι «ο μόνος και καθαρά πολιτικός λόγος που έχει η Ελλάδα για την δημιουργία ενός Νέου Μουσείου Ακρόπολης είναι να αυξήσει την πίεσή της στο βρετανικό Μουσείο να παραδώσει τα Ελγίνεια Μάρμαρα»²²⁵. Από την πλευρά της Βρετανικής Επιτροπής για την Επιστροφή των Μαρμάρων η οικοδόμηση νέου μουσείου θεωρείται όρος *sine qua non* για την ευόδωση του ελληνικού αιτήματος²²⁶.

Συχνά οι ενέργειες διεκδίκησης των Γλυπτών υπηρετούν και την προβολή του Νέου Μουσείου Ακρόπολης και αντίστροφα: στο πλαίσιο εκδήλωσης που διοργανώνεται στο Λονδίνο, στις 12-11-2002, από τη Βρετανική Επιτροπή για την Επιστροφή των Μαρμάρων, γίνεται η παρουσίαση του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως στο βρετανικό κοινό από τον Πρόεδρο του ΟΑΝΜΑ και τον Μπ.Τσουμί, γεγονός που συναντά θετική απήχηση στη βρετανική κοινή γνώμη.

Από την άλλη πλευρά όμως, οι μακροχρόνιες περιπέτειες της ανέγερσης του νέου μουσείου καθώς και οι διαμάχες που έχουν ξεσπάσει όσον αφορά, κυρίως, στο ζήτημα της προστασίας των ανασκαφικών ευρημάτων στο χώρο ανέγερσης του μουσείου, προκαλούν αρνητικό κλίμα για την επιστροφή των Γλυπτών που δεν το αφήνει, φυσικά, ανεκμετάλλευτο το Βρετανικό Μουσείο.²²⁷

Στο πλευρό της Ελλάδας έχουν ταχθεί η Βρετανική Επιτροπή για την Επιστροφή των Γλυπτών, η πλειοψηφία του Βρετανικού Κοινοβουλίου και,

των Μαρμάρων. Άλλωστε, το ωφελιμιστικό επιχείρημα της διάσωσης και προστασίας δεν μπορεί να επισκιάζει το αντίστοιχο δεοντολογικό: ακόμη κι αν δεχθεί κανείς ότι η επίκληση της ανάγκης διάσωσης και προστασίας των μαρμάρων συναντούσε κάποιο έρεισμα κατά την εποχή της αφαίρεσης, οφείλουμε να επανεξετάσουμε τη βαρύτητα αυτού του επιχειρήματος σήμερα, που εγείρεται το αίτημα της διεκδίκησής τους. Επιπροσθέτως ο τρόπος έκθεσης των τμημάτων της ζωφόρου στο Βρετανικό Μουσείο δεν θεωρείται ορθός σε σχέση με την πραγματική διάταξη του διάκοσμου στο μνημείο. Βλ. Γ. Συκκά, ό.π.

²²⁵Βλ. *Ελευθεροτυπία*, 8-7-1999. Επίσης, σε παλαιότερο άρθρο του «*The Observer*», το νέο Μουσείο της Ακρόπολης χαρακτηρίζεται ως το νέο κόλπο των Ελλήνων για την επιστροφή των Μαρμάρων, *Ελευθεροτυπία*, 20-3-91

²²⁶ *Τα Νέα*, 23-5-1997

²²⁷ Βλ. σχετικά: Ν. Κοντράου – Ρασσιά, Το Μουσείο της Ακρόπολης θα γίνει. Η ελληνική απάντηση σε αγγλικό ειρωνικό δημοσίευμα, *Ελευθεροτυπία*, 8-7-1999, *Η Καθημερινή* 17-7-2002.

σύμφωνα με πρόσφατες δημοσκοπήσεις, το 56% της βρετανικής κοινής γνώμης²²⁸. Γενικά, σήμερα το κλίμα θεωρείται ευνοϊκότερο για την ελληνική πλευρά, αν και το Βρετανικό Μουσείο δεν έχει υπαναχωρήσει ουδέποτε από τη σταθερή του θέση κατά της επιστροφής²²⁹. Απ' αυτή την άποψη, μπορεί να θεωρηθεί θετικό το γεγονός ότι ο σχετικός διάλογος συνεχίζεται τόσο σε επίσημο επίπεδο όσο και σε επίπεδο διαμόρφωσης της κοινής γνώμης και, σε κάθε περίπτωση, το ζήτημα παραμένει ανοικτό και επίκαιρο ²³⁰.

²²⁸ Ε. Μπίστικα, ό.π.

²²⁹ Σε γενικές γραμμές, η νομικού χαρακτήρα επιχειρηματολογία του Βρετανικού Μουσείου στηρίζεται σε νομοθεσία που δεν επιτρέπει την εκχώρηση της συλλογής, σε επιχειρήματα σχετικά με την νομιμότητα κατοχής αλλά και μουσειολογικά επιχειρήματα που αφορούν στην δημιουργία προηγούμενου επιστροφής αρχαιοτήτων με ενδεχόμενο αποδυνάμωσης της συλλογής του μουσείου, καλύτερων συνθηκών προστασίας και ανάδειξης των Γλυπτών. Επίσης υποστηρίζεται ότι η επιστροφή των Γλυπτών δεν θα επιφέρει την αποκατάσταση του μνημείου ως ενότητα καθώς αυτά δεν θα επανατοποθετηθούν στο μνημείο από το οποίο αποσπάστηκαν. Βλ.σχετικά W. St. Clair, ό.π., σ.396-401, *Το Βήμα*, 16-1-2002, 19-1-2002 και 14-6-2002

²³⁰ Για τις πιο πρόσφατες εξελίξεις στο θέμα των Γλυπτών παραπέμπουμε στα δημοσιεύματα: *Ελευθεροτυπία*, 17-10-2003, *Το Βήμα*, 19-10-2003, *Metrorama*, 17-10-2003 και *City Press*, 17-10-2003 .

Μέρος τέταρτο

**ΟΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ
ΩΣ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ
ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ
ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΕΣ**

α. Οι κλασικές αρχαιότητες και ο ρόλος τους στη διαμόρφωση της ιδεολογίας του νεοελληνικού έθνους

Ως ιδεολογική διαχείριση της αρχαιότητας εννοείται η «συνειδητή ή ασυνείδητη, επαρκής ή ανεπαρκής αναφορά στο παρελθόν με όρους που πάντοτε έχουν να κάνουν με το παρόν και μάλιστα με την πολιτική του διάσταση στην ευρύτερη έννοια του όρου. Που έχουν με άλλα λόγια να κάνουν με την ομάδα ή το άτομο το οποίο διαχειρίζεται το όποιο παρελθόν που το θυμάται ή το λησμονεί, το ανανεώνει ή το συντηρεί ή το καταστρέφει, το δημιουργεί ή το λογοκρίνει και σε κάθε περίπτωση καταφεύγει σ' αυτό για να προωθήσει ένα σημερινό πολιτικό, κοινωνικό, θρησκευτικό, αισθητικό ή άλλο στόχο ή ανάγκη».²³¹

Στην πραγματικότητα, το προς διαχείριση παρελθόν περιορίζεται, αυτόματα, στην αρχαιότητα και, ειδικότερα, στην κλασική εποχή (5^{ος}-4^{ος} αιώνας π.Χ.), με επακόλουθο την παράβλεψη των μεταγενέστερων χρόνων²³². Η περίπτωση της Ακρόπολης είναι ένα εξαιρετικό παράδειγμα αυτής της περιοδολόγησης όσον αφορά στη διαχείριση του παρελθόντος: Οι επιχειρήσεις κάθαρσης του αρχαιολογικού χώρου της Ακρόπολης από μεταγενέστερες υλικές μαρτυρίες, που πραγματοποιούνται το 1836/1837, αποτελούν τα πρώτα δείγματα διαχείρισης της αρχαιότητας από τη νεοελληνική κοινωνία²³³. Ο συμβολικός «εξαγνισμός» της Ακρόπολης από νεότερα κατάλοιπα, μαρτυρά την ηγεμονία του κλασικού ιδεώδους στη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης από το 19^ο αιώνα μέχρι σήμερα.

Στο σημείο αυτό οφείλουμε να τονίσουμε ότι η διαχείριση της αρχαιότητας στη νεότερη Ελλάδα είναι απόλυτα συνυφασμένη με τον θεωρητικό προσανατολισμό της αρχαιολογικής επιστήμης: πράγματι, η αρχαιολογία οργανώνεται ως επιστημονικός κλάδος «στα πλαίσια της

²³¹ Ι. Ανδρεάδης, *Τα παιδιά της Αυτιγόνης. Μνήμη και ιδεολογία στη νεότερη Ελλάδα*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1989, σ. 18

²³² Ι. Ανδρεάδης, *ό.π.*, σ.23.

²³³ Για τις επιχειρήσεις συντήρησης των μνημείων της Ακρόπολης και του εξαγνισμού της από μεταγενέστερες μαρτυρίες βλ. W. St Clair, *ό.π.* 375-395, Χαμηλάκης Ι., Σύμβολα μες στα ερείπια, *Το Βήμα*, 7-1-2001, Χαμηλάκης Ι., Η αληθινή ταυτότητα του ιερού βράχου, *Το Βήμα*, 16-7-2001, Ρ. Καυτανζόγλου, *ό.π.*, σ.74-75.

εθνικής ιδεολογίας που εξαρχής λειτούργησε ως μηχανισμός παραγωγής των υλικών τεκμηρίων για τη δόμηση των εθνικών αφηγήσεων και μύθων, και την ανάδειξη ορατών και απτών εθνικών συμβόλων»²³⁴. Στον ελλαδικό χώρο, η αθηναϊκή Ακρόπολη υπήρξε και εξακολουθεί να παραμένει το σημαντικότερο εθνικό σύμβολο που παρήγαγε η αρχαιολογία.

Ο νέος ελληνισμός έχει διαμορφώσει την ιδεολογία του αντλώντας στοιχεία από τις ιστορικές και μυθικές μνήμες της αρχαιότητας²³⁵. Στην διαμόρφωση αυτού του πλαισίου συμβάλλει η κυρίαρχη θέση που κατέχει η κλασική αρχαιότητα στην ευρωπαϊκή ιδεολογία του 19^{ου} αιώνα²³⁶. Οι αρχαιότητες εύκολα μετατρέπονται σε «συμβολικό κεφάλαιο» για το νέο ελληνικό κράτος, υπό το πρίσμα της γοητείας που ασκούν τα κατάλοιπα του αρχαίου πολιτισμού στους ευρωπαίους. Άλλωστε, ανεξάρτητα από την απαξία τους, οι λεηλασίες των αρχαίων μνημείων από τους ευρωπαίους κατά τους προεπαναστατικούς χρόνους μπορούν να αποδοθούν στην αίγλη που ασκούν οι ελληνικές αρχαιότητες στην «αναγεννώμενη» Ευρώπη. Απ' αυτή την άποψη, τα αρχαιοελληνικά κατάλοιπα - απολύτως συνυφασμένα ως τότε με τις καθημερινές παραστάσεις του ντόπιου πληθυσμού - αρχίζουν να αποκτούν σταδιακά, ακόμη και για τους ίδιους τους Έλληνες, μεγαλύτερη βαρύτητα από εκείνα του πρόσφατου παρελθόντος τους.

Το γνωστό χωρίο από τα *Απομνημονεύματα* του Ι.Μακρυγιάννη, που συμβουλεύει τους στρατιώτες του να μην καταδεχτούν να βγουν από την πατρίδα δύο περίφημα αρχαία αγάλματα, είναι ενδεικτικό του «αρχαιολογικού ζήλου» της εποχής: από τη μια, στην παραδοσιακή οπτική, την «ανατολική λαϊκή», θεωρείται δεισιδαιμονία η απομάκρυνση των αρχαίων από τον τόπο τους, ενώ στη δυτική αντίληψη κυριαρχεί η τάση του εμπλουτισμού των μεγάλων μουσείων και των αρχαιολογικών συλλογών με κλασικές αρχαιότητες, που θεωρούνται σύμβολα κύρους²³⁷.

²³⁴ Ι. Χαμηλάκης, Σύμβολα μες στα ερείπια, *Το Βήμα*, 7-1-2001.

²³⁵ Ι.Ανδρεάδης, ό.π., σ. 137.

²³⁶ Υ.Ηamilakis-Ε.Yalouri, ό.π., σ.119.

²³⁷ Ι. Ανδρεάδης, ό.π., σ. 270-271.

Στο πνεύμα αυτό, η μέριμνα για τις αρχαιότητες εμφανίζεται από πολύ νωρίς ως πολιτική επιλογή του νεοσύστατου ελληνικού κράτους και αποτελεί το βασικό σκοπό ίδρυσης μουσείων, μεταξύ των οποίων και του Μουσείου Ακροπόλεως²³⁸.

β. Το Μουσείο της Ακρόπολης και η διαχείριση της αρχαιότητας

Η εμφαντική προβολή μιας μεμονωμένης περιόδου από την μακραίωνη ιστορία του «ιερού βράχου» διευκολύνει τη χειραγώγηση της συλλογικής μνήμης των νεοελλήνων προς την κατεύθυνση μιας αποσπασματικής θεώρησης του ιστορικού παρελθόντος τους, ενώ, ταυτόχρονα, αποσιωπώνται άλλες ενδιάμεσες περίοδοι της ιστορικής διαδρομής του βράχου: ποιά ήταν, για παράδειγμα, εκείνα τα ιστορικά συμβάντα που επέδρασαν στο χώρο της Ακρόπολης μετά τον 5^ο και τον 4^ο αιώνα π.Χ.; τί συνέβη στους ελληνιστικούς και τους ρωμαϊκούς χρόνους; η βυζαντινή περίοδος πώς «άγγιξε» τον βράχο; και, τέλος, ποιά υπήρξε η σημασία του κατά την περίοδο της οθωμανικής περιόδου και μετά την απελευθέρωση; Για να μην αναφερθούμε, βέβαια, στο ρόλο της Ακρόπολης ως μνημείου και συμβόλου κατά τους νεότερους χρόνους (γερμανική κατοχή, απελευθέρωση, δικτατορία κλπ)²³⁹.

Κατ' επέκταση, υιοθετώντας την οπτική της «αποσιώπησης» των ενδιάμεσων ιστορικών περιόδων του ιερού βράχου, και ο όρος «Μουσείο της Ακρόπολης» σημασιολογείται ως τώρα ως «μουσείο των κλασικών αρχαιοτήτων του βράχου της Ακρόπολης», εφόσον εξαντλείται, τεχνικά, σε

²³⁸ Για το θέμα της γοητείας που ασκούσε η ελληνική αρχαιότητα στην Ευρώπη (17^{ος} –19^{ος} αι.) και τα συναφή θέματα του Περιηγητισμού, των αρπαγών αρχαιοτήτων, της ιδεολογικής διαχείρισης της αρχαιότητας υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία. Βλ. αντί πολλών Α. Κόκκου, Οι περιπέτειες των αρχαιοτήτων πριν και μετά την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους, καθώς και τα πρώτα μέτρα προστασίας, *Η Καθημερινή*, 18-5-1997 και Νεοελληνισμός και Αρχαιότητα 18^{ος} –19^{ος} αιώνας, Αφιέρωμα στο ένθετο *Επτά ημέρες*, *Η Καθημερινή*, 9-2-2003. Υ. Hamilakis –Ι. Yalouri, ό.π., Γ. Ανδρεάδης, ό.π.

²³⁹ Βλ. Υ. Hamilakis –Ε. Yalouri, Antiquities as symbolic capital in modern Greek society, *Antiquity*, 70, 1996, 117-129, Ε. Yalouri, *The Acropolis. Global fame, local claim*, Oxford, 2001.

μια προσπάθεια «αναπαράστασης» του ιερού βράχου και των μνημείων του κατά την περίοδο της ακμής του.

Απ' αυτή την άποψη, θεωρούμε ενδιαφέρον να ολοκληρώσουμε την προσέγγισή μας στο ζήτημα του Μουσείου της Ακρόπολης - τόσο του υπάρχοντος όσο και του υπό ανέγερση - επιχειρώντας να δείξουμε τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί μέσα στη διαδικασία της ιδεολογικής διαχείρισης της αρχαιότητας από τους νεοέλληνες.

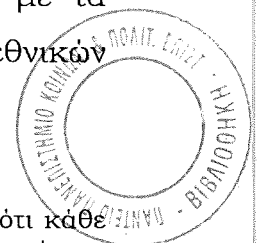
Ηδη από την ίδρυσή του, το υπάρχον Μουσείο Ακρόπολης υποβάλλει στους επισκέπτες το ιδεολογικό επιχείρημα της «αδιάσπαστης συνέχειας» των ελλήνων από τους αρχαίους προγόνους, αποσιωπώντας ταυτόχρονα σημαντικές ενδιάμεσες ιστορικές περιόδους, με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που η Ακρόπολη, μετά τη μεγάλη επιχείρηση εκκαθάρισής της, εμφανίζεται απαλλαγμένη από μεταγενέστερες υλικές μαρτυρίες. Η υιοθέτηση κλασικών κωδίκων στην εκθεσιακή πρακτική του μουσείου, χαρακτηριστική κατά τον 19^ο αιώνα, λειτουργεί ως μέσο «εξαγνισμού τόσο από την οθωμανική κατοχή και χρήση του μνημείου όσο και από την συγκαταβατική ματιά των ευρωπαίων»²⁴⁰, ενώ συνεχίζεται αδιάκοπα μέχρι σήμερα.

Αρχικά, το μουσείο λειτουργεί ως συνέχεια του «ιερού βράχου», ως τόπος συγκέντρωσης και φύλαξης των «αρχαίων» αλλά και ως μέσο για τη συμβολοποίησή τους και την ιδεολογική τους εκμετάλλευση, με την επίδειξή τους ως άριστα δείγματα μιας δοξασμένης εποχής, διαπιστευτήριο απαραίτητο στο ντεμπούτο ενός νεαρού κράτους. Έτσι, τα ήδη έτοιμα εθνικά σύμβολα, με τη μουσειοποίησή τους μεταβάλλονται σε εθνικά φετίχ²⁴¹. Το νεοσύστατο μουσείο φυλάσσει καλά τις «έμορφες πέτρες» του και το νεοσύστατο κράτος δεν φοβάται τίποτε όσο φυλάσσει τις πέτρες με τα *κεφαλιακά γράμματα*²⁴². Η διαχείριση των αρχαιοτήτων ως *εθνικών*

²⁴⁰ Ρ. Καυταντζόγλου, ό.π., σ. 91.

²⁴¹ Κατά τον Ου. Έκο, ό.π. σ.37. « το μουσείο δημιουργεί φετίχ» υπό την έννοια ότι κάθε αντικείμενο από την στιγμή που μπαίνει στο μουσείο προωθείται σε μαγικό αντικείμενο γύρω από το οποίο δημιουργείται ένα «φωτοστέφανο ιερότητας».

²⁴² Σε όνειρο που διηγείται ένας αγωνιστής στο γέρο Μακρυγιάννη, ο στρατηγός, καθ' υπόδειξη κάποιου γέροντα, ανακαλύπτει στα θεμέλια μιας εκκλησίας μια πέτρα «με γράμματα κεφαλιακά», που γυρεύουν να την πάρουν οι Αγγλοι μα αυτή θα μείνει στο τόπο της ασάλευτη, βλ. Γ. Ανδρεάδης, ό.π., σ.279.

διαπιστευτηρίων που ενισχύουν τη θέση του νεοσύστατου ελληνικού κράτους στην Ευρώπη στις αρχές της ίδρυσής του διαγωνίζεται μέχρι σήμερα, μια που οι αρχαιότητες εξακολουθούν να παίζουν αντίστοιχο ρόλο, καθώς ακόμη στα αρχαία καταφεύγουμε «υπενθυμίζοντας στην Δύση ότι τα μεγάλα επιτεύγματα του ευρωπαϊκού πολιτισμού είναι έργα των προγόνων μας, στους οποίους επομένως και η ίδια χρωστά ένα σημαντικό μέρος του πολιτισμού της»²⁴³.

Οι προηγούμενες διαπιστώσεις επιβεβαιώνονται από την εκθεσιακή πρακτική που ακολουθεί το Υπάρχον Μουσείο Ακρόπολης από την ίδρυσή του ως τις μέρες μας και αποκαλύπτουν την «εμμονή» του να αφηγείται την ιστορία των αριστουργημάτων του 5^{ου} π.Χ. αιώνα ως εθνικών διαπιστευτηρίων για την ομαλή ένταξη του ελληνικού κράτους στην Ευρώπη.

Επίσης, επιβεβαιώνονται από το γεγονός ότι, σε μια εποχή, που χαρακτηρίζεται από τη δημιουργία μουσείων άλλου τύπου, η Αθήνα διεκδικεί μια θέση ανάμεσα στις μεγαλουπόλεις της Ευρώπης, επιδιώκοντας την ίδρυση ενός αρχαιολογικού - και πάλι - μουσείου με αξιώσεις πρωτοκαθεδρίας ανάμεσα στα μεγαλύτερα του κόσμου²⁴⁴. Αξίζει να επισημανθεί εδώ η ιδεολογική διασύνδεση της ίδρυσης του Νέου Μουσείου με τις δύο σύγχρονες «μεγάλες ιδέες του έθνους» - οι οποίες παραπέμπουν επίσης στην αρχαιότητα - δηλαδή τη διεξαγωγή των ολυμπιακών αγώνων του 2004 και την επιστροφή των Γλυπτών του Παρθενώνα στον τόπο καταγωγής τους.

Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη :

- την έμφαση που δίνει η πρόταση για το νέο μουσείο στην ανάδειξη των Γλυπτών του Παρθενώνα, έργων του «χρυσού αιώνα» του Περικλή,
- τον περιορισμό των εκθεμάτων, τουλάχιστον στον κύριο εκθεσιακό χώρο του μουσείου, σε γλυπτά της αρχαϊκής και κλασικής περιόδου,

²⁴³ Μ. Τιβέριος, Αρχαία ή ανάπτυξη; *Το Βήμα*, 11-3-2001.

²⁴⁴ *Το Βήμα*, 20-12-2001.

- τη συμβολική φόρτιση τόσο των εκθεμάτων που θα περιλαμβάνει το νέο μουσείο όσο και του ίδιου του μνημειακού τόπου κοντά στον οποίο ανεγείρεται,
- τη σύνδεση του μουσείου με νέους εθνικούς στόχους, που εξακολουθούν όμως να παραπέμπουν στην αρχαιότητα,
- την εμμονή της νεοελληνικής κοινωνίας να αναφέρεται στο παρελθόν εννοώντας την κλασική αρχαιότητα,

εύλογα γεννάται το ερώτημα αν το Νέο Μουσείο Ακρόπολης θα μπορέσει να δώσει νέο ιδεολογικό στίγμα ή θα διατηρήσει τον θεωρητικό προσανατολισμό που χαρακτηρίζει το Παλιό Μουσείο.

γ. Ο χώρος, τα κοινωνικά υποκείμενα και οι σημασίες

Η διαχείριση της συλλογικής μνήμης μέσα από το ζήτημα του «Μουσείου της Ακρόπολης» είναι απολύτως συνυφασμένη με τη διαχείριση του μνημειακού τοπίου. Η όλη συζήτηση προϋποθέτει την παραδοχή του χώρου στην υλική αλλά και τη συμβολική του διάσταση ως «κοινωνικά παραγόμενου», «οντολογικά θεμελιωμένου στην δράση και εμπειρία των ανθρώπων», ως «υλικό για την κατασκευή ποικίλων αντιλήψεων περί εαυτού»²⁴⁵. Σημειώνεται ότι ο χώρος ως κοινωνικό προϊόν μπορεί να κατανοηθεί διαφορετικά από τα κατά περίπτωση υποκείμενα και να αποκτήσει πολλές σημασίες²⁴⁶. Πάντως, «κάποιοι χώροι συμβαίνει να απομονώνονται επιλεκτικά μέσα από καθορισμένες ιστορικές διαδικασίες ως αντιπροσωπευτικά σύμβολα επιτευγμάτων του εθνικού παρελθόντος έτσι ώστε να υπενθυμίζουν διαρκώς την ιδιαιτερότητα και την ανωτερότητα του συλλογικού υποκειμένου. Τέτοιοι τόποι στην Ελλάδα υπήρξαν τα μνημεία της κλασικής αρχαιότητας»²⁴⁷. Γύρω από αυτούς τους τόπους σταδιακά επικρατεί μια κυρίαρχη ερμηνεία, καθώς οι διαχειριστές της συμβολικής

²⁴⁵ Καυτανζόγλου Ρ. *Στη σκιά του ιερού βράχου. Τόπος και Μνήμη στα Αναφιώτικα*, ΕΚΚΕ - Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001, σ. 31-46.

²⁴⁶ Hamilakis Y. -Yalouri E., ό.π.

²⁴⁷ Καυτανζόγλου, ό.π., σ. 66-67.

πραγματικότητας «τοπιοτεχνούν»²⁴⁸ μια ζώνη γύρω από το μνημείο όπου αρμόζει ένα συγκεκριμένο αρχιτεκτονικό τοπίο, το οποίο και καταλήγει να προστατεύεται από «απρεπείς χρήσεις».²⁴⁹

Στην Ελλάδα, ο βράχος της Ακρόπολης από τις απαρχές της ίδρυσης του νεοελληνικού κράτους λειτουργεί ως «πολιτισμικός τόπος», δηλαδή ως χώρος μεγάλης κοινωνικής σημασίας και ιστορικής μνήμης, καταλήγοντας να αναδειχθεί σε σημείο ταύτισης και αναφοράς για τα υποκείμενα²⁵⁰. Η αντίληψη αυτή φαίνεται πως διατηρείται ανέπαφη ως τις μέρες μας, όπως αποδεικνύουν περίτρανα οι μακροχρόνιες διαμάχες για την ανέγερση ενός σύγχρονου κτιρίου κάτω από τη σκιά του ιερού βράχου.

Συνήθως, ο χώρος γύρω από ένα μνημείο ανάγεται σε ενδιάμεσο τόπο, συγκροτεί ένα δημόσιο τόπο που αντιστέκεται στους μετασχηματισμούς της πόλης, επειδή στην συλλογική μνήμη καταγράφεται είτε ως σημάδι του ένδοξου παρελθόντος είτε ως εμπόδιο στην ανάπτυξη²⁵¹. Στα αρχαιολογικά τοπία εμφανίζεται «επιτακτικά η ανάγκη πειθάρχησης των τοπικών πληθυσμών και των δικών τους πολιτισμικών δημιουργημάτων» στους περιορισμούς που επιβάλλει ο μνημειακός τόπος²⁵². Αποτέλεσμα της πειθάρχησης αυτής είναι η έκφραση δέους μπροστά στο ενδεχόμενο της γεινίασης του νέου μουσείου με τον «ιερό βράχο», εξαιτίας, ακριβώς, της τάσης να θεωρείται ανεπίτρεπτη ή/και βέβηλη η συνύπαρξη, δίπλα στο αριστούργημα της αρχαιότητας, ενός εντυπωσιακού οικοδομήματος σύγχρονης αρχιτεκτονικής.

Η συμβολοποίηση του βράχου της Ακρόπολης, ο οποίος ως τις μέρες μας αποκαλείται «ιερός», επηρεάζει, αναπόφευκτα, τόσο τις αρχιτεκτονικές λύσεις που επιλέγονται όσο και την υποδοχή τους από το κοινό. Απ' αυτή την άποψη γίνεται ευκολότερα κατανοητή η πολεμική που δέχτηκε, αν και

²⁴⁸ Μετάφραση του όρου *landscaping*. Βλ. Ρ. Καυταντζόγλου, ό.π., σ. 62

²⁴⁹ Για την ιερότητα της Ακρόπολης και την προστασία του ιερού από βέβηλες χρήσεις βλ. το κεφ. *The Aesthetics of Sacredness*, στο Ε. Yalouri, ό.π., σ. 137-186 και Ρ.Καυταντζόγλου, ό.π.

²⁵⁰ Καυταντζόγλου Ρ., ό.π, σ.44.

²⁵¹ Σημαιοφορίδης Γ., *Το Βήμα*, 10-11- 96.

²⁵² Καυταντζόγλου Ρ., ό.π. σ. 86.

βραβεύτηκε, η μελέτη των Πασαρέλι –Νικολέτι για ένα εξαιρετικά ογκώδες και εντυπωσιακό σύγχρονο οικοδόμημα, που θεωρείται, όμως, υβριστικό για την ιερότητα του τοπίου.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα του δέους που ασκείται από τον αρχαιολογικό χώρο θεωρούμε την πρόταση του «Εριχθόνιου Μουσείου»²⁵³ από τον Χ. Παπούλια, όπου αντί για ένα σύγχρονο μέγαρο ο αρχιτέκτονας οραματίζεται ένα υπόγειο μουσείο, ένα «αόρατο», τελικά, κτίριο, που δεν γειτνιάζει με τον βράχο αλλά ενσωματώνεται πλήρως σ' αυτόν. Στη μελέτη αυτή, ο αρχαιολογικός χώρος της Ακρόπολης αντιμετωπίζεται ως «ετεροτοπία»²⁵⁴, δηλαδή ως ένας χώρος συμβολικός, γεμάτος ερείπια, που παραπέμπει «αλλού», λειτουργώντας ως «τράπεζα της φαντασίας».

Συνεπώς, η τελευταία βράβευση της πρότασης Τσουμί-Φωτιάδη και η θετικότερη απήχηση που συναντά σε σχέση με άλλες μελέτες, μπορεί να γίνει κατανοητή αν αναλογιστεί κανείς ότι, ενώ προτείνει ένα σύγχρονο κτίριο, δεν πασχίζει, εντούτοις, να το αντιπαραθέσει στην ιερότητα του βράχου, χάρη κυρίως στην διαφάνειά του.

Η παραδοχή του χώρου ως φορέα σημασιών μας επιτρέπει να παρατηρήσουμε ότι, στο συμβολικό επίπεδο, οι ερμηνείες του συγκεκριμένου χώρου αποβαίνουν, αναπόφευκτα, πολλαπλές και αντιφατικές, ανάλογα με τα κοινωνικά υποκείμενα που τον διαμορφώνουν, τον διαχειρίζονται ή, απλώς, τον προσλαμβάνουν. Επιπλέον, η λειτουργία των αρχαιοτήτων ως συμβολικού κεφαλαίου, αποδίδει σ' αυτές τεράστια

²⁵³ Η μελέτη προβλέπει μια τεράστια ανασκαφή που θα ενσωματωθεί στο μουσείο, η οροφή του οποίου τοποθετείται στο επίπεδο της βάσης του Παρθενώνα. Η λύση αυτή, παρότι έχει το πλεονέκτημα της διατήρησης των εκθεμάτων *in situ*, δεν εγγυάται συνθήκες συντήρησης των εκθεμάτων και ευκολία πρόσβασης και οπωσδήποτε εκφράζει μια διαφορετική αντίληψη για το μουσείο από αυτή του πολιτιστικού κέντρου που κυριαρχεί στις μέρες μας. Χ. Παπούλιας *Υπερίωπος/Hypertopos. Δύο αρχιτεκτονικές μελέτες / Two architectural projects*, Futura, Αθήνα, 1999.

²⁵⁴ Ο Μ. Φουκώ χρησιμοποιεί τον όρο «ετεροτοπία» για τις αποικίες που βρίσκονται έξω από τα σύνορα του κράτους αλλά λειτουργούν ως «τράπεζα» για την φαντασία της κοινωνίας εκείνης. Σ' αυτή την προοπτική, η Ακρόπολη αναφέρεται ως «ετεροτοπία» στο βαθμό που πρόκειται για περιοχή μακριά από τα δυτικά κράτη αλλά στη συλλογική φαντασία των κοινωνιών τους εμφανίζεται ως γενέτειρά τους, βλ. Ρ. Καυτανζόγλου, ό.π., σ. 85. Ο Χ. Παπούλιας, στους «ετεροτοπικούς» τόπους του Φουκώ (μουσεία/νεκροταφεία) προσθέτει τους αρχαιολογικούς χώρους εν γένει και την Ακρόπολη ειδικότερα καθώς και το δυνάμει μουσείο της ό.π. Βλ. επίσης σχετικά: Τσουκαλάς Κ., Το ... «αόρατο» Μουσείο της Ακρόπολεως, *Το Βήμα*, 5-12-1999.

επιρροή στις διαδικασίες συγκρότησης και αναπαραγωγής των δομών κυριαρχίας στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία²⁵⁵.

Όπως σημειώνει σχετικά ο W. St Clair ²⁵⁶, η μακρόχρονη ιστορία του Παρθενώνα απεικονίζει ανάγλυφα την προνομιακή αντιμετώπιση ορισμένων περιόδων του παρελθόντος έναντι άλλων, την κατασκευή ομαδικών ταυτοτήτων, τις διαφοροποιούμενες αντιλήψεις περί του σκοπού της τέχνης και τις μεταλλασσόμενες απόψεις περί του τί είναι ιερό.

Αντίστοιχα, η προσέγγιση του ζητήματος «Μουσείο της Ακρόπολης», καθώς συνδέεται, πρωτίστως, με θέματα προστασίας και έκθεσης αρχαιοτήτων αλλά και με την συμβολική λειτουργία του μνημειακού τόπου, αντικατοπτρίζει με ενάργεια τη ζωντανή παρουσία του παρελθόντος στην καθημερινή ζωή των νεοελλήνων, τη διαπραγμάτευση των σχέσεων εξουσίας ανάμεσα σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες, τη νομιμοποίηση κυρίαρχων ερμηνειών αλλά και την αντίσταση απλών ανθρώπων στις κυρίαρχες ομάδες, καθώς και τον καθοριστικό ρόλο της αρχαιολογίας και των αρχαιολόγων στην ιδεολογική διαχείριση του παρελθόντος.

Από την άποψη των κοινωνικών υποκειμένων που εμπλέκονται στο ζήτημα του Μουσείου της Ακρόπολης και, κατ' επέκταση, εμφανίζονται ως φορείς διαχείρισης της ιστορικής μνήμης, μπορούμε να διακρίνουμε:

1. το ελληνικό κράτος (μέσω κυρίως του ΥΠΠΟ και του ΟΑΝΜΑ)
2. διάφορες κοινωνικές και επιστημονικές ομάδες (αρχαιολόγοι, αρχιτέκτονες, κάτοικοι και επαγγελματίες της περιοχής Μακρυγιάννη)
3. μεμονωμένα άτομα (πολιτικοί και «απλοί» πολίτες).

Υπ' αυτό το πρίσμα, μπορούν να εξηγηθούν κάποια παράδοξα που εμφανίζονται στις στάσεις των εμπλεκόμενων φορέων και έχουν να κάνουν, κυρίως, με την ένταση του «αρχαιολογικού ζήλου» που επιδεικνύουν σε σχέση πάντα με τους επιμέρους στόχους και τα συμφέροντα που καθένας τους επιδιώκει. Αναφέρουμε ενδεικτικά τις εξής περιπτώσεις:

²⁵⁵ Y. Hamilakis –E. Yalouri, ό.π., σ. 121

²⁵⁶ ό.π. , σ. 401

α. Ο Μπερνάρ Τσουμί, ενώ κερδίζει στο διαγωνισμό του 2001 το πρώτο βραβείο για τη μελέτη ανέγερσης του μουσείου στην θέση Μακρυγιάννη, φέρεται να έχει υπογράψει παλαιότερα²⁵⁷ με άλλους συναδέλφους του υπόμνημα προς το ΥΠΠΟ κατά της καταλληλότητας του χώρου λόγω της ύπαρξης αρχαιολογικών ευρημάτων!

β. Ο ΣΑΔΑΣ, υπέρμαχος της ανέγερσης του μουσείου στην θέση Κοίλη, αγνοεί επιδεικτικά το γεγονός ότι πρόκειται για περιοχή με πιθανό αρχαιολογικό πλούτο, η οποία, μάλιστα, δεν έχει ανασκαφεί ποτέ, σε αντίθεση με τη θέση Μακρυγιάννη, όπου ο αρχαιολογικός χώρος έχει ήδη υποστεί πολλαπλές επεμβάσεις (ανέγερση κτιρίου Βάιλερ, πυκνή οικοδόμηση της περιοχής, έργα μετρό)!

γ. Οι κάτοικοι της περιοχής δεν ανησυχούν για την καταστροφή του αρχαιολογικού χώρου όταν πρόκειται για την εκτέλεση ενός κοινωφελούς δημόσιου έργου, όπως το μετρό, αλλά εμφανίζουν ιδιαίτερα έντονο «αρχαιολογικό ζήλο» όταν πλήττονται τα ιδιοκτησιακά συμφέροντά τους εξαιτίας των απαιτούμενων απαλλοτριώσεων για την ίδρυση του μουσείου.

δ. Επιπλέον, ενώ οι απαλλοτριώσεις κατοικιών της περιοχής Μακρυγιάννη αποτελούν ζήτημα κοινωνικού ενδιαφέροντος, αυτό τεχνηέντως αποσιωπάται και εξαντλείται δημοσιογραφικά σε προβληματισμούς αρχαιολατρικού και αισθητικού περιεχομένου - ενόψει, προφανώς, των τεράστιων οικονομικών συμφερόντων που διακυβεύονται από την αναμφισβήτητη αναβάθμιση της περιοχής μετά την ανέγερση του μουσείου.

ε. Η ανάγκη προστασίας των αρχαιοτήτων που προέρχονται από τις ανασκαφές στο οικόπεδο Μακρυγιάννη αντιστρατεύεται την ανέγερση ενός μουσείου που έχει ως εγγενή σκοπό του την φροντίδα αρχαιοτήτων. Έτσι, το Νέο Μουσείο Ακρόπολης μεταβάλλεται σε σύγχρονο «γεφύρι της Άρτας», το οποίο δεν στερώνει αν δεν ενσωματώσει τα ανασκαφικά ευρήματα που καθυστερούν την υλοποίησή του.

²⁵⁷ *Ελευθεροτυπία*, 10-3-2002.

Συνοψίζοντας τα προηγούμενα μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι περιπέτειες του Μουσείου της Ακρόπολης και οι αντιφατικές ερμηνείες που προβάλλονται σχετικά από τα διαφορετικά κοινωνικά υποκείμενα που εμπλέκονται στο ζήτημα, αποδεικνύουν πως οι αρχαιότητες συνιστούν ένα «συμβολικό κεφάλαιο», που πολύ συχνά αλλά πάντα με έμμεσο τρόπο, ανταλλάσσεται με οικονομικό, εθνικό ή πολιτικό κεφάλαιο ²⁵⁸.

Εν κατακλείδι, μπορούμε να θεωρήσουμε, γενικεύοντας, ότι:

- τόσο το ιδεολογικό υπόβαθρο του Υπάρχοντος Μουσείου Ακρόπολης, που παραμένει αδιαφοροποίητο από τον 19^ο αιώνα ως σήμερα
- όσο και οι μακροχρόνιες περιπέτειες του Νέου Μουσείου, που εμφανίζονται συχνά ως αποτέλεσμα «αρχαιολογικού ζήλου»,

συμφορεύονται, τελικά, με τη γενικότερη στάση των νεοελλήνων απέναντι στο παρελθόν τους και μαρτυρούν την ιδεολογική εμμονή και ηγεμονία ενός ρομαντικότροπου πολιτισμικού εθνικισμού.

²⁵⁸ Υ. Hamilakis –Ε. Yalouri , ό.π. σ., 119

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ²⁵⁹

Ανδρεάδης Γ., *Τα παιδιά της Αντιγόνης. Μνήμη και ιδεολογία στη νεώτερη Ελλάδα*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1989.

Ανδρόνικος Μ. – Χατζηδάκης Μ. – Καραγιώργης Β., *Τα Ελληνικά Μουσεία*, Εκδοτική Αθηνών ΑΕ, 1974.

Απέργης Φ., *Ιταλός θα χτίσει το Μουσείο της Ακρόπολης*, *Ελευθεροτυπία*, 12-11-1990.

Βατόπουλος Ν., *Μια ιστορία παραλόγου με πολλές συνέχειες*, *Η Καθημερινή*, 28-10-1999

Βατόπουλος Ν., *Μουσείο Ακρόπολης: διαφάνεια και απτικό φως*, *Η Καθημερινή*, 12-9-2001.

Βενιζέλος Ε., *Διαχρονία και συνέργεια. Μια πολιτική πολιτισμού*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1998.

Βουδούρη Δ., *Κράτος και Μουσεία. Το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών Μουσείων*, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2003.

Βουδούρη Δ., *Το Νέο Νομικό Πλαίσιο των μουσείων στην Ελλάδα υπό το φως της διεθνούς εμπειρίας*. *Εθνογραφικά* 12-13, 2003, σ. 81-92.

Βρανόπουλος Ε., *Η επιστροφή των Ελγινείων*, Εταιρεία Ευβοϊκών Μελετών, Αθήνα, 1983.

Byron, *Η Κατάρτα της Αθηνάς*, Μετ. Π. Καραγιώργος, Γιάννινα, 1972.

Γκαζή Α., *Από τις Μούσες στο Μουσείο. Η ιστορία ενός θεσμού διαμέσου των αιώνων*, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τ. 70, 1999 α, σ. 39-46.

Γκαζή Α., *Η έκθεση των αρχαιοτήτων στην Ελλάδα (1828-1909). Ιδεολογικές αφητηρίες θεωρητικές προσεγγίσεις*, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τ. 73, 1999 β, σ. 45-52.

Γραμματικάκη Α. - Αλεξίου Α. - Στρατή Α. - Μουαμελετζή Δ. - Αναγνωστόπουλου, *Νόμιμη και παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών υπό το πρίμα του διεθνούς, κοινοτικού και ελληνικού δικαίου*, Α. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2001.

²⁵⁹ Στον κατάλογο της βιβλιογραφίας περιλαμβάνονται μόνο τα ενυπόγραφα δημοσιεύματα του ελληνικού τύπου στα οποία γίνεται συχνή αναφορά. Τα υπόλοιπα δημοσιεύματα από τα οποία έχουν αντληθεί στοιχεία για την έρευνά μας περιλαμβάνονται στις υποσημειώσεις του κειμένου.

Gazi A., Museums and National Cultural Property: I. The Question of Restitution, *Museum Management and Curatorship*, τ. 9, 2, 1999, σ. 121-135

Gazi A., Museums and National Cultural Property:II. The Parthenon Marbles , *Museum Management and Curatorship* , τ.9, 3, σ. 241-245.

Gazi A., The Museum of Casts in Athens (1846-1874), *Journal of the History of Collections*, τ. 1, 1998, σ. 87-91.

Gazi A., *Archaeological Museums in Greece. The Display of Archaeology (1829-1909)*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Leicester University, Department of Museum Studies, 1993.

Γιακουμακάτος Γ., Το κρυστάλλινο μουσείο της Ακρόπολης, *Το Βήμα*, 29-6-2003.

Δαμάσκος Δ., Αρχαίοι και Νέοι Έλληνες, *Νεοελληνισμός και Αρχαιότητα. 18^{ος} -19^{ος} αιώνας*, αφιέρωμα, Επτά Ημέρες, *Η Καθημερινή*, 29-2-2003, σ.2-3.

Δεληβορριάς Α., Συμπώσεις αρχαιολατρείας και ντροπής, *Η Καθημερινή*, 27-10-2002.

Δονιάς Γ., Η Ακρόπολις και το Μουσείο της, Κλειώ, Αθήνα, 1997.

Δραγώνας Ρ., Ο πυρετός των Μαρμάρων, *Highlights*, τ. 11, Δεκέμβριος 2001.

Έκο Ου., *Πολιτιστικά κοιτάσματα*, επιμ. Θ. Ιωαννίδη, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1992.

Θεοδώρου Θ., Μια επιστολή καίει τους επιγόνους του Ελγιν, *Το Βήμα*, 26-9-2003.

Θερμού Μ., Μουσείο Ακρόπολης. Στου Μακρυγιάννη και σε συνύπαρξη με τις αρχαιότητες, *Το Βήμα*, 14-10-1999.

Θερμού, Μ., Χριστουγεννιάτικο δώρο το Νέο Μουσείο Ακροπόλεως, *Το Βήμα*, 7-12-2001.

Θερμού Μ., Ένα μουσείο για τα γλυπτά του Παρθενώνα, *Το Βήμα*, 22-2-2001.

Θερμού Μ., Το Μουσείο Ακροπόλεως αγκαλιάζει τα αρχαία, *Το Βήμα*, 28-11-2002.

Greenfield J., *The Return of Cultural Treasures*, Cambridge University Press, β' έκδοση, 1996.

Hamilakis Y. – Yalouri E., Antiquities as symbolic capital in modern Greek society, *Antiquity*, 1996, σ.117-129.

Καυταντζόγλου Ρ., *Στη σκιά του ιερού βράχου. Τόπος και Μνήμη στα Αναφιώτικα*, Ε.Κ.Κ.Ε. -Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001.

Κόκκου Α., *Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*, Ερμής, Αθήνα, 1977.

Κόκκου Α., Οι περιπέτειες των αρχαιοτήτων πριν και μετά την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους καθώς και τα πρώτα μέτρα προστασίας, *Η Καθημερινή*, 18-5-1997.

Κούκκου Ε., *Η αρπαγή των Γλυπτών του Παρθενώνος (από τον Λόρδο Ελγιν). Ανέκδοτα έγγραφα (1802-1812)*, Εταιρία Μελέτης Ελληνικής Ιστορίας, Αθήνα, 2002.

Κιοσσέ Χ., Μουσείο Ακροπόλεως, ώρα μηδέν, *Το Βήμα*, 15-1-1989.

Κιοσσέ Χ., Σήμερα η απόφαση για το Μουσείο, *Το Βήμα*, 11-11-1990.

Κιοσσέ Χ., Κούροι και Κόρες βρήκαν στέγη, *Το Βήμα*, 18-11-1990.

Κιοσσέ Χ., Εντατικοί ρυθμοί για το Νέο Μουσείο Ακρόπολης, *Το Βήμα*, 10-11-1996.

Κοντράρου – Ρασσιά Ν., Το Μουσείο της Ακρόπολης θα γίνει. Η ελληνική απάντηση σε αγγλικό ειρωνικό δημοσίευμα, *Ελευθεροτυπία*, 8-7-1999.

Κοντράρου – Ρασσιά Ν., Αρχίζει το κτίσιμο, &7 *Η Τέχνη της Ζωής*, ένθετο στην *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, αρ. 89, 12-7-2003, σ. 16-17.

Κοντράρου – Ρασσιά Ν., Ποιά έργα θα προλάβουν το 2004, &7 *Η Τέχνη της Ζωής*, ένθετο στην *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, τ. 98, 28-9-2003, σ.16-17.

Κωνσταντινίδης, Α., *Η άθλια επικαιρότητα. Η χρυσή Ολυμπιάδα – Το Μουσείο της Ακρόπολης*, Άγρα, Αθήνα, 1991.

Κοιτώνης Ζ., Ένα μουσείο σύγχρονου πολιτιστικού κονφορμισμού, *Η Καθημερινή*, 3-2-2001.

Λοβέρδου Μ., Η νέα μάχη της Ακρόπολης, *Το Βήμα*, 18-5-1997

Merriman N., Ανοίγοντας τα μουσεία στο κοινό, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τ.72, 1999, σ. 44-46.

Μιχαλόπουλος Α., *Τα μουσεία της Ελλάδας*, τ. Α': *Ατική και Νησιά του Αργοσαρωνικού*, Ερευνητές, Αθήνα, 2000.

Μπακογιαννοπούλου Σ., Το Μουσείο Ακροπόλεως στην τελική ευθεία, *Το Βήμα*, 14-5-1989.

Μπακογιαννοπούλου Σ., Όταν οι αρχαίοι Έλληνες διώχνουν τους σύγχρονους, *Το Βήμα*, 16-12-1990.

Miliarakis A., *The Seizure of the Parthenon Sculptures. An account of the terrible destruction of that famous monument*, The Society for the Study of Greek History, Athens, 2002.

Μούλιου Μ., Από την ιστορία της αρχαιολογικής επιστήμης στην ανάγνωση μουσειακών εκθέσεων του παρελθόντος, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τ. 73, 1999, σ. 53-59.

Μπίστικα Ε., Ο «καθαρισμός» των Μαρμάρων και η κάθαρση, *Η Καθημερινή*, 14-6-1999.

Μπίστικα Ε., Το ταξίδι επιστροφής των Μαρμάρων, *Η Καθημερινή*, 24-11-2002.

Παπούλιας Χ., *Υπερίτοπος/Hypertopos. Δύο αρχιτεκτονικές μελέτες / Two architectural projects*, Futura, Αθήνα, 1999.

Παπακωνσταντίνου Ε., Παράνομη διακίνηση αρχαιοτήτων. Κλοπές προϊστορικών και κλασικών έργων τέχνης την εποχή της μεταπολίτευσης, *Η Καθημερινή*, 18-5-1997.

Πεχλιβάνος Μ., Η Αρχαιότητα στην κοινωνία του Γένους, *Νεοελληνισμός και Αρχαιότητα. 18^{ος} –19^{ος} αιώνας*, αφιέρωμα, *Η Καθημερινή*, 29-2-2003, σ.5-8.

Ρηγόπουλος Δ., «Αντι-Μπιλμπάο» το Νέο Μουσείο Ακρόπολης, *Η Καθημερινή*, 20-2-2002.

Ρωμαιοῦ – Καρασταμάτη Ε., Συγκρότηση και οργάνωση της λαογραφικής Συλλογής στο ΥΠΠΟ, Δ/ση Λαϊκού Πολιτισμού, Μουσείο Λαϊκής Τέχνης, *Λαογραφικά Μουσεία και Συλλογές. Οργάνωση και Λειτουργία*, Πρακτικά Εκπαιδευτικού Σεμιναρίου, Αθήνα, 7-10/5/85, ΥΠΠΟ –ΜΕΛΤ, 1988, σ. 29-39.

Σαλή Τ. – Καμπύλη Α., Συλλογή μουσείων, *Γεωτρόπιο*, 2002, τ. 139, σ. 64-71.

Schaer R., *L' invention des musées*, Gallimard / Réunion des musées nationaux, Paris, 1993.

Σημαιοφορίδης Γ., Αναζητώντας το νέο «μουσείο», *Το Βήμα*, 17-4-1991.

St Clair W., *Ο Λόρδος Ελγιν και τα Μάρμαρα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.

Συκκά Γ., Το όραμα του Τσουμί για τις μετόπες, *Η Καθημερινή*, 15-11-2002.

Συκκά Γ., Πικρόχολα σχόλια αλλά συζητούν, *Η Καθημερινή*, 13-11-2002.

Συκκά Γ., Ανάδειξη αρχαιοτήτων, *Η Καθημερινή*, 25-11-2002.

Τζωρτζάκη Ν. – Νικηφορίδου Α., Κάθε χρόνο τέτοια μέρα...Μία έκθεση για την ιστορική μνήμη, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τ. 73, 1999, σ. 59-64.

Τιβέριος Μ., Αρχαία ή ανάπτυξη; *Το Βήμα*, 11-3-2001.

Τριάντη Ι., *Το Μουσείο Ακροπόλεως*, Όμιλος Λάτση, Αθήνα, 1998.

Τσάκος Κ., *Η Ακρόπολη. Τα μνημεία και το Μουσείο. Ιστορικός και αρχαιολογικός οδηγός*, Έσπερος, Αθήνα, 2000.

Τσουκαλάς Κ., Το ... «αόρατο» Μουσείο της Ακροπόλεως, *Το Βήμα*, 5-12-1999

Yalouri E., *The Acropolis. Global Fame, local claim*, Oxford – New York, Berg, 2001.

ΥΠ.ΠΟ. - Δ/ΝΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ, *Νέο Μουσείο Ακρόπολης. Διεθνής Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός*, Αθήνα, 1989.

ΥΠ.ΠΟ. / MINISTRY OF CULTURE, *Νέο Μουσείο Ακρόπολης. Διεθνής Αρχιτεκτονικός διαγωνισμός / The New Acropolis Museum. International Competition*, Αθήνα, 1991.

Χαμηλάκης Ι., Σύμβολα μες στα ερείπια, *Το Βήμα*, 7-1-2001.

Χαμηλάκης Ι., Η αληθινή ταυτότητα του ιερού βράχου, *Το Βήμα*, 16-7-2001.

Χουρμουζιάδης Γ., Διοτηλιό Καστοριάς. Για μια Νέα Μουσειολογία, στο Σκαλτσά, Μ., (επιμ.), *Η Μουσειολογία στον 21^ο αιώνα. Θεωρία και Πράξη*, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου, Εκδόσεις Εντευκτηρίου, Θεσσαλονίκη, 2000, σ. 233-236.

Δικτυακοί τόποι

<http://www.culture.gr>

<http://www.rizospastis.gr>

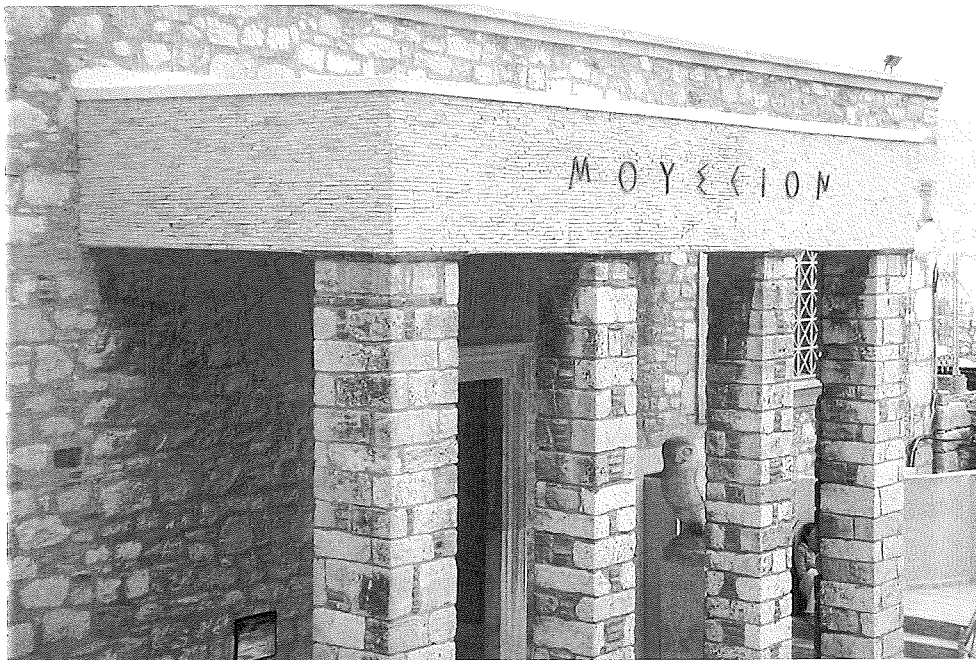
<http://tovima.dolnet.gr>

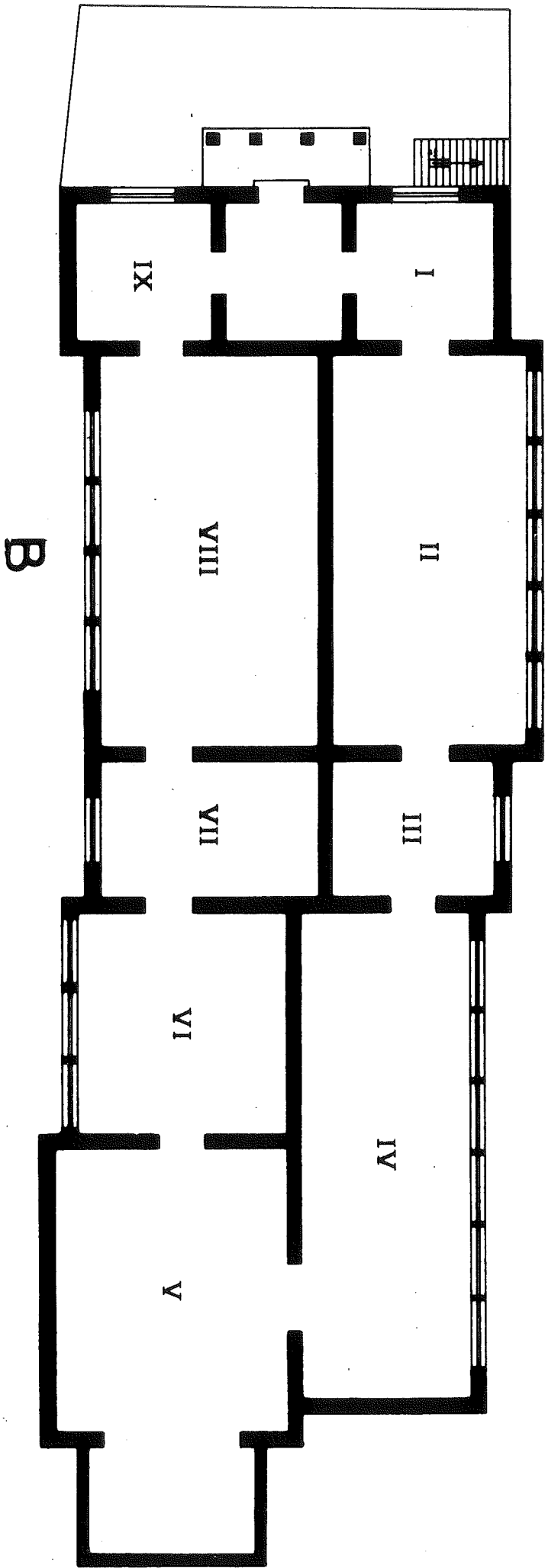
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

1. Υπάρχον Μουσείο Ακρόπολης (φωτ. Μαρία Ανδρικοπούλου)
2. Κάτοψη του Υπάρχοντος Μουσείου Ακρόπολης (Πηγή: Α.Κόκκου)
3. Μακέτα της αρχιτεκτονικής πρότασης των Πασσαρέλι – Νικολέτι (Πηγή: ΥΠΠΟ, 1989)
4. Μακέτα της αρχιτεκτονικής πρότασης των Τσουμί – Φωτιάδη (Πηγή: εφ. *Ελευθεροτυπία*)
5. Άποψη της αίθουσας των Γλυπτών του Παρθενώνα σύμφωνα με την πρόταση των Τσουμί - Φωτιάδη (Πηγή: www.culture.gr)

0 10 20 30 M.

Ι. ΤΡΑΥΛΑΟΣ
1976

